AG

ARING,

RS,

n' der

LSCH

RMEERDERD,

E.

HET BEWIJS EN GEZAG DER CHRISTELIJKE OPENBARING,

DOOR

THOMAS CHALMERS,

Doctor in de Godgeleerdheid, en een' der Kerkbedienaren van Glasgou.

NAAR DEN ZESDEN DRUK UIT HET ENGELSCH VERTAALD.

MET EENE

VOORREDE, NAREDE EN AANMERKINGEN VERMEERDERD,

DOOR

Mr. W. BILDERDIJK.

TWEEDE UITGAVE.

Te AMSTERDAM, bij

G. VAN DIJK.

1833.

VOORBERICHT

VAN DEN

SCHRIJVER.

De inhoud van dit Boekdeel bevat het zakelijke van het artykel CHRISTENDOM, *in de* Encyclopedie *van Edinburg. Het is afzonderlijk in het licht verschenen ter zake van den afstand der eigenaars van dat werk, en hunne vergunning en begeerte dat het op nieuw en op zich-zelfs uitgegeven mocht worden. Het bepaalt zich hoofdzakelijk tot de voorstelling en verklaring van het Historisch bewijs van de waarheid der Christelijke Godsdienst;*

en

en des Schrijvers doel is bereikt, indien 't hem gelukt is te betoogen, dat het uitwendige getuigenis zoo sterk en voldoende is, dat er voor het Ongeloof geene verschooning over blijft, zelfs, zoo men de overige gewichtige takken der verdediging van het Christendom minder sterk en voldoende onderstelde dan zy werkelijk zijn. „ De werken die „ Ik doe in den name mijns Vaders geven my ge„ tuigenis." En „ indien ik onder hen de wer„ ken niet gedaan hadde, die geen ander deed, „ zy zouden geene zonde hebben."

De Schrijver is verr' van te beweeren dat de beoefening van 't Historisch bewijs het eenige kanaal is waardoor men tot het Geloof van de waarheid des Christendoms geraakt. Hoe zou hy dit kunnen, in 't aanzien, en (als ware 't) ten trots van duizenden en duizenden van Christenen, die de onwederspreeklijkste blijken met zich voeren, dat de waarheid hun verstand t' huis is gekomen „ in „ bewijs van den Geest en de kracht?" Deze hebben een bewijs in zich-zelven, 't welk de wareld niet kent, daar de Zaligmaker zich naar zijne belofte aan hunne harten ontdekte. Dit be-

wijs

wijs is een „ teeken aan hen die gelooyen." Maar de Bijbel spreekt ook van een „ teeken aan hen „ die niet gelooyen;" en mocht het de uitwerking hebben, van eenigen van dezen van hun ongeloof te rug te roepen, zoo is er met het aan te toonen, een groot voorwerp gewonnen. Mocht het die uitwerking niet hebben, het zal hun „ een smaak des doods aan de dooden" zijn; en dit is juist eene der uitwerksels die aan de verkondiging der Christlijke waarheid in de eerste tijden toegeschreven worden. Indien zy, zelfs in spijt van die soort van bewijs waar zy smaak en achting voor toonen, nog in de verwerping van het Evangelie volharden, dit moet noodwendig het gewicht der bedreiging verzwaren, die op hun ligt: „ Hoe „ zullen zy ontkomen, indien zy zoo groot eene „ behoudenisse verwaarloozen?"

Het zal den Schrijver der Verhandeling (en den Uitgever van dit Stuk in onze Moedertaal niet minder,) een groot genoegen zijn, zoo iemand van het doorlezen daarvan opstaat met een vaster voornemen dan eerst, om zijn Christendom

AL-

ALLEEN *uit den Bijbel te halen. Het is om iemand tot den naam van een Christen gerechtigd te maken, niet genoeg, dat hy belijdt te gelooven, dat de Bijbel eene echte mededeeling van God is. Om leerling van den Bijbelleer te zijn, moet men nog iets meer doen dan zich te overtuigen dat de inhoud van dat Boek waarachtig is. Men moet het Boek lezen; men moet zich den inhoud eigen maken. En hoe velen zijn er, die de waarheid des Bijbels niet in twijfel trekken, terwijl zy hem aan hun zij' laten liggen, ongeopend, ongelezen, en zonder er aan te denken!*

IN-

INHOUD.

Bewijzen des Christendoms.

VIJF-

INHOUD.

VIJFDE HOOFDDEEL.

ZESDE HOOFDDEEL.

ZEVENDE HOOFDDEEL.

ACHTSTE HOOFDDEEL.

NEGENDE HOOFDDEEL.

TIENDE HOOFDDEEL.

BL-

BEWIJZEN

DES

CHRISTENDOMS.

EERSTE HOOFDDEEL.

Van de gronden der Historische zekerheid, en hunne toepassing op het onderzoek van de waarheid des Christendoms.

Wanneer er van iemand uit de verte eenig mondeling bericht tot ons koomt, zijn er twee wegen in te slaan waarlangs wy ons mogen trachten te overtuigen dat het een waarachtig bericht en geen bedrog of verdichtsel is. Wy kunnen naamlijk het zakelijke (den inhoud) der boodschap in overweging nemen, en uit het gene ons van dien gene bekend is van wien zy verklaard wordt uitgegaan te zijn, een besluit opmaken of het aannemelijk zij dat zoodanig een boodschap door hem gezonden wierd: Of, wy kunnen ons onderzoek laten gaan over de geloofwaardigheid der boodschappers.

Het is blijkbaar, dat den eersten weg in te slaan, ons aan groote onzekerheden bloot moet stellen.

 De

De voorgegeven zender des berichts kan op zulk eenen afſtand van ons woonachtig zijn, dat het volſtrekt buiten onze macht is, ons-zelven van de waarheid of echtheid van zijne boodſchap door middel van eenig perſoonlijk onderhoud met hem, te verzekeren. Ook kunnen wy derwijze onkundig zijn van zijn karakter en oogmerken, dat wy geenerlei grond hebben, om zoodanig een bericht al of niet als van hem afkomſtig, aan te merken. Het vellen van een juist oordeel over de aannemelijke echtheid der boodſchap, uit wat ons van den zender bekend is, zou eene bekendheid met zijne bedoelingen, ontwerpen, en omſtandigheden, vereiſchen, waarvan wy verſtoken zijn. Wy mogen in deze naſporing de allergrootſte ſchranderheid aanwenden, de hoogſte ſchranderheid-zelve is ongenoegzaam, waar het aan gronden ontbreekt, op wier zekerheid men kan afgaan. Ons verſtand en oordeelskracht mag dan perkeloos zijn, de ſtof om ze aan te wenden kan ons te loor ſtellen. Het grondbeginſel dat wy aannemen, kan onwaar in zich-zelven zijn, en daardoor, bedrieglijk in zijne toepasſing.

Wy kunnen derhalve zeer weinig licht ſcheppen uit gevolgtrekkingen die de inhoud der boodſchap ons oplevert. Maar een tweede voorwerp van onderzoek blijft nog overig: te weten, de geloofwaardigheid der boodſchapperen. Het kan zijn, dat wy niet oordeelen kunnen welk een ſoort van bericht gerekend mag of moet worden voortgekomen te zijn van iemand, ons niet dan zeer ongenoegzaam bekend; terwijl wy nogthands zeer wel oordeelen kunnen in hoe verre de overbrengers van dat bericht

richt geloof verdienen. Wy kunnen in ſtaat zijn de natuurlijke teekens en blijken van waarheid en logentaal in hun te onderſcheiden, en wel te erkennen voor het geen zy wezendlijk zijn. Daar is een toon en eene uitdrukking, aan de eerlijkheid en oprechtheid eigen, die tevens kennelijk en overtuigend kan zijn. Daar kunnen verſcheiden afzonderlijk gezonden boodſchappers zijn, die elkander bevestigen. Het kan zijn, dat hunne berichten hoofdzakelijk over een komen. Het kan zijn dat er volſtrekt geen zweem in is van opſtemming of overleg om op elkander te ſlaan. Eene vaste, onwankelbare, en onomzetbare volharding van elk hunner by hunne eens uitgebrachte boodſchap, in weêrwil van alle ongeloof en weêrſtreving daartegen, kan hier nog by komen. Het kan zijn, dat het onderwerp des berichts ons in het geheel niet bevalt, en dat wy onredelijk genoeg zijn om het onaangename gevoel dat we daarover opvatten, op de boden te wreken. Op deze wijs kan het zijn, dat zy niet alleenlijk ter wareld geen belang kunnen hebben in ons te bedriegen, maar zelfs in tegendeel de allerſterkſte beweegredenen, om op de boodſchap die hun opgelegd is, niet aan te dringen of te blijven ſtaan. Eindelijk, het kan zijn, dat zy ons als een alles afdoend blijk van hunne waarachtige zending, de een zoo wel als de ander, een wachtwoord, leus, of teeken meêbrengen, dat niemand hun geven kon dan die Heer, van wien zy zich boden verklaren; en 't geen ook geen ſterveling dan zijn echte boden machtig kon worden. Op deze wijze derhalve, hoe zeer onze pogingen langs den eerſten weg van onderzoek vruchteloos af

mochten loopen, kunnen wy niet te min langs den tweeden tot de volstrektste en overtuigendste blijkbaarheid geraken, dat de voorgegeven boodschap eene wezendlijke boodschap, en werklijk door dien gene tot ons gezonden is, dien zijn boden ons voor den zender verklaren.

Het geen wy hier aanvoerden, past in allen deele op een boodschap van God. Het bewijs voor of tegen de waarheid of echtheid dezer boodschap verdeelt zich in deze tweederlei hoofdpunten van onderzoek. Wy kunnen ons onderzoek over het onderwerp en den inhoud der boodschap laten gaan; of over de geloofwaardigheid van die ze ons overbrachten.

Het eerste maakt een groot gedeelte uit van dat bewijs voor de waarheid der Christlijke Godsdienst, dat onder den naam van haar *innerlijke blijkbaarheid*, of *inwendig bewijs*, voorkoomt. Het zakelijke der boodschap is niets meer of minder, dan dat byzonder plan van de Godlijke schikking en handelwijs, dat ons in het Nieuwe Verbond geopenbaard is; en het punt van onderzoek is: Of dit plan met die kennis van God en Zijne eigenschappen bestaanbaar zij, welke wy onafhanklijk van die Openbaring bezitten?

Velen zijn van meening, dat op dezen grond geenerlei afdoend bewijs gevestigd kan worden, om dat zy zich-zelven niet genoegzaam bekend rekenen met de oogmerken of de onderscheidende eigenschappen van 't Wezen, van wien ons de boodschap verklaard wordt toe te komen. Indien de zender der

bood-

boodschap eenig verr' af wonend en onbekend persoon van ons eigen soort ware, zoo zouden wy naauwlijks in staat zijn, om by vergelijking van ons-zelven, eenig bewijs uit het verband tusschen den inhoud der boodschap en het karakter van dien zender, te ontleenen; zelfs schoon wy onze algemeene ervarenis van de menschelijke geaartheid in deze beschouwing te baat hadden. Doch van den onzichtbaren God hebben wy geene ervaring hoegenaamd ook. En nog verder zijn wy verwijderd van alle rechtstreeksche en persoonlijke kennis of waarneming van Hem of Zijne raadslagen. Het zij wy aan de eeuwigheid van Zijne regeering denken, het zij aan den machtigen en verheven aart van Zijn invloed over de uitgestrekte vakken van Natuur en Voorzienigheid, Hy staat op zoodanig eenen afstand van ons, dat het bestuur van Zijn rijk een voorwerp is, voor al onze bevattingvermogens onbereikbaar.

Doch het is niet te min zichtbaar, dat dit op het tweede punt van onderzoek niet toepasselijk is. De boodschapbrengers waren wezens als wy; en wy kunnen onze vaste en zekere ondervinding van den mensch op hun gedrag en op hun getuigenis toepassen. Indien wy te weinig van God weten, om uit de overeenstemming die wy tusschen het onderwerp der boodschap en onze begrippen van den zender ontwaren, eenig besluit op te maken; wy kunnen echter menschenkennis genoeg bezitten, om over de geloofwaardigheid der boodschappers te oordeelen. Hadden zy in gelaat en houding het voorkomen van eerlijke lieden? Vond hun getuigenis tegenstand en volhardden zy daarin? Hadden zy eenig voor-

deel in het verdichten der boodſchap; of haalde die volharding hun leed op den hals? Ging dit leed zoo verre, dat het een genoegzaam onderpand van hunne oprechtheid opleverde? Was er meer dan één boodſchapper, en kwamen zy in het zakelijke van dat bericht dat zy voor de wareld afleidden, overeen? Toonden zy eenig byzonder blijk van hunne bediening als boden van God? Zulk een teeken, als niemand dan God hun geven, en geen dan Zijne erkende boden verkrijgen konden? Was dit blijk, dit teeken, de macht om wonderen te doen; en waren deze wonderen zoo blijkbaar in 't oog loopende en onbedrieglijk, om geenerlei vermoeden of achterdocht van misleiding over te laten? Dit zijn vragen, welke wy ons bevoegd gevoelen om op te nemen en over te oordeelen. Zy liggen binnen de wettige perken van de menſchelijke opmerking; en het is de oplosſing van dezen waarop wy de vraag van de waarheid der Christelijke Godsdienst doen rusten.

Dit, overzulks, is het vraagpunt ten aanzien van die genen aan wie de boodſchap oorſpronklijk gericht was. Zy hadden perſoonlijken toegang tot de boden; en de blijken van hunne oprechtheid en eerlijkheid lagen voor hen open. Zy waren oog- en oorgetuigen van die zaken of bedrijven, die by den aanvang der Christelijke Godsdienst voorvielen, en waar hare geloofwaardigheid op berust. Het geen hun daarvan bleek, moet genoeg geweest zijn om hen te voldoen; edoch wy leven thands op een afſtand van naby de tweeduizend jaren na hen, en is het genoeg om ook ons te voldoen? Dat gebeurde,

de, dat de blijkbaarheid van het Christendom uitmaakt, kan voor hen geloofbaar en overtuigend geweest zijn, indien zy dat waarlijk zagen gebeuren; maar is er eenige mogelijkheid om dat zelfde ook geloofbaar en overtuigend voor ons te maken, die het flechts lezen? Wat is het middel, waardoor de kennis en het geloof van vroeger tijd, tot de nazaten over kan gaan? Kunnen wy een bedorven van een getrouwe overlevering onderscheiden? Hebben wy een blijk voor ons, waardoor wy zeker kunnen zijn wat het geloof van die genen geweest zij, aan wie de boodschap eerst meêgedeeld werd? En kan het geloof dat in hunne zielen plaats had, in de onzen worden overgebracht, door het onderzoeken der gronden en beweegredenen die het by hen verwekten?

De zekerste weg langs welken het geloof van hun die in vroeger *tijden leefden*, tot hunne afkomelingen over gebracht kan worden, is het middel van schriftlijk getuigenis; en het is gelukkig voor ons, dat de gedenkschriften der Christelijke Godsdienst niet de eenige historische blijken zijn, tot ons overgekomen. Een menigte en verscheidenheid van berichten is langs dezen weg tot ons overgekomen; en een groot gedeelte daarvan wordt even zoo vast geloofd, en daar met even zoo veel vertrouwen op afgegaan, als of het verhaalde binnen het bereik van ons eigen gezicht gebeurd ware. Niemand twijfelt aan Cezars inval in Brittannie; en niemand trekt derhalve in twijfel, of door middel van een geschreven getuigenis, een redelijke en berustende zekerheid van de waarheid eener voorledene gebeurtenis in

de ziel verwekt kan worden. Dit is de soort van bewijs; waarop men zich hoofdzakelijk ten aanzien van de waarheid der oude geschiedenissen beroept; en wordt voor een voldoende bewijs gerekend voor al 't gene daarin aangenomen is, en voor een waarheid waar men op aan kan, gehouden wordt.

Wanneer wy den Lezer derhalve het bewijs voor de waarheid des Christendoms voorleggen, vergen wy hem geene byzondere, geene vreemde of nieuwe aanwending of inspanning zijner verstandelijke vermogens. Wy noodigen hem slechts om te oordeelen over de geloofbaarheid van geschriften, die voorgedaan worden als op zekeren tijd, en door zekere schrijvers gemeen gemaakt. Dit onderzoek sluit geen ander grondbeginsel in, dan het geen men dagelijks ten aanzien van voorwerpen van gewone oordeelkunde in 't oog houdt en aanneemt. Over de geloofwaardigheid van een geschrift te oordeelen, is een gewone en gemeenzaam voorkomende bezigheid van het verstand, onder Geletterden. Het is voor den mensch gelukkig, wanneer een zoo belangrijk stuk, als zijn godsdienstig geloof, voor zulke bewijzen vatbaar is, als waar men over oordeelen kan. Het was gelukkig voor hun, tot wie 't Christendom (als een aangekondigd bericht uit den hemel) eerst gericht en verkondigd werd, dat wy over de echtheid dier mededeeling naar zulke gemeene en dagelijksche gronden oordeelen konden, als de blijken van waar- of valschheid in de menschen, die ze verkondigden. En het is gelukkig voor ons, dat wy, na dat dit bericht tot een historisch gedenkstuk geworden is, over den graad van geloofwaardig-

digheid, daaraan te hechten, even zoo uitspraak kunnen doen, en met de zelfde aanwending van ons verstand, als wy met zoo veel vrijmoedigheid en gerustheid te werk stellen, wanneer wy over andere gedenkschriften der Geschiedenis oordeelen, die uit de oudheid tot ons over gekomen zijn.

Indien twee Historische gedenkstukken een gelijken graad van bewijskracht bezitten, moeten zy gelijke maat van overtuiging uitwerken. Maar zoo het eene ten bewijs strekt van iets dat met ons Godsdienstgeloof verbonden is, terwijl het ander ten bewijze dient van iets, waarin wy geen ander belang stellen dan die algemeene weetlust of nieuwsgierigheid, die zich in elke oplossing van eenig geleerd vraagpunt vermaakt of bevredigt, zoo brengt dit verschil van voorwerp een verschillend uitwerksel en verschillende aandoening en strekking by ons voort. Wy kunnen ons by het onderzoek omtrent de bewijskracht van eenig stuk dat de Godsdienst betreft, niet ten eenenmale onthouden van ons den gewichtigen uitslag des onderzoeks eenigzins voor oogen te stellen. En dit moet noodwendig invloed hebben op de bewijsredenen waar men zich meê bezig houdt. Het is derhalve niet zonder gewicht, onze aandacht te vestigen op de byzondere aandoeningen die by het onderzoek plaats moeten grijpen, en in hoe verre die meê of tegen gewerkt hebben op den indruk van het bewijs des Christendoms.

Wy weten dat sommigen meenen, dat dit bewijs hierdoor boven behooren bevoordeeld geworden zij. In plaats van een zuivere vraag, wat waar zij, aan het koel en onpartijdig verstand voorgesteld, is het

tot een vraag geworden waar het hart deel in neemt; en het gevoel heeft er den wensch, dat het waar moge zijn, onder gemengd. Daar is, inderdaad, een foort van lieden, die door dit gevoel overhellen om aan het bewijs te veel kracht te leenen; uit gretigheid naamlijk, van allen mogelijken fteun te geven aan een ftelfel, dat zy aanmerken als op 't allerinnigst verknocht met de dierbaarfte uitzichten en wenfchen des menschdoms: om dat hun verbeelding getroffen en weggefleept wordt door het verhevene van de leerftellingen, of hun hart gewonnen en overmeeflerd wordt by die fchoone en beminnelijke zedelijkheid, die zoo zeer berekend is om de menfchelijke maatfchappy te verbeteren en te verfieren.

Gereedelijk ftaan wy toe, dat gelijk het voorwerp des onderzoeks niet in den aart en ftrekking, maar eenvoudig in de waarheid of echtheid des Christendoms beftaat, de Wijsgeer zich zorgvuldig moet wachten, van door het aanlokkelijke des voorwerps misleid te worden. Hy behoort de aanwending van zijn verftand af te fcheiden van de bewegingen van neiging of hart. Hy behoort wel toegerust te zijn om het licht der blijkbaarheid te volgen, al zou hem dit ook tot de bedroevendfte en fmartlijkfte uitkomften voeren. Hy behoort zijn ziel te harden tot eene bloote, volftrekte, afgetrokkene en gevoellooze verftandelijkheid. Hy behoort alles op te offeren en te doen zwichten voor het overwicht van het bewijs, en in ftaat te zijn, om zonder eenig leedwezen, alle de zoetfte en liefste ingezogen vooroordeelen zijner kindsheid op te geven en af te ftaan, zoo dra de waarheid dit vordert. Doch men moet niet te min beden-

denken, dat terwijl er eene soort van vooroordeel ten behoeve van het Christendom in ons werkt, eene andere soort van vooroordeel daar tegen werkt. Daar is een soort van lieden die van het onderzoek van de waarheid des Christendoms te rug gehouden worden, om dat het in hun begrip met de zwakheid van bygeloovigheid samenhangt; en zy gelooven zich te vernederen, met hunne aandacht' tot een voorwerp te laten afdalen dat by het lage gemeen zoo veel eerbied en ontzag tot zich trekt.

Het koomt ons voor, dat het byzonder gevoel 't geen het geheiligde van het onderwerp in den onderzoeker stort, over het geheel genomen, ongunstig is voor den indruk van 't bewijs des Christendoms. Ware het onderwerp onheilig, en ware het zelfde getuigenis aan de zaken en bedrijven gegeven, die daar meê verbonden zijn, wy houden het daarvoor, dat de geschiedenis van Jezus in het Nieuwe Verbond, beschouwd zou zijn geworden als de best beweezen geschiedenis van alle die ooit tot ons gekomen zijn. Het zou ons in 't beoordeelen der blijkbaarheid van de waarheid der Evangeliegeschiedenis verlichten, indien wy ons voor een oogenblik konden voorstellen, dat Jezus, in plaats van (gelijk men het noemt) de stichter eener nieuwe Godsdienst te zijn, slechts stichter van een nieuwe School van wijsgeerte geweest ware; en dat de verschillende geschiedenissen, tot ons gekomen, hem blootelijk hadden doen voorkomen als een buitengewoon mensch, die zich door de wijsheid zijner spreuken en de weldadigheid zijner bedrijven, onder zijne landslieden beroemd had gemaakt. Ja, wy durven zeggen, dat indien dit het

ge-

geval ware, een tiende gedeelte van de getuigenisſen die werkelijk van hem gegeven zijn, 't over genoeg zou geweest zijn om ons te vreden te ſtellen. Ware 't een punt van bloote geleerdheid geweest, waarin noch eenige vooringenomenheid voor eene godsdienst, noch afkeer van die, het oordeel had kunnen overdwarſen; de getuigenisſen zouden, zoo ten aanzien van gewicht als menigte, erkend zijn geworden als volſtrekt onvoorbeeldig in geheel den omvang der oude Geſchicht- en Letterkunde.

Om de waardy en beſlisſende kracht van 't bewijs des Christendoms wel en naar behooren te ſchatten, moeſten wy ons (indien mooglijk) ontdoen van alle betrekking en alle te rug zicht op godsdienst; en de waarheid der Evangeliegeſchiedenis blootelijk als een vraagſtuk van Geleerdheid beſchouwen. Indien wy tot het onderzoek overgaan met een vooroordeel tegen het Christendom, is het uitwerkſel daarvan in het oog loopend; en, zonder eenig uitpluizen van redeneering, zien wy zeer wel in, hoe zoodanig een vooroordeel ons genegen moet maken om tegen de getuigenisſen der Christenſchrijvers verdenking en wantrouwen op te vatten. Doch zelfs wanneer het vooroordeel by ons ten voordeele van 't Christendom is, is het uitwerkſel nadeelig op een gemoed dat omtrent de juistheid zijner meeningen en opvattingen zorglijk en naauwgezet is. De ziel houdt zich-zelve dan verdacht. Men gevoelt een trek, een voorliefde, en wordt beducht, dat die zucht en neiging ons tot een beſluit uit welgevallen zal brengen, buiten de bewijzen, waar het op zou moeten ſteunen.

Wa-

Ware 't een loutere verstandelijke beschouwing, waarin 's menschen belang en verknochtheid van hart geen deel had, hy zou op den uitslag van zijne nasporingen meer betrouwen. Maar het is moeilijk, de zedelijke indrukken van godvrucht ter zijde te stellen; en niet minder, hun juisten invloed op de werking van het verstand te berekenen. In het gemengeld gevoel van verknochtheid en overtuiging dat ons aan de Christlijke godsdienst verbindt, vindt men zich bezwaard, te bepalen hoe veel daarin aan de zucht van het hart, en hoe veel aan den zuiveren en onvermengden invloed van 't bewijs zij toe te schrijven. Iemands oprechte zorgvuldigheid en innig verlangen - zelve naar de waarheid, brengt hem in de gesteldheid, om dat gene wat zijn verstand zou kunnen misleiden, te hoog aan te schrijven; en, geheel het onderzoek door, gevoelt hy een wantrouwen en belemmering, die hy by een voorwerp van gewone studie niet gevoeld zou hebben.

Dat zelfde wantrouwen dat hy by zich-zelven koestert, zal hy ook gereedelijk doen hechten op al wien hy in 't zelfde geval acht te zijn. Ieder schrijver nu die de pen voert ter verdediging van het Christendom, wordt ondersteld, Christen te zijn. En dit, in weêrwil van alle redeneering daartegen, heeft derhalve tot uitwerksel, den indruk van zijn getuigenis te verzwakken. Dit wantrouwen treft, in een aanmerklijker graad, de eerste schrijvers op de zijde des Christendoms. Daartegen hebt gy zekerlijk de omstandigheden aan te voeren, in welke hun getuigenis gegeven werd; den toon van oprechtheid, die in hunne schriften heerscht; de

sa-

ſamenſtemming van andere getuigenisſen met deze; de vervolgingen, doorgeſtaan in 't volharden daarby, en waarvan het verduren aan niets anders kan toegeſchreven worden, dan aan geweten en overtuiging; en tevens ook de volſtrekte onmogelijkheid, om het Heelal een valsch getuigenis in de hand te ſtoppen, zoo zy daar zelfs toe geneigd waren geweest. Maar met dit alles, nog heeft er eene heimelijke achterdocht plaats, die ons als beſluipt, en dikwijls na al deze overtuigende redenen overblijft; en die men zich moeilijk kwijt maakt, zelfs dan nog als zy bewezen is geheel en al onredelijk te zijn. — Hy is een Christen! hy is partijdig! — Ben ik nu een ongeloovige; zoo blijf ik het getuigenis mistrouwen. Ben ik een Christen; zoo verheug ik my in de kracht van dit getuigenis, maar dit verheugen-zelf wordt by een naauwgezet onderzoeker een grond van wantrouwen. Hy gevoelt iets meer dan de vereeniging van zijn geloof met des ſchrijvers getuigenis. Hy ontwaart dat zijn godvrucht, zijn zedelijke aandoeningen, zich daar inmengen. By de berusting van zijn verſtand heeft er een gevoel van genoeglijke deelneming plaats, zoo in hem-zelven als in zijnen ſchrijver; welke deelneming hy liever uitgeſloten had, om dat hy het bezwaarlijk vindt, te berekenen hoe veel die invloed juist bydraagt. En de overweging hiervan weêrhoudt hem van dat gave en vast beſlisſende beſluit, waartoe hy onmisbaar gekomen zou zijn, ware 't een louter wareldlijk voorwerp van naſporing geweest.

Daar is in de heiligheid, in het ontzag-inboezemende van het onderwerp, iets, dat het verſtand

schroomen doet, en te rug houdt van eene zoo stoute en vaste aanwending zijner krachten, als waartoe het zich volmaakt bevoegd en in staat gevoeld zou hebben, in geval van een gewoonlijk geschiedenispunt. Waren de Apostelen leerlingen van den eenen of anderen grooten wijsgeer, en de Kerkvaders hunne onmiddelijke opvolgers geweest aan het hoofd van de talrijke schoolen, door hen opgericht, dit zou het bewijs in den gewonen en algemeenen samenhang der zaken gebracht hebben, en wy zouden er (meen ik) vrij beter in berust, en er een vaster en voller overtuiging van de gebeurtenis door verkregen hebben. Wy zouden haar onmiddelijk in vergelijking gebracht hebben met de geschiedenis van andere wijsgeeren, en niet hebben kunnen nalaten te erkennen, dat zy, in naauwkeurigheid van bericht, in gewicht en menigte van bewijzen, in overeenstemming van talrijke en afzonderlijke getuigenissen, en in een volkomen ontbreken van alle soort van omstandigheid die ons aanleiding zou kunnen geven om het verhaal dat wy voor ons hebben verdacht te houden, alles overtreft dat uit de oudheid tot ons overgegaan is. Intusschen, het is er zoo mee gesteld, dat het in plaats van de geschiedenis eens wijsgeers, de geschiedenis van een Profeet (en meer dan Profeet) is. De eerbied dien wy voor de heiligheid van zulk een persoon koesteren, vermengt zich met ons geloof aan de waarheid der geschiedenis. Van een vraag naar eenvoudige waarheid, wordt het een vraag, waar het hart belang in stelt; en het onderwerp neemt terstond eene zekere heiligheid en geheimzinnige ontzachlijkheid aan, waardoor

de

de kracht van het bewijs omfluierd wordt, en dat gemeenzaam en innig geloof, dat wy aan de veel minder bewezen geschiedenisfen van ongewijde schrijveren hechten, vermindert.

Men mag verder opmerken, dat ieder punt en gedeelte van 't bewijs des Christendoms een allergestrengst onderzoek doorgegaan heeft. De zelfde graad van geloofbaarheid die in stukken van de gewone geschiedenis, aan elk onderzoeker een gereede en algemeene berusting afdwingt, is in het voorwerp waar wy hier over handelen van stukjen tot beetjen, en van punt tot punt uitgeplozen, en door vrienden en vijanden tot in alle vezeltjens en hairtjens toe nagegaan. De uitkomst hiervan is onwedersprekelijk. De echtheid en onvervalschtheid der ongewijde Geschiedenisschrijvers worden erkend op een veel zwakker bewijs dan het geen wy voor de boeken des Nieuwen Verbonds by kunnen brengen. En waarom? Om dat ten aanzien der ongewijde schrijveren het bewijs dus verre genoegzaam gerekend werd, en de echtheid nimmer in twijfel getrokken is. Maar anders is het met de Evangeliegeschiedenis. Schoon de waarheid en 't bewijs van deze, in aart juist de zelfde, en in graad verre daarboven zijn, dan ten aanzien der ongewijde schrijvers; haar waarheid en bewijs is in twijfel getrokken, en dit in twijfel trekken-zelf heeft haar verdacht gemaakt. Op alle punten heeft men ze betwist en tegengesproken. Elke domme tegenwerping, elke roekelooze en onbeschaamde aanmerking is door de verdedigers des Christendoms opgenomen, onderzocht, en beandwoord geworden. Eindelijk is

daar

daar zoo veel over gezegd, dat het geheele onderzoek met een algemeen gevoel van onzekerheid gepaard schijnt te gaan. Daar is zoo veel gestreden, dat het Christendom thands als een betwistbare grond beschouwd wordt. Andere boeken, wier echtheid veel minder bewezen is, maar die het voorrecht gehad hebben van niet betwist te worden, zijn aangenomen als stukken van een gevestigd gezag. Het treft, als men de volkomen zekerheid ziet, waarmeê een Ongeloovige een plaats uit een ouden geschiedschrijver aanhaalt. 't Kan zijn, dat hy dien geen grooter geloofwaardigheid toeschrijft dan hem toekoomt. Maar stel hem een net en vergelijkend tafereel voor oogen, van alle bewijzen die (by voorbeeld) voor het Evangelie van Mattheus aangevoerd kunnen worden, en van die men voor eenig ongewijd schrijver naar zijn keuze, heeft by te brengen; en laat elk onderscheiden bewijs naar de gewone en aangenome beginsels van Oordeelkunde onderzocht worden; wy verzekeren hem onbeschroomd, dat de gewijde den ongewijden schrijver in aantal en gewicht van getuigenissen verre te boven zal gaan.

Tot opheldering dezer aanmerkingen, mogen wy ons beroepen op wie zich met dit onderzoek opgehouden hebben. Wy vergen hen, zich te herinneren, welk een genoegen zy gevoelden, als zy tot die gedeelten des onderzoeks kwamen, waar de inhoud zich aan 't ongewijde verbindt. Nemen wy het getuigenis van Tacitus tot een voorbeeld. Hy verhaalt het ter dood brengen van onzen Zaligmaker staande Tiberius regeering, en onder het Stadhouderschap

van Pilatus; den stoot dien dit gaf aan Jezus Godsdienst; het herstel daarvan, en den opgang dien zy maakte, niet alleen over het Joodsche land maar ook binnen Rome. Dit alles wordt getuigd in Tacitus Jaarboeken. Maar het wordt ook getuigd opzettelijker en meer omstandig in de Gedenkschriften van een ander schrijver, in een boek, betyteld: *De Handelingen der Apostelen, door den Evangelist Lukas.* Beide dragen het voorkomen van echte en onverdachte geschriften. Maar daar zijn verscheiden omstandigheden, waarin Lukas getuigenis een beslissend voorrecht heeft boven het getuigenis van Tacitus. Hy was de reisgezel van deze Apostelen-zelven. Hy was ooggetuige by een aantal der gebeurtenissen die hy te boek stelde. Hy had boven den Romeinschen geschiedschrijver het voordeel van tijd, plaats, en persoonlijke kennis van een menigte omstandigheden der zaak. De echtheid van zijn geschrift, bovendien, en ook de tijd wanneer het verscheen, is veel beter bewezen; en wel, by juist dat soort van bewijs, dat in alle voorwerpen van Geleerdheid voor beslissend gehouden wordt. Buiten dit alles, hebben wy het getuigenis van ten minste vijf Kerkvaders, ieder van welke in het stuk van tijd even zoo veel of nog meer op Tacitus vooruit had, en die veel naderen en gereederen toegang hadden tot de oorspronklijke bronnen van onderricht. En hoe komt het dan, dat het getuigenis van Tacitus, een vreemd en later geschichtschrijver, den onderzoeker zulk een vermaak en genoegen verschaft, terwijl alle vroeger getuigenissen (die naar alle beginsels van erkende en gestaafde Oordeelkunde veel meer

kracht

kracht en gewicht hebben) een vrij flaauwer en krachteloozer indruk te weeg brengen? Het is grootendeels toe te schrijven aan het geen wy reeds aanroerden Daar is iets heiligs, iets ontzachinboezemends met het onderwerp verbonden, zoo lang als het onder de pen van Kerkvaders en Evangelisten is; en dit beknibbelt de vrije werking en invloed van het bewijs. Zoo dra het van een ongewijd schrijver wordt opgevat, is de bedwelmende tooverkracht die het verstand in een zekere mate belemmerde, te niet gegaan. Wy treden dan op den ons meer bekenden en gemeenzamen grond van het veld der gewone Geschiedenis; en het bewijs van de waarheid des Evangeliums verschijnt in een zelfde licht als die bewijsgronden, die ons de byzonderheden der Griekſche en Romeinsche historie doen aannemen.

Te zeggen, dat Tacitus in dit stuk een onpartijdig schrijver was, is niet genoeg om den voorkeur te verklaren, dien gy aan zijn getuigenis geeft. Daar is niets waarin het alles overtreffende gewicht van 't bewijs des Christendoms meer in 't oog straalt, dan het zedelijk karakter dat den Getuigen hunne geloofwaardigheid geeft. Wy hebben alle mogelijk blijk, dat er noch misvatting noch valschheid in hun getuigenis plaats kan hebben. Ongelijk sterker blijk (zeker!) dan bygebracht worden kan om de geloofwaardigheid van eenig ander geschichtschrijver te vestigen. En al wat wy vergen, is, dat, wanneer een zwarigheid tegen eens schrijvers waarachtigheid weggenomen is, men hem dan ook dat geloof en gezag wederschenke, 't geen men hem toegekend zou hebben, zoo die zwarigheid niet geopperd

perd geworden was. Nergens ooit is een opgeworpen zwarigheid tegen eens schrijvers geloofwaardigheid volkomener en luisterrijker weggeruimd, dan in het geval van de vroeger Christenschrijvers; en echter (tot een proef, dat er wezendlijk zulk eene misleiding bestaat, als wy getracht hebben aan te toonen,) schoon onze oogen volmaakt geöpend zijn omtrent de ongekrenkte waarachtigheid van de Christengetuigen, blijft er nog eene helling, om den Ongewijden schrijver voor te trekken. Wanneer Tacitus den Euangelist Lukas op zij' gesteld wordt, zelfs na dat het beslissend bewijs van de geloofwaardigheid des laatstgemelden, het verstand overtuigd heeft, zoo blijft er in de ziel een strekking om in het verhaal van den Romein een vertrouwen te stellen, dat volstrekt in geene evenredigheid staat met het geen zijn getuigenis in vergelijking met dat van Lukas, verdient.

Onderstellen wy, ter verdere opheldering, dat Tacitus eenige meerdere byzonderheden in zijn getuigenis vervat hadde; en dat hy by het ter dood brengen van den Heiland, met ronde en onbewimpelde woorden gevoegd had, dat deze zoogenoemde Christus uit de dood opgestaan was en door eenige honderden zijner bekenden op nieuw in het leven gezien. Zelfs dit zou de vijandelijke kibbelaryen wel niet gants hebben doen zwijgen; maar het zou menig een ongeloovige tot geloof gebracht, menig een oprecht Christen verblijd hebben, en in menig een boek over de zekerheid onzer Godsdienst op een der eerste plaatsen gesteld zijn. Doch mogen wy middelerwijl vergeten, dat wy werkelijk een veel

ster

fterker getuigenis bezitten? Dat wy het eenftemmig bericht van acht of tien Schrijvers hebben, die tijdgenooten by de gebeurtenis zijn, en de meeften van wie Christus werkelijk na die groote gebeurtenis zijner opftanding gezien hebben? Dat de oprechtheid en geloofwaardigheid dezer fchrijvers, en de echtheid hunner gefchriften, bewezen is op veel fterker gronden dan ooit ten behoeve van Tacitus of iemand der Ouden aangevoerd zijn? Van waar deze onbegrijplijke voorkeur voor Tacitus? Naar alle erkende en gewettigde beginfels van Oordeelkunde zijn wy verplicht grooter vertrouwen in 't getuigenis der Apostelen te ftellen. Te vergeefs is het, toevlucht te nemen tot de aantijging van belanghebbing in 't geen zy getuigden. Hiervan hebben de verdedigers des Christendoms ondernomen de valschheid te bewijzen, en die valschheid ook werkelijk voldongen; en dit, met veel grooter kracht van blijkbaarheid dan, ten aanzien van eenig punt der gemeene gefchiedenis, voor volmaakt overtuigend en alles afdoende gerekend zou worden. Indien er derhalve eenig fluipgevoel van wantrouwen of verdenking overig is, het is ten eenenmaal tot zulk een beginfel te brengen, als waar wy op doelden, en het moet befchouwd worden als een bloote aandoening, een zwakheid, een verbijftering, waar men geenerlei invloed op eene verftandelijke overtuiging aan inruimen mag.

Dit verborgen beginfel dat wy getracht hebben bloot te leggen, toont en verfpreidt zich werklijk door elk gedeelte van het bewijs heen, en hangt den onderzoeker door alle de paden en fpranken zijner

nasporing aan. De echtheid der verschillende boeken van 't Nieuwe Verbond levert een zeer belangrijk onderzoek op, waarin het doel van den Christenverdediger moet zijn, te bewijzen, dat zy inderdaad door die genen geschreven zijn op wier naam zy staan. Ten bewijze hiervan is eene onafgebrokene reeks van getuigenissen voor handen, van de dagen der Apostelen af; en men mocht niet verwachten dat een punt, zoo inheemsch en bepaald tot de Christenkerk, de aandacht van schrijvers buiten haar, tot zich getrokken zou hebben, tot dat Jezus Godsdienst by haar verbreiding door de wareld, de oogen op zich vestigde. Het is dus omtrent tachtig jaar na de gemeenmaking dier verschillende stukken, dat wy eerst het getuigenis van Celsus aantreffen, een verklaarden vijand des Christendoms, en die, uit krachte van de algemeene bekendheid der zaak, het historische gedeelte des Nieuwen Testaments verzekert geschreven te zijn door des Heilands Discipelen. Dit is een zeer beslissend bewijs. Doch waarby koomt het toe, dat dit eene klarer flikkering van licht en voldoening over de ziel des onderzoekers verspreidt, dan hy in den geheelen loop van zijne nasporing beproefde? Van waar die geneigdheid om de vroeger getuigenissen der Christenschrijvers beneden heur waarde te stellen? Men spreke niet van partijdigheid of belanghebbing: want, inderdaad, die zelfde geneigdheid blijft werken, na dat onze reden zich reeds van de volstrekte ongegrondheid van dit vermoeden overtuigde. Het geen wy beweeren, is dit, dat deze onverschilligheid voor het getuigenis der Christenschrijvers een verwerping in zich houdt

houdt van die grondbeginsels, welke wy met de volkomenste berusting en zekerheid by alle soortgelijke nasporingen toepassen.

De uitwerksels van dat zelfde verborgen beginsel doen zich ook volmaaktelijk kennen in de schriften zelfs van onze meest oordeelkundige verdedigers.

Wy willen geene aanmerking maken op den vlijtigen Lardner, die ons in zijne *Geloofwaardigheid der Evangeliegeschiedenis*, eene opzameling van getuigenisfen aanbiedt, die ieder Christen fier op zijn godsdienst mocht maken. In zijn bewijs van de echtheid der verschillende stukken die het Nieuwe Testament uitmaken, begint hy met de oudsten der Kerkvaderen, sommigen van wie innig verknochte vrienden en betrekkingen der oorspronklijke schrijveren waren. Naar ons inzien had hy zijn bewijs hooger op moeten vatten, en met de getuigenisfen die deze oorspronklijke schrijvers zelven van elkander geven, beginnen. In den Tweeden brief van Petrus, vindt men eene onderscheidende aanhaling van Paulus schriften; en in de Handelingen der Apostelen wordt een der vier Evangelien aangehaald. Indien Petrus, in plaats van een Apostel te zijn, slechts onder de Kerkvaders te rekenen, en zijn brief niet in den *Canon* des Bijbels geplaatst ware, zijn getuigenis zou in Lardners lijst plaats hebben gekregen, en van byzondere kracht en waarde gerekend zijn zoo wel wegens juistheid als oudheid. Daar is echter niets in den hooger rang van Petrus, of in het plaatsen van zijn brief by de overige schriften des Nieuwen Verbonds, dat de geloof-

waardigheid van zijn getuigenis verzwakken kan. Maar inderdaad maakt zijn getuigenis minder indruk op ons, dan een foortgelijk van Barnabas, van Klemens, of Polykarpus. Voorzeker behoorde 't dit niet; en daar is een zelfmisleiding in den voorkeur dien wy aan latere geven. Het is wezendlijk een voorbeeld op nieuw van dat beginfel waar wy op aandrongen. Het geen Ongewijde fchrijvers in betrekking tot Christenfchrijvers over het geheel zijn, dat zijn de Kerkvaders in betrekking tot de oorfpronklijke fchrijvers des Nieuwen Testaments. Tegen alle erkende en aangenomen beginfels aan, trekken wy een vreemd en later getuigenis voor het getuigenis van fchrijvers die even zoo veel kracht van bewijs en wettig gezag hebben, en alleen daarin verfchillen dat zy de bron der waarheid nader by waren. Wy verachten en miskennen het bewijs dat het Nieuwe Testament zelf oplevert, en doen het geheele bewijs op het van buiten ingeroepen getuigenis van latere fchrijveren, rusten.

Ten grooten deele moet dit alles toegefchreven worden aan de wijze waarop de verdediging des Christendoms door zijn vrienden en voorftanders aangelegd en gevoerd is geworden. Zy hebben aan het achterdochtig wantrouwen der tegenparty te veel toegegeven. Zy hebben hun geest met de twijfelary van die tegenparty laten befmetten, en, door geheel het twistgeding, een bezorgdheid en naauwgezetheid betracht en gehandhaafd, die zy dikwijls te verr' drijven, en waarmeê zy, inderdaad, hun eigen bewijzen benadeelen. Sommigen van hun, vangen aan met het getuigenis van Tacitus als een eerst

be-

beginsel, van 't welk zy de nasporing dieper voortzetten, als of het bewijs dat wy uit de Jaarboeken van dezen Romein hadden, sterker ware dan dat van de Christenschrijvers, die nader aan den tijd der gebeurtenis bloeiden, en wier geloofwaardigheid op gronden gevestigd kan worden, die geheel en al onafhanklijk zijn van zijn getuigenis. Langs dezen weg komen zy ten laatste aan de geloofwaardigheid der schrijvers van het Nieuwe Verbond, maar door een langen omweg. Het is den Lezer, als of het bewijs by ieder stap verwaterde en verslaauwde, en zijn geloof aan de Evangeliegeschiedenis is veel zwakker dan zijn geloof aan historische zaken die veel minder gestaafd zijn. Breng Tacitus en het Nieuwe Testament in onmiddelijke vergelijking, en onderwerp beide aan den toetsteen der gewone en aangenomen Oordeelkunde, en het zal blijken hoe verr' de eerste by het laatste, ten aanzien van alle blijken, kenmerken, en bewijzen eener echte geschiedenis, te kort schiet. De waarheid van het Evangelie staat op een veel vaster en zelfstandiger voet, dan menig een van zijn verdedigers ons zou durven voorstellen. Zy missen die stoutheid, die koenheid van bewijs, waar de aart van de zaak hun het recht op geeft. Zy behoorden met veel meer fierheid hunnen tegenstanderen het hoofd te bieden; en hun voor te leggen, dat in het Nieuwe Testament zelf, in de overeenstemming van de talrijke, de aan elkander vreemde, en van elkander onafhanklijk geschreven hebbende opstellers, — in het onwedersproken gezag dat het van de eerste tijden der kerk af, volstandig gehad heeft, — in het volstrekte onver-

mogen van de bitterste tegenstrevers onzer Godsdienst om hare geloofwaardigheid aan te randen, — in de echte kenmerken van eerlijkheid en van goede trouw die zy op het voorhoofd draagt; — dat (zegge ik) in al dit, en in alles wat verder aan historische gedenkschriften kracht en waarde kan geven, een gewicht en een glans van waarheid is, die geen getuigenis van een Tacitus bevestigen kan, en die door het gemis van dat getuigenis ook niet verminderen zou.

Indien het noodig ware, voor een Gerechtshof de omstandigheden wel te doen blijken van eene gebeurtenis die in zekere nabyheid was voorgevallen; het gereede en in 't oog loopend middel zou zijn, de daders of deelhebbers, en de ooggetuigen van het voorgevallene, te ondervragen. Indien er zes of acht een getuigenis gaven dat éénstemmig uitviel; indien er geen schijn of schaduw van opstemming of samenheuling onder hen was; indien zy het gedrag en voorkomen van eerlijke en geloofwaardige lieden hadden; en boven al, indien dit getuigenis openbaar gemaakt ware, en niet één eenige van de talrijke toeschouwers en bywoners van die gebeurtenis daartegen opkwam om het te wederspreken; dan, meenen wy, zou het bewijs voor volkomen gehouden worden. Men mocht andere getuigen van eene andere plaats oproepen, om ook hunne verklaring af te leggen, niet van 't gene zy gezien hadden, maar van 't geen zy van de zaak hadden hooren zeggen; maar hunne eenstemmigheid met de eersten, schoon een vrij gelukkige bykomende omstandigheid, zou niet aangemerkt worden, als eenige wezendlijke toevoeging tot het reeds

ver-

verkregen bewijs. In een verder gelegen land, mocht één ander Gerechtshof zitten; en jaren na de dood der oorspronkelijke getuigen mocht dit aanleiding krijgen om van het zelfde voorval te doen blijken, en ten dien einde het eenige bewijs inwinnen, dat er te krijgen was; het getuigenis naamlijk van lieden, die na de gebeurtenis, en verr' van de plaats waar zy voorviel, leefden. In gewone gevallen zou er, zekerlijk, geen bedenking zijn over de meer of mindere kracht van die tweederlei getuigenissen; en de nakomelingschap zou zich op de Archiven van het eerste gerechtshof beroepen, als, verre weg het krachtigste en meest afdoende bewijs opleverende. Doch waar wy ons over te beklagen hebben, is, dat in de zaak onzer Godsdienst, dat beginsel omgekeerd wordt. Het bericht der getuigen van hooren zeggen wordt in hooger waarde gehouden dan dat van de eigen bedrijvers en die het aanschouwden. Een ingewikkeld geloof geeft men als met gretigheid aan het getuigenis van de latere geschiedschrijvers en die vreemd aan de zaak, plaats, en personen waren; en de verklaringen der oorspronklijke getuigen ontfangt men met een aarzelend wantrouwen, als of zy de merkteekenen van schelmery en bedrog op het voorhoofd droegen. De echtheid van het eerste Archief kan door een veel grooter aantal en kracht van bewijzen gestaafd worden dan de echtheid van het tweede. Evenwel, al de achterdocht, al het mistrouwen dat zich omtrent de zaak in ons verheft, hecht zich op het eerste; en de Evangelisten en Apostelen, met alle bewijzen in hun voordeel die eenig getuigenis opleveren kan,

wor-

worden, inderdaad, van de plaats die zy nevens de geloofwaardige geschiedschrijvers van vorigen tijd behoorden te bekleeden, afgebonsd.

Deze opmerkingen mogen den onderzoeker behulpzaam zijn, om zich een juist en onpartijdig denkbeeld van de waarde en 't gewicht der Christengetuigenissen te maken. Zijn groote zorg moet zijn, op zijn hoede te wezen tegen alle afwijking van het verstand. Het algemeen begrip is, dat een vooringenomenheid ter gunst van het Christendom ons licht vervoeren zou kunnen om het bewijs dat er voor aangevoerd wordt te hoog te schatten, en daar te veel kracht aan toe te kennen. Wy gelooven (in tegendeel) dat indien alle onzuivere neiging en strekking van den geest aan eene gestrenge berekening onderworpen kon worden, men weldra bevinden zou, dat de vereenigde werking van die allen geen ander uitwerksel heeft dan een juist tegengestelde afwijking. Al wat wy wenschen, is dat men de bewijzen die by andere historische zaken voor beslissend gehouden worden, niet als nietig en belachlijk aanzie, zoo wanneer zy op de waarheid en zekerheid van de Christelijke godsdienst in verband staan; dat men alle vooringenomenheid uitschudde, en het verstand toelate, zich onbelemmerd en onbevreesd uit te breiden.

TWEE-

TWEEDE HOOFDDEEL.

Van de Echtheid der Boeken van 't Nieuwe Testament.

Het bewijs voor de waarheid der verfchillende zaken of bedrijven in de Evangeliegefchiedenis te boek gefteld, verdeelt zich in vier verfchillende deelen. In de eerfte plaats ftellen wy ons voor te bewijzen, dat de onderfcheiden boeken die het Nieuwe Testament uitmaken, door die genen gefchreven zijn, waarvan zy den naam voeren, en van dien tijd zijn. In de tweede plaats zullen wy de innige bewijzen van waarheid en oprechtheid aantoonen, die uit deze fchriften-zelven zijn op te maken. Ten derde, zullen wy den bekenden toeftand en gefchiedenis der fchrijveren aandringen ten bewijze der oprechtheid en waarheidszucht waarmeê zy hun verhalen afleggen. En in de vierde plaats zullen wy de verdere en latere getuigenisfen bybrengen, waardoor de verhalen der oorfpronklijke fchrijvers onderfteund worden.

By

By ieder punt van dit onderzoek zullen wy voorbeelden ontmoeten van het geen wy reeds aangewezen hebben. Wy hebben gezegd, dat wanneer er een tweederlei onderzoek aangevangen wordt, het eene om een punt der Gewijde, het ander om een punt van de Ongewijde geschiedenis uit te maken, onze geest in het laatste geval in een veel minderen graad van bewijs berust dan in 't eerste. Indien dit zoo is (en tot een zekeren graad toe is het ontwijfelbaar zoo), zoo is het de plicht des verdedigers van het Christendom een sterker bewijs by te brengen, dan men in een stuk, tot de gemeene letterkunde behoorende, voldoende zou rekenen; en het is van de kracht van dit sterker bewijs, dat hy zijns lezers berusting verwachten mag. Maar gaat het verder dan tot zekeren graad, en is er in den geest een geneigdheid of strekking om dit nog wijder uit te strekken, dan is zulks op eene zelfmisleiding gegrond, waarvan de lezer moet worden gewaarschouwd ten einde zich voor den invloed daarvan te hoeden. De hoogere kracht van bewijs die wy aan kunnen voeren, zal in dit geval de werking die het op zijne overtuiging doet, versterken, en met genoegen zal hy inzien, dat hy veel beter gegrond is in zijn gelooven van 't geen hem wegens Jezus Christus en den leer zijner Apostelen overgeleverd werd, dan in het gelooven van 't geen nooit betwijfeld werd; de geschiedenis van Alexander, by voorbeeld, of de gevoelens van Sokrates. Indien men alle de blijken van waarachtigheid, en de geheele volgreeks van getuigenissen aan 's lezers oog voorstelde in nevens elkander staande kolommen, hy zou daar

met

met één opslag van 't oog een volledige vergelijking van kunnen maken. Wy zullen zoo dikwijls aanleiding krijgen om zijne aandacht hier op te vestigen, dat wy velen onzer lezeren misschien zullen toeschijnen, op ons inleidend beginsel al te zeer, en tot vermoeiens toe, uit te weiden. Wy achten nogthands, dat dit de beste en klaarste weg is om het bewijs te doen gelden.

I. De onderscheiden stukken die het Nieuwe Testament uitmaken, zijn geschreven door die genen wier naam zy aan 't hoofd dragen, en in dien tijd waarin zy gemeenlijk geacht worden geschreven te zijn.

Na de langdurige insluimering der middel-eeuwen werd de weetlust van den menschelijken geest wakker, en gevoelde zijne aandacht krachtdadig naar die oude schriften getrokken, die de verwoesting van zoo veel eeuwen verduurd en overleefd hadden. Het zou der moeite waard zijn, de juiste kracht van bewijs wel te bepalen, die in de berichten dezer oude gedenkstukken gelegen was. En in het waardeeren daarvan kan 't ons dienen, vooraf te onderstellen, dat er slechts één opstel gevonden werd, dat zich als een verhaal van voorleden gebeurtenissen aankondigde. Een aantal van omstandigheden laat zich aanvoeren die aan het bericht, zelfs van dit eenig en geheel op zich-zelf staande stuk, eene zekere maat van geloofbaarheid gaven. Vooreerst koomt hier de algemeene bedenking in aanmerking, dat het beginsel waardoor iemand zich bewogen gevoelt om een ware en oprechte geschiedenis te schrijven, meer algemeen is en sterker werkt, dan dat waar-

door

door men gedreven wordt om der wareld een valsch of vervalscht verhaal van zaken op te dringen. Dit levert eene algemeene waarschijnlijkheid op, dat het stuk, waar het hier op aan koomt, een waarachtig verhaal zal zijn; en daar kunnen sommige byzonderheden zijn die zich met het voorkomen van het stuk-zelf vereenigen, om die waarschijnelijkheid te versterken. Wy mogen niet in staat zijn om in het verhaal-zelf iets te ontdekken wat den man zou hebben kunnen aanzetten om het het licht te doen zien, zoo het hoofdzakelijk en in den grond valsch ware. Wy kunnen er een blijk van eerlijkheid, van braafheid, in opmerken, die een geschrift zoo wel als een gesprek in staat is voor lezer of hoorder uit te drukken. Wy kunnen opmerken dat er niets wonderlijks of onwaarschijnelijks in het verhaal-zelf te vinden is, waarom men er aan twijfelen zou. En, zonder elke byzonderheid op te noemen, geschikt om een indruk van waarheid te geven, wy kunnen in den loop van ons onderzoek bevonden hebben, dat er op verscheiden plaatsen en in verschillende gedeelten der wareld, afschriften van dat gedenkstuk verspreid zijn, ten blijk van de algemeene achting waarin men het in vorige tijden gehouden heeft. Dit levert ons een getuigenis der vroegere lezers omtrent de waarde van het stuk op; en daar wy het een historie en geen werk van verbeelding stellen te zijn, kon het alleen van waarde gerekend worden uit hoofde der waarachtigheid van 't bericht dat het geeft. Op deze wijs kon een eenig en op zich-zelf staande gedenkschrift uit eene hooge Oudheid tot ons overgekomen, geloof vinden; schoon

schoon het eeuwen lang uit het oog verloren geweest was en niet dan met de herleving van een geest van letterzucht, die gedurende een lang tijdperk geslapen had, weder aan 't licht gebracht.

Wy mogen verder onderstellen, dat by verder nasporing een ander handschrift ontdekt wierd, dat de zelfde trekken en de zelfde afzonderlijke en oorspronklijke teekens van waarheid had, als het vorige. Zoo zy beide hetzelfde gedeelte der geschiedenis betroffen, en van dezelfde gebeurtenissen getuigden, is het klaar, dat er voor de waarheid dezer gebeurtenissen een sterker bewijs zou ontstaan, dan een van die twee getuigenissen, afzonderlijk genomen, zou kunnen opleveren. Deze byzondere omstandigheden die een onderscheiden geloofwaardigheid aan elk van die getuigenissen gaven, voegen zich by één, en geven nu zoo veel hooger maat van geloofwaardigheid aan die punten van bericht, waar van zy te samen getuigenis afleggen. Dit is het geval wanneer de getuigenissen den schijn met zich brengen van onafhanklijk van elkander te zijn. En zelfs wanneer het eene uit het andere is afgeleid, vermeerdert het nog het bewijs, om dat de schrijver van het latere getuigenis ons een duidelijk blijk geeft, dat hy aan de waarachtigheid van het oorspronklijke geloof slaat.

Het bewijs kan nog verder versterkt worden door het daarby komen van een derde geschrift, en derde getuigenis. Al de afzonderlijke omstandigheden die ieder geschrift geloofwaardig maken, zelfs als het alleen staat en door geen ander ondersteund wordt, vereenigen zich, als er verscheidenen samenstem-

 men,

men, tot een veel grooter kracht van bewijs. Indien er zelfs in het geval van een eenig verhaal, een grond van waarschijnlijkheid of aannemelijkheid is dat het waar zij, en deze waarschijnelijkheid door de menigte en de verspreidheid der afschriften, en door het voorkomen van eerlijkheid en oprechtheid, in het opstel-zelf te onderscheiden, versterkt wordt; zy wordt nog vermeerderd door de overeenstemming van verscheiden verhalen die alle de zelfde aanspraak op ons geloof hebben. Indien het onwaarschijnlijk is dat één stuk geschreven zou zijn om der wareld een valschheid wijs te maken, het is nog onwaarschijnlijker dat er verscheiden geschreven zouden zijn alle tot dat zelfde verkeerd en onnatuurlijk einde samenspannende. Niemand, ten minste, kan twijfelen, of van de menigte van geschreven berichten die tot ons gekomen zijn, moeten de waarachtige in getale de valsche ver' overtreffen; en het beginsel van te bedriegen, schoon het somtijds plaats heeft, kon nooit zoo verr' gaan in zijn uitwerksel, dat het in weêrwil van alle de gedenkstukken die wy voor oogen hebben, eenige groote of algemeene misleiding zou kunnen invoeren. De onderstelling moet veel verder voortgezet worden dan wy ze tot dus verre gebracht hebben, eer wy den graad van bewijs of kracht van getuigenis bereiken dien wy tegenwoordig ten aanzien van verscheiden punten der oude geschiedenis werkelijk bezitten. Vele gedenkstukken zijn vergaderd, die het blijkt geschreven te zijn in verschillende tijden, en door lieden van verschillenden landaart. Langs dezen weg is een groot lichaam van oude letterkunde gevormd,

waar-

waaruit wy vele punten van bewijs kunnen trekken, die het vervelend zou zijn op te noemen. Vinden wy de uitdrukkelijke overeenstemming van verscheiden schrijvers ten aanzien van 't zelfde historisch feit; vinden wy, wat nog meer indruk maakt, gebeurtenisfen die in het eene verhaal opzettelijk voorgedragen zijn, in een ander niet herhaald maar als waar onderfteld en ten grond gelegd; vinden wy de opvolging der gefchiedenis door een reeks van leeftijden en eeuwen, voortgezet en vervolgd op een wijze die natuurlijk en beftaanbaar is; vinden wy die opftellen die een hooger oudheid aankondigen, aangehaald in die, welke een mindere voordoen; Deze en een aantal andere punten, elk letterbeoefenaar voorkomende, die zich met ftudie ophoudt, geven der gefchiedenis van voorleden tijden een zeer belangrijk en levend kenmerk van wezendlijkheid en waarheid. Daar is echter een verkeerdheid van geest die zich tegen dit alles verzetten kan. Daar is geen eind aan de buitenfporigheden der twijfelary. Te vergeefs mogen wy ons beroepen op de menigte van gefchreven getuigenisfen, hun kunftelooze famenftemming, en het volmaakt onopzettelijke en onvoorbedachte in het aan de hand geven van omftandigheden, die dikwijls den onderzoeker geleiden en te recht helpen, en elkander over en weder toelichten en onderfchragen. De Ongeloovige wil nog iets hebben, waar hy zich achter, verfchanfen kan; en zijne uiterfte onderftelling, gedrochtelijk en tegen de natuur aangenomen, koomt daar op neêr, dat geheel de gefchreven gefchiedenis een arbeidzame famenfteiling is, eeuwenlang door-

gezet, en waarin een menigte lieden zich vereenigd hebben, met geen ander oogmerk, dan zich by vooruitzicht met de misleiding der menschen van later tijd te vermaken.

Indien het mogelijk ware, de geheele menigte van gegeven mondelinge getuigenisfen voor onzen geest te stellen, men zou bevinden, dat het geen valsch was zeer gering zou zijn in vergelijking van het geen waar was. Uit hoofde van vele in 't oog loopende redenen moet dan ook in geschreven getuigenisfen het valsche in vergelijking van het ware zeer weinig zijn. Voorbeelden van valschheid ontmoet men echter in beide; en de werkelijke bekwaamheid onzes tijds om het valsche van het ware te schiften bewijst dat historische blijkbaarheid beginsels en gronden heeft waar men op af kan gaan. Daar kunnen dus natuurlijke teekens van oneerlijkheid en onoprechtheid plaats hebben. Slordigheid en onwaarschijnlijkheid in het verhalen. Een volslagen gebrek aan overeenstemming ten aanzien van andere gedenkstukken. Stilzwijgen van alle schrijvers gedurende geheele leeftijden na den voorgegeven tijd van het geschrift waar het op aan koomt. Dit alles kan plaats hebben, en in genoegzame maat, om het stuk te overtuigen van valsch of ondergestoken te zijn. Dit is in vele gevallen werklijk geschied. De bekwaamheid en schranderheid van ons verstand in het stuk van historische geloofwaardigheid en bewijs, is door de oefening toegenomen. De weinige gevallen, waarin een veroordeeling van stukken en vertellingen is uitgesproken, zijn zoo vele blijken van de bevoegdheid der rechtbank die

daar

daar over beslist heeft, en geven klem aan het oordeel, wanneer eenig stuk goedgekeurd is. Het is een byzonder onderwerp; en die op een zekeren afstand staat, mag zijne vermoedens en twijfelary naar believen den teugel vieren: Maar geen verstandig man trad ooit in de byzonderheden, zonder gevoel van de volkomenste en aangenaamste voldoening en overtuiging van de geloofwaardigheid en het vertrouwen, 't geen het historisch bewijs in staat is voort te brengen.

Pasſen wy dit nu toe op het voorwerp van dit ons Hoofddeel, het bepalen naamlijk van den ouderdom (of den tijd van 't ontstaan) van het geschrift, en den geen die er de schrijver van is. Het kan zijn dat er berichten of blijken deswegens uit het stukzelf te trekken zijn. En deze berichten of blijken kunnen of in het lichaam van 't stuk zelf gevonden worden; of kennelijk en opzettelijk aangekondigd zijn by den tytel of 't opschrift, en zoo dikwijls het boek by zijn tytel of opschrift aangehaald of vermeld wordt; of ook wordt de naam van den schrijver en de oudheid van 't boek in eenig ander geschrift dat tot ons overgekomen is, vermeld; en deze berichten of blijken worden door bykomende blijken van het getuigenis van latere schrijvers bekrachtigd.

Het Nieuwe Testament is tot één Boekdeel vereenigd, maar men zou aan het bewijs dat het vervat te kort doen, indien men het slechts als één getuigenis aanmerkte, en als of hetgeen daarin verhaald wordt op het getuigenis van een enkel Schrijver berustede.

Het is niet een eenig geschrift, niet eene eenige openbaarmaking van het geen er in vermeld wordt; maar het is eene verzameling van verscheiden en afzonderlijk openbaargemaakte of uitgegeven geschriften, die aan verschillende Schrijvers toegekend worden, en in verschillende deelen der wareld uitkwamen. Om den tijd van hun eerst uitkomen te bepalen is het noodig ten aanzien van elk dier geschriften een afzonderlijk onderzoek te doen; en het onwraakbaar getuigenis van alle latere schrijveren brengt meê, dat twee der Evangelien en verscheiden der Brieven door de onmiddelijke Leerlingen van onzen Heiland geschreven, en by hun leven uitgekomen zijn. Celsus, een bestrijder van 't Christengeloof, haalt de geschiedenis van Jezus aan als geschreven door zijn Discipelen. Hy neemt nergens in bedenking om dit tegen te spreken; en uit de uittreksels, die hy er van maakt om over te redentwisten, is het ontwijfelbaar, dat het een onzer vier Evangelien is, die hy aanhaalt. Het getuigenis van Celsus op zich-zelf mag aangemerkt worden als beslissend ten aanzien van dit punt: Dat de Geschiedenis van Jezus leven werklijk door zijne Discipelen geschreven is. Celsus schreef omtrent honderd jaar na het voorgegeven in 't licht komen van die geschiedenis; maar dat zy door hen die met dezen Jezus omgingen geschreven was, is een zaak, die hy zich nergens in 't hoofd haalt in twijfel te willen doen trekken. Hy neemt dit aan, op grond van de kracht der algemeene bekendheid daarvan, en de gantsche geschiedenis van dat tijdperk levert niets op, dat deze omstandigheid eenigzins bedenkelijk zou kunnen

ma-

maken. Om weder te keeren tot het geen wy reeds aanvoerden: ware het de geschiedenis van een Filozoof geweest, hare echtheid zou zonder eenig bestemd getuigenis ten dien aanzien zijn aangenomen. Zy zou aangenomen zijn, om dus te spreken, op den blooten tytel af, en de omstandigheid daarby, dat de geheele loop der geschiedenis of overlevering ons niets oplevert, waaruit men zou kunnen afnemen dat de juistheid of waarachtigheid van dat tytelblad ooit in twijfel getrokken is. Zy zou aangenomen zijn, niet om dat zy door latere schrijvers verzekerd was, maar om dat er by dezen geen geschil over geweest was; om dat zy nooit gedacht hebben, om er een onderwerp van te maken, waar over men verschillend denken kon, en om dat hun aanhalen van het boek zelf-te beschouwen was als een stilzwijgende erkentenis insluitende, dat het een en het zelfde boek was, als het tot op den tegenwoordigen dag aangegeven wordt te zijn. De duidelijke en stellige erkentenis van Celsus, dat de stukken waarover wy spreken, door hen geschreven zijn die een doorgaanden omgang met Jezus hadden, alschoon ook op een afstand van honderd jaren gegeven, is zulk een bewijs ter gunst van hunne' echtheid, als waarop men zich ten aanzien van velen van de meest geachte schriften der oudheid niet kan beroepen. Het voegt een bestemd en stellig getuigenis by die soort van algemeene bewijskracht, die op de stilzwijgende of ingewikkelde samenstemming van volgende schrijveren steunt, en die men in soortgelijke gevallen voor volmaakt beslisfend en alles afdoende houdt.

Waren de ſtukken die het Nieuwe Testament uitmaken de eenige gedenkſtukken van voorleden tijden geweest; het bloot beſtaan van ſtukken, aanſpraak makende op zulk een ouderdom en zulk eenen ſchrijver, zou, op grond van hun eigen te kennen geven, aangemerkt zijn geworden als een zekere graad van bewijs, dat zy wezendlijk van den tijd en den ſchrijver waren die zy voordeden. Maar wy hebben het getuigenis van latere ſchrijvers tot het zelfde einde; en men moet aanmerken, dat dit verre weg de grootſte hoop is en die de dichtst op elkander volgende reeks van getuigenisſen uitmaakt, waarvan eenig voorbeeld in het gantſche veld der oude historie is.

Wanneer wy Celſus getuigenis aanvoerden, moet men zich niet verbeelden dat dit het eerſte en oudſte zou zyn, dat er na de dagen der Apostelen gegeven is. De ruimte van honderd jaar tusſchen het uitkomen der oorſpronklijke geſchiedenis en het ſchrijven van Celſus, is vol van vroeger getuigenisſen, die men met het volſte recht nog meer beſlisſend zou moeten rekenen op het punt in geſchil. Het zijn de getuigenisſen van Christenſchrijvers, en, voor zoo veel betreft een nader en beter gelegenheid om naauwkeurig bericht te bekomen, moeten zy op hooger prijs ſtaan dan dat van Celſus.

Deze bevestigingen zijn van driederlei ſoort. — *Voor eerst*, zijn zy in ſommige gevallen uitdruklijke aanhalingen waarby de byzondere ſchrijver genoemd is. *Anderdeels*, is in andere gevallen, de aanhaling gedaan, zonder uitdrukking van den byzonderen ſchrijver, en uitgedrukt is met de algemeene woorden: „ *Daar ſtaat geſchreven.*" En

in

in de derde plaats, zijn er ontallijke toespelingen tot de verscheiden gedeelten des Nieuwen testaments, door alle de schriften der vroegere Kerkvaderen verspreid. In dit laatste geval is er geen uitdrukkelijke aanhaling; maar wy vinden de gedachten, de wijze van uitdrukking, de eigen woorden van het Nieuwe Testament, zoo dikwijls en by zulk een aantal van verschillende schrijveren herhaald, dat er geen twijfel overblijft, of zy zijn nageschreven uit één gemeenen text waar ze op slaan; dien men ten dien tijde in hooge waarde en achting hield. Als wy de reeks dier verwijzingen naargaan, ontmoeten wy geen enkel open, geene enkele breuk, ten aanzien van de dagen der oorspronklijke schrijvers. Om hier niet te herhalen, waar wy eenigzins iets van deden gevoelen, de getuigenissen die de oorspronklijke schrijvers elkanderen geven, zullen wy voortgaan met te verzekeren: dat eenige der kerkvaderen wier schriften tot ons gekomen zijn, reis- en medgezellen der Apostelen waren, en zelfs in de boeken van het Nieuwe Testament genoemd zijn. Clemens, de Bisschop van Rome (dien men de Heilige noemt) is naar de eenstemmige verzekering van alle oude schrijvers, de zelfde, van wien Paulus in zijnen brief aan de Filippensen gewaagt. In zijn brief aan de kerk van Korinthen, die geschreven was uit naam van de geheele kerk van Rome, verwijst hy tot Paulus eersten brief aan die kerk. „ Neem den brief „ van den gezegenden Paulus, den Apostel, in han- „ den," zijn zijne woorden, en dan haalt hy een plaats aan, die in Paulus eersten brief aan de Korinthers gevonden wordt. Zou Clemens dit hebben kunnen

 doen,

doen, daar hy aan de Korinthers-zelven schreef, indien er zoodanige brief van Paulus niet bestaan had? En is dit dan geen ontwijfelbaar getuigenis, niet alleen uit den mond van Clemens, maar van den kant der kerken-zelve zoo wel van Rome, als van Korinthen, ten blijk van de echtheid van zulk eenen brief? Daar zijn in dezen zelfden brief van Clemens ook verscheiden aanhalingen van de tweede soort, waar het bestaan van sommige andere boeken van het Nieuwe Testament door bevestigd wordt, en ook eene menigte van toespelingen of verwijzingen van de derde soort, op de schriften der Evangelisten, de Handelingen der Apostelen, en zeer veel der brieven die in het Nieuwe Testament plaats hebben gekregen. Gelijksoortige getuigenissen hebben wy van nog eenige Kerkvaders die met Jezus Christus geleefd en omgegaan hebben. Behalven verscheiden verwijzingen van de tweede en derde soort hebben wy ook andere voorbeelden van dezelfde soort van getuigenis als Clemens van Paulus Eersten brief aan de Korinthers gaf, onweêrsprekelijker dan iets wat men zich zou mogen verbeelden. Ignatius, schrijvende aan de kerk van Efezen, maakt gewag van Paulus brief aan die kerk; en Polycarpus, een onmiddelijk leerling der Apostelen, doet de zelfde uitdrukkelijke aanhaling van Paulus brief aan de Filippenzen, in een brief dien hy aan dit volk schreef. Dalen wy van de Apostolische vaders nederwaart af; het is door eene onafgebroken reeks van getuigenissen, alle even zeer de echtheid der kanonyke schriften bevestigende. En naar mate wy verder gaan, worden zy steeds al talrijker

en

en omstandiger: Gelijk te verwachten was wegens meer en meerdere uitbreiding des Christendoms, en de grooter menigte van schrijvers, die tot deszelfs verdediging en verklaring optraden.

In het afloopen van de reeks der schrijveren van de dagen der Apostelen af tot omtrent honderd en vijftig jaren na het gemeen maken der stukken waar het Nieuwe Testament uit bestaat, komen wy tot Tertulliaan, van wien Lardner zegt: „ Dat er in „ dezen eenen Christenschrijver misschien meer en „ uitgebreider aanhalingen van het kleine boekdeel „ des Nieuwen Testaments zijn, dan er voor et- „ lijke eeuwen, van alle de werken van Cicero, zoo „ ongemeen in gedachten en stijl zy ook zijn mogen, „ in alle de schrijvers van allerlei soort, bestonden."

Wij gevoelen, dat wy in dit gedeelte van ons onderzoek, voor die verdenking bloot staan, welke op alle Christengetuigenissen kleeft. Wy hebben die verdenking reeds eenigermate trachten te ontwikkelen, en op te lossen in dat gene waar zy in der daad uit bestaat; en wy begrijpen dat het denkbeeld van de partijdigheid of 't belang der Christenen in de zaak, slechts één en misschien niet eens het voornaamste bestanddeel van die verdenking uitmaakt. Hoe het echter daar meê zijn moge, wy mogen hier gelegenheid nemen, om dat ééne punt in overweging te brengen, en eenige weinige algemeene aanmerkingen over de kracht van het Christengetuigenis aan te bieden.

In het waardeeren van de kracht van eenig getuigenis, komen twee verschillende punten in aanmerking:

king: de perſoon die het getuigenis geeft, en de genen aan wie het gegeven wordt. Het is volſtrekt noodeloos hier uit te wijden over de gevolgen die wy in dit geval uit deze twee voorwerpen van aanmerking afleiden, en hoe veel ieder van die tot de overwinnende kracht en 't gewicht van het Christenbewijs toebrengt. Wat die genen betreft die het getuigenis geven, hoe konden zy in hun verſlag van de boeken des Nieuwen Testaments bedrogen zijn, wanneer ſommigen van hun in den-zelfden tijd, met de oorſpronklijke ſchrijvers leefden, en hun innige bekenden of boezemvrienden waren; en wanneer zy-alle het voorrecht hadden van een onwederſproken reeks van bewijzen, ſedert den tijd van het uitkomen der eerſte ſchriften tot op hunnen tijd? Of hoe kunnen wy hen van vervalſching verdenken, wanneer er door hun ſchriften de zelfde toon van oprechtheid en openheid heerscht, die alom in andere ſchriften als de ſtempel van echtheid en onvervalschtheid erkend wordt? En boven al, wanneer wy, op het gezag zelfs van Heidenengetuigenis, beſluiten, dat velen van hun by hun pijnigingen en ter doodbrenging het hoogst mogelijke bewijs gaven, van onder den invloed van een wezendlijke en eerlijke overtuiging te ſpreken? En wat die genen aangaat, die het getuigenis ontſingen; waaraan toch anders kunnen wy hun inſtemmen daarmeê toeſchrijven, dan aan de waarheid van dat getuigenis? Op welk eene wijs was het mooglijk hen te bedriegen in een zaak van openbare en algemeene bekendheid? De boeken van het Nieuwe Testament worden aangehaald door de Kerkvaders als ſchrif-

ſchriften, algemeen by de Christenen van dien tijd bekend en geacht. Indien het verholen ſchriften waren of die in dien tijd niet beſtonden, wat grond kunnen wy aanvoeren voor het geloof en gezag van die vaders die er zich op beriepen, en de onbeſchaamdheid hadden van hun Medechristenen met eene zoo tastbare valschheid en die zoo licht te ontdekken was, te beleedigen en te beſpotten? Onderſtel eens, dat zy bekwaam waren tot deze verraderlijkheid, zoo ſtaat ons nog op te losſen, hoe men de ſpeelpop kon zijn van een zoo in 't oog ſtekend bedrog; hoe ieder bewogen kon worden, alles op te offeren voor een godsdienst, wier Leeraars tevens zoo ten eenenmaal ontbloot waren van alle beginſels, om hen te bedriegen, en zoo dwaas om zich-zelven ten toon te ſtellen in een zaak waar de ontdekking niet voor te komen of te ontduiken was. Kon Clemens het hart hebben om het volk van Korinthen tot een brief te verwijzen die gezegd wierd by henzelven ontfangen te zijn, maar geenerlei beſtaan had? Of kon hy de Christenen naar ſchriften verzenden, waar zy nooit van gehoord hadden? En was het zelfs genoeg, een ſchijn van waarheid te bewaren by die van hunne party? Waar waren de Joden onderwijl? en hoe was het mooglijk de weërlegging van deze ſcherpe en waakzame toezienders te ontgaan? Wy zijn verr' verdoold, zoo wy meenen, dat het Christendom in dien tijd in ſtilte en heimelijkheid zijn ſluipenden en arglistigen weg maakte door een achteloos en onverſchillig gemeen. De geheele Geſchiedenis toont ons het juiſte tegendeel. De driften en de nieuwsgierigheid der menſchen waren gaande gemaakt

en

en in volle beweging; de geestdrift des volks was ter wederzijde opgewekt. De zaak des Christendoms had de aandacht van alle de gevestigde machten in verschillende gewesten des Rijks tot zich getrokken, en was een stof geworden van veelvuldige en opzettelijke raadplegingen en geschillen der Gerechtshoven. Indien, in die omstandigheden de Christenschrijvers de stoutheid gehad hadden een bedrog te wagen, het zou op een veiliger grond geweest zijn, dan de weg dien zy insloegen. Nooit zouden zy gewaagd hebben te verzekeren, het geen zoo gemakkelijk tegen te spreken was, als het bestaan van boeken die by alle de kerken in eerbied gehouden wierden, en waar echter niemand in of buiten die kerken ooit van gehoord had. Zy zouden nooit zoo onverstandig geweest zijn, om langs dezen weg eene zaak op 't spel te zetten, die niets had wat haar aanbevelen kon, dan haar waarheid en blijkbaarheid.

De valschheid van het Christengetuigenis op dit punt, zou een samenloop van omstandigheden met zich meê sleepen, waarvan elk en ieder de vreemdste en ongehoordste zou zijn die men bedenken kan. Want, *voor eerst*, Mannen, die in hun schriften alle de kenmerken van oprechtheid bewaarden, en velen van wie zich het martelingschap onderwierpen als het hoogste onderpand van oprechtheid dat by mogelijkheid gegeven kon worden, zouden by zulk eene onderstelling, zeer vatbaar geweest zijn om zich aan de schreeuwendste valschheidpleging schuldig te maken. *Ten anderen*, Deze valschheidpleging zou zoo onverstandig in 't werk gesteld zijn, dat zy begaan wierd in een voorgeven, door ieder op te dekken, en dat zoo geree-

de-

delijk uitvallen moest ten nadeele van die godsdienst, om welke te vorderen en tot stand te brengen in de wareld, zy alles overhadden. *Ten derde:* Dit getuigenis zou de instemming van het volk hebben moeten winnen, dat het aannemen moest, en dit, met de oogen volmaakt open voor deze valschheid, gereed geweest zijn hun leven en welvaart op te offeren, om haar te ondersteunen. *Ten vierde:* Dit getuigenis zou nooit door de Joden weêrsproken zijn, en dezen zouden een zoo krachtige gelegenheid verwaarloosd hebben om een godsdienst in verachting te brengen, wier uitbreiding zy met zoo veel yverzucht en ontrustheid aanschouwden. Voeg hierby, dat het hier geen getuigenis is van één schrijver, die wy den proef van zoo vele zwarigheden door laten gaan; maar het getuigenis van een menigte schrijvers, die in verschillende tijden en in verschillende landen geleefd hebben, en die met het onbegrijpelijke en onoplosselijke van al 't geen wy hier optelden, nog het zeer zonderlinge samenparen van hun volkomen overéénstemming met elkander. De valschheid van hun vereenigd getuigenis is in geen denkbeeld te vatten. Het is eene onderstelling die wy niet anders kunnen dan verwerpen, op den onverwrikbaren grond van elk der aangevoerde onmogelijkheden op zich-zelve. Maar wil men de zaak recht beoordeelen, zoo moet men ze by één voegen, en (in de taal der kansrekening gesproken) het produkt van alle die onmooglijkheden met elkander vermenigvuldigd nemen. Het bewijs dat dit produkt voor de waarheid van het Christengetuigenis oplevert, heeft in kracht en onomstootelijkheid,

geen

geen gelijk in den geheelen omvang der oude Letteren.

Men beschouwt het getuigenis van Celsus als van byzondere kracht, om dat het onpartijdig is. Maar, indien dit punt zoo hoog aangeslagen wordt in Celsus getuigenis, waarom moet er zoo veel twijfel, zoo veel achterdocht gehecht worden aan 't getuigenis van Christenschrijvers, verscheiden van wie, voor zijn tijd, een volkomener en meer uitdrukkelijk getuigenis van de echtheid des Evangelies gegeven hebben? In de vervolgingen die zy ondergingen; in den kennelijken toon van oprechtheid en eerlijkheid, dien heel hun geschrijf ademt; in hunne algemeene overeenstemming omtrent dit punt; in de menigte van hun volgers, die nooit vertrouwen gesteld konden hebben op lieden, die zich-zelven waagden bloot te stellen met verzekering van het geen openbaar en in 't oog loopend valsch was; in de worsteling met de wakkerheid beide van Joden en Heidenen, die ieder Christenschrijver in dat tijdperk als met looden schoenen nagingen; in alle deze omstandigheden, geven zy alle blijk en zekerheid van een zuiver en onvervalscht getuigenis afgelegd te hebben.

DER.

DERDE HOOFDSTUK.

Van de inwendige kenmerken van Waarheid en Eerlijkheid, in het Nieuwe Testament te vinden.

II. Wy zullen thands het Nieuwe Testament-zelf beschouwen, en de inwendige blijken van Waarheid en Eerlijkheid die daarin te vinden zijn, voor den Lezer trachten bloot te leggen.

Onder dit hoofd mag men inzonderheid opmerken en aandringen, de byzondere naauwkeurigheid, zelfs in kleinigheden, die in elke toespeling doorstraalt welke daar voorkoomt, op de zeden en tijdsomstandigheden van eeuw en volk. Om de kracht van dit bewijs wel te vatten, zou men de byzondere gesteltenis van het Joodsche land ten tijde van onzen Zaligmaker wel in aanmerking dienen te nemen. Het was toen onder de overheersching van de Romeinsche Keizers, en er wordt zeer dikwijls van gemeld by de ongewijde schrijvers van dat tijdvak. Uit deze bron putten wy een menigte van na-

richten, zoo ten aanzien van de wijze waarop de Keizers hun verschillende Wingewesten bestuurden; van den graad van toegevendheid dien zy aan de godsdienstbegrippen van 't volk onder hun overmacht toestonden; in hoe verr' dezen volken vergund werd, hunne eigen wetten te onderhouden; welke macht aan de Keizerlijke Stadhouders of Bewindvoerders der wingewesten verleend was; en een menigte van andere omstandigheden, betrekkelijk tot de burgerlijke en lijfstraffelijke rechtsoefening van dien tijd. Op deze wijs is er een groot aantal van verschillende punten waarin de geschiedenisschrijvers van het Nieuwe Testament met die der ongewijde geschiedenis van dien tijd vergeleken kunnen worden. De historie van Christus en zijne Apostelen vervat ontelbare punten die den toestand der Staatszaken aanroeren. Het is geen geschiedenis van duistere lieden, waar niemand kennis van nam. Zy hadden de algemeene aandacht tot zich getrokken. Zy waren voor de Bestuurders des Lands getrokken. Zy waren de gevestigde wijzen van rechtspleging doorgegaan; en eenigen van hun ondergingen het proces en de straffen in den geest en gewoonte van dien tijd. Het is derhalve licht te begrijpen, dat de schrijvers des Nieuwen Testaments aanleiding kregen tot het maken van toespelingen op een aantal van omstandigheden de Staatsgeschiedenis en Staatsgesteldheid dier tijden rakende, die tot het vak der gewone historieschrijvers behoorden. Dit was een gevaarlijke grond voor een Verdichter, om zich op te wagen; en dit inzonderheid, wanneer hij in een tijd leefde, later dan die zijn Geschiedenis voorstellen moest. Hy had

in

in dit geval een vertelling hebben mogen famenftellen, waarin hy zich tot de verholen en huislijke voorvallen eener byzondere gefchiedenis bepaalde; maar niet dan een waarachtig en gelijktijdig levend gefchiedfchrijver kan in zijne kleine en talrijke toefpelingen tot de Volks-, regeerings en Staatsbyzonderheden van den tijd waarover hy fchrijft, eene aanhoudende naauwkeurigheid uithouden.

In het Tijdperk der Evangeliegefchiedenis ondervond het Joodfche Land een menigte afwisfelingen in zijn wijze van Staatsbeheer. Nu eens maakte 't een gedeelte van een koninkrijk uit onder Herodes den Groote. Dan maakte 't een deel van en kleiner beftier onder Archelaus. Daarna kwam het onder het onmiddelijk beheer van een Romeinfchen bewindvoerder; 't welk wederom verfcheiden jaren lang afgebroken werd door verheffing van Herodes Agrippa tot de Oppermacht, zoo als zijn grootvader die geoefend had. En ten laatfte bleef het een volftrekt wingewest by het eind der Evangeliehistorie. Ook waren er veelvuldige veranderingen in het Staatsbeheer der aangrenzende gewesten van dat Land; op welke in het Nieuwe Testament dikwijls gedoeld of toegefpeeld wordt. Een gril of invallend begrip van den regeerenden Keizer deed dikwijls een nieuwe Staatsvorm of wijze van beftuur opkomen, en een nieuwe verdeeling van 't land. Men kan licht begrijpen, hoe zeer deze gedurige ongeftadigheden in zaken van Staat, zoo in het Joodfche land als de nabuurfchap daarvan, de kracht en zwarigheden vermeerderen moeften van dat Zuiverings-onder-

 zoek

zoek t geen men de Evangeliegeschiedenis heeft doen ondergaan.

In dit opzicht is er geen gebrek aan getuigen, om de schrijvers des Nieuwen Testaments tegen te vergelijken. Boven en behalven de Romeinsche Schrijvers die de zaken van het Joodsche Land aangeroerd hebben, hebben wy ook het voordeel van een Joodschen Geschichtschrijver, die ons eene opzettelijke Geschiedenis van zijn eigen land heeft gegeven. Van hem (als verwacht mocht worden) hebben wy een veel grooter menigte van rijke en uitvoerige verhalen, wegens de binnenlandsche zaken aldaar, de zeden en gewoonten der Natie, en zulke byzonderheden, als hun Godsdienstgeloof en Kerklijke inrichtingen raken. By menig één zal 't tot vermeerdering van de kracht en waardy zijner getuigenissen strekken, dat hy geen Christen was, maar dat wy in tegendeel alle reden hebben om hem voor een allerỳverigst tegenstander en geslagen vijand van 't Christendom te houden. Het is in der daad een allernuttigste oefening, de overeenstemming na te gaan, die er is tusschen de schrijvers des Nieuwen Testaments en die Joodsche en Heidensche schrijvers waarmeê wy hen vergelijken. Dit geheele onderzoek door wordt onze aandacht gevestigd op wijzen van rechtspleging, opvolging van Regenten in verschillende gewesten; gewoonten, Staats- of regeeringsinrichtingen. Wy worden hier door in staat gesteld om de heiligheid van het onderwerp te vergeten; en wy beroepen ons op al wie dit onderzoek te werk gesteld heeft, of deze omstandigheid niet medewerkte om hun een

die-

dieper en volkomener indruk te geven van de waarheid der Evangeliehistorie? By 't opmaken van een vergelijking tusſchen de Evangelisten en hun tijdgenooten, en het bepalen van onze aandacht tot die punten die onder het vak der gewone geſchiedenis vallen, ſtellen wy de Apostelen en Evangelisten op den voet van gewone historieſchrijvers; en zy die den arbeid van dit vergelijken werkelijk op zich genomen en ten uitvoer gebracht hebben, mogen melden, hoe veel dit toevoegt aan den indruk van hunne echtheid. De geest geraakt vrij van die byzondere misleiding die de heiligheid des onderwerps aankleeft, en tot ontwijfelbaar uitwerkſel heeft, de vrijmoedigheid des onderzoeks te belemmeren. Het bewijs neemt den aart van een gewoon bewijs aan, en de ſchrijvers van 't Nieuwe Testament worden herſteld in dat geloof, waarmeê de lezer zich aan ieder ongewijd geſchichtſchrijver overgeeft, die zelfs een veel minder aantal en gewicht van historiſche proeven voor zich heeft.

Wy verwijzen de Lezers die deze vergelijking begeeren na te zien en te onderzoeken, tot het Eerſte Deel van Lardners *Geloofwaardigheid der Evangelien.* Wy zullen ons-zelven tot eenige weinige algemeene opmerkingen beperken over den aart en het eigenlijk uitwerkſel van het bewijs.

In de eerſte plaats, geeft de naauwkeurigheid van de talrijke toeſpelingen tot allerlei omſtandigheden van het tijdperk 't geen de Evangeliehistorie behelst, eene ſterke bekrachtiging aan die oudheid, die wy reeds, uit hoofde van getuigenisſen van buiten,

ten, aan hare schrijvers toegekend hebben. Het is volkomen bewezen, dat het het schrijven van lieden is die voor de verwoesting van Jeruzalem leefden, en gevolglijk in den tijd waarin men die schriften uit kracht van alle getuigenis van buiten, reeds aangedrongen, geschreven houdt. Het is die naauwkeurigheid, die alleen by een gelijktijdig schrijver betracht kon worden. Het zou ten uiterste moeilijk zijn, zelfs voor den schrijver van eenige algemeene verhandeling, zijn leeftijd niet te verraden door een of ander gewag of toespeling waar zich de aanleiding toe opdeed, van of tot de veranderlijke manieren en gebruiken van den tijd waar hy in schreef. Maar de schrijvers van het Nieuwe Testament loopen een veel grooter gevaar. Daar zijn vijf verschillende en zeer uitgebreide stukken in die Verzameling, welke zuiver historisch zijn, en waarin aanhoudend gesproken wordt van de personen, de Staatszaken, en de daaglijksche voorvallen. De verwoesting van Jeruzalem vaagde de geheele kraam van Joodsche Staatsgestalte weg; en het is niet te begrijpen, hoe het geheugen van een later geslacht die innige, die in alle kleinigheden tredende, en zoo oneindig veel voorwerpen omvattende kennis zou hebben kunnen bewaren van de Staatsbyzonderheden des volks, dat niet meer bestond; hoedanig er op ieder bladzijde van de Evangelisten doorblinkt. Wy vinden, en dit is eene tastbare waarheid, dat beide de Heidensche en Christenschrijvers van de volgende leeftijden dikwijls hunne onkunde verraden omtrent de byzondere gewoonten die ten tijde van onzen Zaligmaker in het Joodsche Land plaats hadwijs

den. En het moet noodwendig voor een sterk bewijs ten voordeele van de oudheid des Nieuwen Testaments gelden, dat ten aanzien van iets, waarin de kans der ontdekking zoo groot is, en waarin men iets verhalende geen stap kan doen of geen voet verzetten, zonder gevaar te loopen van door zekere misvatting rechtstreeks of van ter zijde zijn eigen leeftijd te verraden, dat boek zich van alle later opstellen daarin onderscheidt, dat het de innigste en naauwgezetste vergelijking met de Geschiedenisschrijvers van dat tijdvak, dat er in behandeld wordt, uit kan staan.

Dit bewijs krijgt nog veel grooter kracht, als men het Nieuwe Testament niet als een enkel geschrift beschouwt, maar als eene Verzameling van verscheiden geschriften. Het is het werk van niet minder dan acht verschillende Schrijvers; die zonder eenigen schijn of schaduw van opgestemdheid schreven; die in verschillende gedeelten der wareld schreven; en wier schriften alle blijken dragen, zoo in- als uitwendige, van geheel op zich-zelf en onafhankelijk van elkander, geschreven te zijn. Indien slechts een van die Schrijvers deze naauwkeurigheid tot in het geringste toonde, het zou een zeer sterk bewijs van zijne oudheid gerekend zijn. Maar als wy zoo vele schrijvers zulk eene zich altijd gelijkblijvende en genoegzaam volstrekte naauwkeurigheid door geheel hun uitvoerig en zoo veel omvangend verhaal zien bewijzen, schijnt men zeer bezwaarlijk het besluit te kunnen ontwijken, dat zy of ooggetuigen waren van 't gene zy schreven, of omtrent den tijd dat het voorviel geleefd hebben.

Wanneer verschillende Geschiedschrijvers het gebeurde van den zelfden tijd te boek stellen, neemt de een zijn berichten van den ander over, of zy steunen op hunne eigen onderscheiden en van elkander onafhanklijke berichten. Nu is het niet moeilijk, den naschrijver van den oorspronklijken te onderscheiden. Daar is iets in den stijl-zelven en in de manier van een oorspronklijk verhaal, dat het als oorspronklijk aankondigt. Het is niet mogelijk dat eenige gebeurtenis of eenige volgreeks van gebeurtenissen op twee verschillende getuigen een zoo volmaakt gelijken indruk zou maken, dat zy de zaak in de zelfde bewoordingen zouden verhalen, in dezelfde orde beschrijven; de zelfde omstandigheden als wichtig of onbelangrijk aanzien, en opteekenen of onderdrukken. Ieder getuige verhaalt de zaak op zijn eigen wijs, gebruikt zijn eigen manier van uitdrukken; en brengt omstandigheden te berde, die de ander geheel overslaat, als van geen wezendlijkheid tot zijn verhaal. Het is deze overeenstemming in de zaken, met deze verscheidenheid in de wijze van ze te beschrijven, die nooit nalaat door haren indruk op den onderzoeker, die overtuiging te versterken die uit de overeenstemming van afzonderlijke getuigenissen ontstaat. En dit is juist die soort van overeenstemming die er tusschen de Schrijvers van 't Nieuwe Testament en Józefus is, waar zy van de byzondere gewoonten en instellingen van dien tijd gewagen. Aan de eene en andere zij' is de oorspronklijke en op zich-zelv' staande geschiedenisschrijver aan den stijl kennelijk. De een gaat dikwijls geheel voorby of voert niet dan ter loops en in het voorbygaan dat gene aan, dat by

het

den ander als op den voorgrond ſtaat. Daar is niet het minſte ſpoor van iets dat naar een opzetlijke overeenſtemming met elkander gelijkt. Daar is verſcheidenheid, maar geen ſtrijdigheid; en het zegt veel voor de echtheid van de eene en andere geſchiedenis, dat de naauwstgezette en kittelooriglte Oordeelkunde in 't getuigenis van deze verſchillende Schrijvers naauwlijks een eenig voorbeeld ontdekken kan van een ſchijn van tegenſpraak, die geene waarſchijnelyke, of ten minſte aannemelijke, overeenbrenging toelaat.

Wanneer het verſchil tusſchen twee Geſchiedſchrijvers zoo verr' gaat, dat zy elkander werkelijk tegenſpreken, zoo verzwakt het de geloofbaarheid van beider getuigenis. Wanneer, daartegen, de overeenſtemming zoo verr' gaat, dat het een, eene naauwe en doorgaande herinnering van het andere is, in elke byzonderheid, zoo verwoest dit de achting van een der twee als *opzich-zelf* ſtaande Geſchiedſchrijver. In ons geval, vinden wy noch zulk een verſchil, noch zulk eene overéénſtemming. De verſchillen zijn zoodanig, dat in 't eerſte aanzien de Lezer als ontrust wordt door het voorkomen van zeer ernſtige en belemmerende zwarigheden. En de werkelijke overeenſtemmig is dus: dat de zwarigheden verdwijnen, wanneer men er eene grondige en verſtandige Oordeelkunde op toepast. Ware't het oogmerk der Evangelisten geweest aan de lichtgeloovigheid der wareld een aannemelijken trek te ſpelen, zoo zouden zy de zorgvuldigheid betracht hebben van zich naauwer te richten naar de gezag hebbende Schrijvers van dat tijdvak; en zy zouden zich niet bloot hebben geſteld aan de opper-

 vlak-

vlakkige ſchittering van een Voltaire die alle verbeelding verblindt; noch hun verdediging laten aankomen op de Lelands en Lardners van een late nakomelingſchap; van wier bedaarde geleerdheid men zoo weinig werk maakt, daar zoo weinigen weten, wat prijs er op te ſtellen zij.

In de Evangelien wordt verhaald, dat Herodes de Viervorst van Galiléa de Gemalin van zijn Broeder Filippus trouwde. In Jozefus vinden wy het zelfde gemeld; doch hy geeft Filippus een anderen naam en heet hem Herodes; en, het geen de zwarigheid grooter maakt, daar was een Filippus in dat geſlacht, dien wy niet weten den eerſten man van Herodias geweest te zijn. Dit is in den eerſten aanzien eenigzins belemmerend. Maar, by verder onderzoek, geeft deze zelfde Jozefus ons te verſtaan, dat er drie Herodesſen waren, en dat er derhalve geen onwaarſchijnlijkheid is, dat er twee Filippen geweest kunnen zijn. Wy weten ook uit de Geſchiedenisſen van dien tijd, dat het toen zeer gewoon was, dat de zelfde perſoon twee namen had; en dit is in geen geval noodzakelijker dan wanneer zy dienen om broeders te onderſcheiden, die één naam even eens hebben. De Herodes die Filippus genoemd wordt is even zulk eene onderſcheiding als Simon die genoemd wordt Petrus, of Saulus die genoemd wordt Paulus. De naam van den Hoogenprieſter ten tijde van 't kruisſen van onzen Zaligmaker, was Caiafas volgens de Evangelisten. Volgens Jozefus was de naam des Hoogenprieſters in dien tijd Jozef. Dit zou juist even zulk eene

zwa-

zwarigheid gegeven hebben, indien Jozefus niet was komen te melden dat deze Jozef ook Caiafas genoemd was. Zou het ter goeder trouw, zou het billijk gehandeld zijn met de Evangelisten (dit vragen wy) hun geloofwaardigheid of ongeloofwaardigheid te doen afhangen van eens anderen Schrijvers toevallig overslaan van iets? Kan het met eenig beginsel van gezonde oordeelkunde bestaan, vier Schrijvers zoo geheel en al onder het gezag en de uitspraak van Jozefus te stellen, daar ieder van hun zoo vast en onverwrikbaar ondersteund wordt door alle bewijzen die een Geschiedschrijver geloof kunnen doen geven; en daar zy grootelijks het voordeel op hem hebben, van by het bewijs voor elks afzonderlijk getuigenis ook nog hunne overéénstemming te kunnen voegen? Intusschen is het er dus meê gelegen, in 't voorbeeld waarover wy spreken, dat zelfs Joodsche Schrijvers in hun verhaal van de zelfde zaak, aan den eersten man van Herodias den naam van Filippus geven. Wy kunnen op geenerlei wijze begrijpen dat er eenig vreemd getuigenis noodig was om de Evangelisten te verdedigen. Maar het dient zeer, om alle verdenking tegen hunne geschiedenis weg te nemen. Het bewijst dat zy in de goede trouw waarmeê zy zich op hun eigen bewustheid verlieten, vrij t eschreven, zonder zich te bekommeren om den schijn van verschil met anderen te vermijden. Deze schijnbare zwarigheid, als vele andere van gelijken aart, loopt uit op een sterker bevestiging van hun eerlijkheid; en het is aangenaam te ondervinden, hoe de waarheid met volkomener luister uitblinkt,

blinkt, door de pogingen zelfs die gedaan worden om haar te verduisteren.

By deze uitkomst van het bewijs moet de onpartijdige onderzoeker verbaasd staan over de geringe toegevendheid van Ongeloovigen niet alleen maar ook zelfs van Christenen vóór de Evangelisten. In andere gevallen waar wy de verhalen van tijdgenooten vergelijken, verwacht men niet dat alle de omstandigheden by den een geroerd, by de overige ook in aanmerking genomen zijn; ook gebeurt het dikwijls, dat een voorval of een gewoonte op 't geloof van één eenig schrijver wordt aangenomen; en uit het stilzwijgen van alle andere Schrijvers maakt men zijn getuigenis niet verdacht of ongeloofbaar. Het is een aangenomen beginsel, dat een naauwgezette gelijkheid tusschen twee geschichtverhalen verre is van noodwendig te zijn om ze met elkander bestaanbaar te mogen houden. En, wat meer is, het gebeurt somtijds, dat er tusschen gelijktijdige Schrijvers een zichtbare tegenspraak is, en beider geloofwaardigheid echter gaaf en onverdacht blijft. De nakomelingschap is in deze gevallen geneigd om veel toe te geven. In plaats van het een tegenspraak of strijdigheid te nomen, noemt men het met den zachter naam van een zwarigheid. Men gevoelt, dat in vele gevallen, een schijnbare verscheidenheid van verslag, by een dieper kennis der oude Geschiedenis, volmaakt vereffend heeft kunnen worden. In plaats derhalve van de zwarigheid die zich opdoet aan onnaauwkeurigheid of kwade trouw ter eener of andere zijde toe te schrijven, schrijft men

men haar juister en zediger aan onze onkunde toe, en aan die duisterheid, die natuurlijker wijze de geschiedenis van elken langverleden tijd overnevelt. Deze beginsels hebben grooten invloed by alle wareldlijk onderzoek; maar zoo dra wordt het niet in plaats van een wareldlijk, tot een onderzoek dat de Godsdienst raakt, of ieder aangenomen beginsel laat men los, en de verdenking tegen de Godsdienstleeraars wordt zoo verr' gedreven, dat men alle oprechtheid en onzijdigheid varen laat, waar men alle andere gedenkstukken der oudheid mee beoordeelt. Waarby koomt het toe, dat men in het gezag van Jozefus berusten zal als op een vasten grond, terwijl ieder stap in de verhalen der Evangelisten een vreemd getuigenis tot bevestiging en ondersteuning moet hebben? Hoe koomt het, dat het stilzwijgen van Jozefus als een beschuldiging van het getuigenis der Evangelisten uitgelegd wordt; daar men nimmer voor een enkel oogenblik heeft toegestaan, dat het stilzwijgen der Evangelisten aan Jozefus getuigenis het minste nadeel kan toebrengen? Hoe koomt het dat, de onderstelling van twee Filippen in één geslacht een mist van Twijfelary over het Evangelieverhaal zou werpen, terwijl het eenige waarom men die onderstelling noodig heeft, in het afzonderlijk en alleen staande zeggen van Jozefus bestaat; in welk zeggen toch noodzaaklijk is opgesloten, dat er in dat zelfde geslacht twee Herodessen zijn? Hoe koomt het, dat de Evangelisten, met zoo veel in, — en veel meer uitwendig bewijs in hun voordeel, voor Jozefus te recht gesteld worden als zoo veel gevangenen voor de balie des

rech-

rechters! In alle andere gevallen zijn wy overtuigd dat dit als een *mishandeling* zou moeten beschouwd worden. — Doch wy trekken het ons niet aan: het heeft aan ons bewys grooter kracht en triomf gegeven. En het is geen geringe winst voor ons geloof, dat de eerste Leeraars daarvan een onderzoek doorgestaan hebben, dat in 't stuk van gestrengheid en hardheid, als zonder voorbeeld in de Jaarboeken der Critica te rekenen is.

Het is altijd beschouwd als een gunstig vermoeden ten voordeele van een bericht, wanneer het omstandig is. De kunst en de veiligheid des bedriegers ligt in zich tot algemeenheden te bepalen, en zich niet bloot te geven door eene te naauwe uitdrukking van tijd en van plaats of gewagmaking van 't gene met opzicht tot byzonderheden van wijze van doen, of 't geen anders, bykomstig voorviel. Hoe meer byzonderheden in een geschiedenis gebracht worden, hoe meer wy de gelegenheden ter ontdekking vermeerderen, zoo zy valsch is; en daarom bewijst het bybrengen van een menigte omstandigheden, dat de verhaler op de waarheid gerust is, en geen vrees heeft wat van zijn verhaal worden mag. Zelfs schoon wy niet in staat zijn, de waarheid van eene eenige omstandigheid te bewijzen, doet echter het omstandige zelf van de geschiedenis altijd een zekere vooringenomenheid voor zich ontstaan. Het deelt het verhaal eene kennelijker levendigheid en wezendlijkheid mee. Het is licht te gelooven, dat de grondstof eener geschiedenis een verdichtsel kan zijn; maar het vereischt een fijner soort van bedriegen dan wy licht bevatten kunnen, een wel samen-

zamenhangend en in alles wel staande gehouden verhaal op te stellen, dat van kleine omstandigheden en byzonderheden overvloeit, die elkander ondersteunen, en waarin wy met al onze ondervinding van het werkelijk leven, niets ontdekken kunnen, dat misplaatst, onbestaanbaar, of onaannemelijk is.

Om dit bewijs in volle uitgestrektheid te achtervolgen zou het noodig zijn, den Lezer eene volkomen schets of ontwikkeling van de Evangeliegeschiedenis voor te houden. Maar de oppervlakkigste waarnemer kan niet nalaten op te merken, dat het in eenen zeer hoogen graad, het kenmerk van een omstandig en uitvoerig verhaal bewaart. Wanneer er een wonderwerk vermeld wordt, vinden wy gewoonlijk den naam van de stad of omtrek waar het gebeurde, uitgedrukt; en zoo ook de namen der genen wien het aanging; de uitwerking die het op de gemoederen en op de overtuiging der omstanders had; de blijken en nasporingen die er uit voortsproten; en al zulk eene gewagmaking en beschrijving tot in het geringste toe, als het geheel verhaal een sterk kenmerk van wezendlijkheid indrukt. Indien wy den tijd in bedenking nemen, waarin deze Geschiedenis eerst uitkwam, wordt het bewijs nog veel sterker. Het brengt niet blootelijk een vermoeden ten voordeele met zich; maar een volstrekt bewijs; om dat die omstandigheden, en byzonderheden volmaakt binnen het bereik van nasporing en onderzoek waren, van die genen, voor wie de Geschiedenis geschreven werd. Hadden de Evangelisten valschheden willen schrijven, zy zouden zich aan zulk eene menigte van byzonderheden niet gewaagd hebben.

ken. Zy zouden den wakkeren onderzoekeren van dien tijd zulk een krachtdadig middel niet in de hand hebben gegeven, om hen te beschamen; en niet dwaas genoeg zijn geweest om op ieder bladzijde zoo veel stof op te leveren tot een examen van Contra-interrogatiën (gelijk men 't in Rechte noemt), waar meê zy dan onfeilbaar verloren waren.

Maar ook thands nog kunnen wy zulke Contra-interrogatoriën tegen hen te werk stellen. Wy kunnen de Evangelieschrijvers tegen andere Schrijvers van hunnen tijd vergelijken, en een groot aantal van omstandigheden ten aanzien van gebeurtenis, Staatsbestuur, en byzondere huishouding van het Joodsche volk tot bewijs brengen; en hun gedurige en onbekommerde, 't zij rechtstreeksche 't zij zijdelingsche, melding en aanroering van deze punten, levert ons ruime stof daartoe. Dat zy tot in haar minste en toevallige gewagingen door het getuigenis van andere Geschiedschrijvers ondersteund en bevestigd worden, geeft een groot gewicht aan het geen wy Bewijs uit omstandigheid noemden, ten hunnen voordeele. Laten wy, als eene proeve of voorbeeld daarvan, onze opmerking bepalen tot de geschiedenis van de verôordeeling, doodstraf, en begraving onzes Zaligmakers. — Hy werd voor Pontius Pilatus gebracht. — Wy weten zoo uit Tacitus als uit Jozefus, dat Pilatus toen Stadhouder over Judea was. Een vonnis van hem was noodig eer men Jezus ter dood brengen kon; en wy weten dat het recht van doodstraf by den Romeinschen Stadhouder berustte. Onze Heiland werd op velerlei wijzen bespot; en dit weten wy dat in dien tijd een

een gewoonte was; eer men tot het ter dood brengen overging, en onder de ſtraf-zelve. Pilatus deed Jezus geesſelen, eer hy hem ter kruisſing overgaf. Wy weten uit oude Schrijvers, dat dit een zeer gewone manier by de Romeinen was. Het verſlag van een doodſtraf was gewoonlijker wijze in deze woorden vervat: „ Hy werd ontkleed, gegeesſeld, „ en onthoofd, of — ter dood gebracht." Volgens de Evangelisten was zijne beſchuldiging, boven het kruis geſchreven; en wy leeren uit Suetonius en anderen, dat de misdaad van dien men ter dood bracht aan het ſtraftuig gehecht werd. Volgens de Evangelisten was zijne beſchuldiging in drie verſcheiden talen geſchreven; en wy weten uit Jozefus, dat het te Jeruzalem zeer gemeen was, dat openbare berichten op deze wijs geſchreven wierden. Volgens de Evangelisten, moest Jezus zijn kruis dragen; en uit andere bronnen weten wy dat dit het volſtandige gebruik van die tijden was. Volgens de Evangelisten werd het lichaam van Jezus op 't verzoek van vrienden ter begraving overgegeven. Wy weten ook, dat buiten het geval dat de misdadige een eerlooze was, dit by alle Romeinſche Stadhouders de wet of gewoonte was.

Deze en eenige byzonderheden meer van den zelfden aart, komen ons voor in den omvang van eene enkele bladzijde der Euangeliehistorie. De omſtandige beſchrijving van de geſchiedenis brengt een dadelijk vermoeden ten voordeele meê, onafhanklijk van, en voor, alle nasporing of onderzoek naar de waarheid der omſtandigheden-zelven. Maar het voegt groote kracht toe aan het bewijs, wanneer

neer wy bevinden, dat in alle dat gene wat tot de groote geschiedenis bykomstig is, de Evangelisten eene zoo groote overeenkomst ophouden met het getuigenis van andere Schrijvers, en met al wat wy uit andere bronnen van bericht opzamelen kunnen met opzicht tot de gebruiken en instellingen van dat tijdvak. Het is in den eersten opslag, moeilijk te begrijpen, hoe de Verdichter van een verzonnen historie zulk eene menigte van omstandigheden zou durven wagen, die elk een punt van vergelijking met andere Schrijvers opleveren, en den onderzoeker nieuwe wegen tot ontdekking van het bedrog openen moesten. Maar het is nog veel moeilijker te gelooven, dat de waarheid in 't opstellen van dit verhaal zoo kunstig met valschheid door één gemengd zou zijn: inzonderheid als wy er niets in gewaarworden, dat naar eenige gezochtheid of gedwongenheid zweemt. Niets blijkt er misplaatst in te zijn, niets ingelascht of ingestuwd, om der Geschiedenis een voorkomen van waarschijnelijkheid by te zetten. De omstandigheid waaromtrent wy de Evangelisten met ongewijde Schrijvers in vergelijking brengen, is dikwijls niet eens stellig of rechtstreeks te verstaan gegeven, maar slechts by wijze van eene bloote of verre toespeling. Daar is de minste schijn niet dat men er ooit op vallen of ooit naar zoeken zou. Zy is toevallig in 't verhaal ingevloeid, en op de allereenvoudigste en onvoorbedachtste wijze uit den loop of wending van het verhaal ontstaan.

De omstandigheid, dat geen van de Evangelisten met elkanderen onbestaanbaar of in tegenspraak zijn,

valt

valt eigenaartiger onder een andere toepasſing van het bewijs. Voor ditmaal is het genoeg, dat geen van hun met zich-zelven ſtrijdt. Dikwerven gebeurt het toch, dat valschheid hare eigen wederlegging met zich brengt; en dat wy door de kunſtige vermomming heen, die er in het ſamenſtellen van een verdicht verhaal gebruikt wordt, een gaping of tegenſtrijdigheid kunnen ontdekken, die aan het geheele verhaal den bodem inſlaat. Edoch ieder afzonderlijk ſtuk van het Nieuwe Testament is vrij van alle zoodanig merk of teeken van valschheid. De verſchillende ſtukken beſtaan ieder op zich-zelve, en ſtemmen over een, en vloeien uit elkander voort. Elk heeft voor het minst de verdienſte van een welſamenhangend verhaal in zich te zijn. Naar al wat het zich uiterlijk laat aanzien, kan het waarachtig zijn, en daar moet een nader onderzoek in het werk geſteld, eer wy bevoegd kunnen gerekend worden om het als de vertelling eens bedriegers te verwerpen.

Daar is een ander teeken van valschheid, waar elk van de Evangelieverhalen geheel vrij van ſchijnt te wezen. Zy pronken niet met hun oprechtheid. Uit de geſchiedenis-zelve kunnen wy hun aanſpraak op geloofwaardigheid opmaken, maar wy zien ze die aanſpraak niet zorgvuldig ten toon ſpreiden. Wy kunnen niet nalaten de kracht te bevroeden van dat bewijs, dat getrokken wordt uit het openbaar en voor aller oogen voorvallen der Christelijke Wonderwerken, en uit de naauwkeurige en angstvallige naſporingen en onderzoekingen die zy van wege de regeerders en beampten van 't Joodſche Land

te ondergaan hadden. Maar dit openbaar voorvallen, en deze onderzoekingen, zijn allereenvoudigst by de Evangelisten vermeld. Daar is by hen geen pralend gewag maken van deze omstandigheden, ook geen fiere of opgeblazen ten toon spreiding van het voordeel dat zy ten bewijze van 't Christendom toebrachten. Zy brengen die zaken by in de vorm en gedaante van een bloot en onbelemmerd verhaal, en leggen dit af met die aanspraakloosheid en arglooze gerustheid, die door niets dan hun eigen bewustzijn van waarheid, en 't volkomen gevoel van hun eigen kracht en genoegzaamheid, te verklaren is. Zy schrijven niet als of hun oogmerk ware iets door te zetten dat eenigzins twijfelachtig of verdacht kon zijn. Maar enkel en alleen om aan later tijden en andere landen eene aanteekening over te maken van het gene er ten aanzien der vestiging van de Christelijke Godsdienst in de wereld, gebeurd was. In het onderzoeken van hun verhaal, dagen wy den schranderften rechter en kenner van 't menschelijk hart en karakter uit, om een eenig teeken of blijk aan te wijzen, 't zij van mistrouwen op de zekerheid van hun verhaal, 't zij van poging om zulk een mistrouwen te ommantelen of aan de bemerking van de strengsten en oplettendsten waarnemer te onttrekken. De schrijfwijze van het Nieuwe Testament brengt niet het minste vermoeden mee van een aangenomen manier te zijn. Zy is geheel en al natuurlijk, geheel en al achteloos, en vrij van alle beduchtheid of argwaan dat hun geschiedenis eenig wangeloof of tegenspraak ontmoeten zal, by een van die talrijke lezers die volkomen in staat wa-

waren, om haar tot bewijs te brengen of te beschamen. Wy zien er geen middel in gebruikt om een geloof of berusten van hun lezers daarin te verkrijgen of af te troggelen. Zy schijnen te voelen dat zy dit niet noodig hebben. Zy verklaren wat zy te zeggen hebben in een ronde en onverniste taal; en over 't geheel zonder eenige byvoeging van die sterke verzekeringen of betuigingen, waarmeê een bedrieger zoo dikwijls de lichtgeloovigheid van zijne slachtoffers tracht te verrassen.

In hun eenvoudig verhaal verraden de Evangelisten geen gevoel van verwondering by den buitengewonen aart der gebeurtenissen die zy melden, en ook geene bewustheid, dat het geen zy zullen melden, eenige verwondering by hunne lezers verwekken zal. Dit koomt ons voor een zeer sterk bewijs in te sluiten. Zoo het de nieuwgestrooide vertelling eens bedriegers geweest ware, hy-zelf zou (naar allen schijn) zijn eigen verwondering hebben vóor gedaan; of ten minste, by zijn verslag op den twijfel en verwondering der genen aan wie het gericht was, gerekend hebben. Wanneer iemand iets wonderbaarlijks verhaalt aan een gezelschap dat er nog niets van weet, moet hy niet alleen de verbaasdheid gevoelen die in den geest zijner hoorders verwekt wordt, maar ook een sympathie of medegevoel in zijn eigen ziel, dat aan het gevoel van die naar hem luisteren, beandwoordt. Hy rekent op de verwondering (zoo niet, de ongeloovigheid) van zijn hoorders; en dit blijkt duidelijk uit de bewoordingen waarmeê hy zijn verhaal inkleedt, en de wijze waarop hy ze bybrengt. Het maakt een

groot onderscheid, zoo hy in tegendeel de zelfde gebeurtenis aan een gezelschap vertelt, dat reeds lang met de hoofdomstandigheden bekend is, maar alleen naar hem luistert om er eene duidelijker en uitvoeriger kennis van te vernemen. Maar, voor zoo verr' wy uit de wijze van schrijven der Evangelisten op kunnen maken, zijn zy in het laatste geval. Zy schrijven niet, als of zy hunnen lezeren eene nieuwigheid wilden opdisschen. In Lucas taal: zy schrijven om duidelijker bericht te geven, op dat de lezers *mogen kennen de zekerheid der dingen, waarvan zy onderwezen zijn.* In de uitvoering van die onderneming drukken zy zich uit met de gemeenzaamste en onbelemmerdste eenvoudigheid. Zy loopen niet vooruit op de verwondering van hun lezers, maar schijnen niet eens te ontwaren dat de wonderbaarlijke aart van hunne Geschiedenis eene hindernis zijn moet om haar te doen gelooven of aannemen. By de eerste wonderwerken van onzen Zaligmaker, ontstond er een sterke en wijd verspreide aandoening over 't gansche Land. *Zijn geruchte ging uit*, en *al het Volk was verbaasd.* Dit is gants natuurlijk; en dat er geenerlei verwondering door de Evangelisten in 't schrijven hunner geschiedenis 't zij gevoeld, het zij ondersteld wordt, kan best verklaard worden uit de waarheid der geschiedenis-zelve; en dat jaren van wonderdaden de natuurlijke werking der nieuwigheid afgestompt, en de wonderwerken gemeenzaam gemaakt hadden, niet alleen aan die Schrijvers-zelven, maar aan 't gantsche volk, voor wie zy schreven.

't Geen

't Geen ons als een allertreffendst inwendig bewijs voor de waarheid van 't Evangelie voorkoomt, is die volmaakte eenheid van ziel en oogmerk die onzen Zaligmaker wordt toegeschreven. Ware hy een bedrieger geweest, hy zou al de dobberingen van zijne geschiedenis niet hebben kunnen voorzien; en echter geene uitdrukking van verwondering wordt vermeld hem ontsnapt te zijn. Geene gebeurtenis heeft hem onverwacht getroffen. Wy zien geenerlei verandering van leer of gevoel in hem met inzicht om zich naar nieuwe of onverwachte omstandigheden te schikken. Zijne Gelijkenissen of parabelen en waarschouwingen aan zijne Discipelen, geven voldoende blijken, dat hy op alle die voorvallen rekende, die zijnen onverlichten vrienden zoo ongelukkig en nadeelig toeschenen. By ieder verklaring van zijne oogmerken zien wy de volmaakte bestendigheid eener ziel, voor wie de algeheele toekomst open lag; en wanneer de gebeurtenissen van die toekomst aanbraken, trad hy ze te gemoet niet als onvoorziene lotgevallen, maar als zekerheden waar voor hy zich toebereid had. Deze bestendigheid van zijne bedoelingen duurt door alle de verscheidenheden zijner Geschiedenis heen; en staat in het verhaal der Evangelisten in volkomen tegenstrijdigheid met de wanbegrippen, de verbaastheden, verrassingen, en te loor stellingen zijner Volgelingen. De trapsgewijze voortgang en overgang hunner gemoederen, van de blinkende uitzichten en verlangens naar aardsche grootheid, tot eene volle berusting in den leer van een Gekruisten Zaligmaker, werpt een sterker licht op Zijne volmaakte eenheid van oogmerk en

verwachting, welke niet verklaarbaar is dan door de Godlijkheid die Hem vervulde. Het mag vrij mogelijk geweest zijn, een wel doorgezet voorbeeld van dit *Kontrast* te beſchrijven naar eene werkelijkheid die men voor oogen had; maar het is moeilijk te begrijpen, hoe dit voorbeeld zoo wel, en op een zoo kunſtelooze wijze voorgeſteld en ten einde toe uitgehouden zou kunnen zijn, by wege van bloote verbeelding; en dit inzonderheid, wanneer de verdichters hunne eigen dwalingen en hunne onwetendheid, tot een deel der verdichting maakten.

VIER-

VIERDE HOOFDDEEL.

Van het getuigenis der oorspronklijke Getuigen wegens de waarheid van het Evangelieverhaal.

III. Daar was niets in den toestand waarin zich de Schrijvers des Nieuwen Testaments bevonden, dat strekken kan om ons te doen denken, dat zy door iets ter wareld verlokt of vervoerd konnen zijn, om een valschheid te verspreiden.

Wy behoeven het bloote getuigenis der Christenschrijvers niet in te roepen tot bewijs van het gevaar waar de belijdenis des Christendoms elk in die tijden aan bloot stelde. Wy hebben Tacitus tot getuige daarvan. Wy hebben ontelbare gewagmakingen, vermeldingen, en uitdruklijke verzekeringen daarvan in de Romeinsche Geschiedschrijvers. De mishandeling en vervolging der Christenen maakt in de historie des Rijks een hoofdvoorwerp uit; en geen punt is zekerder en onwankelbarer bewezen, dan dat het bloote Christen zijn menig een de dood-

ſtraffe op den hals haalde, en ieder een in gevaar bracht van de allergruwelijkſte folteringen, en die het menſchelijk gevoel allerijsſelijkst treffen.

Het is niet moeilijk te begrijpen, waarom het Romeinſche Beſtuur in zijne mishandeling van de Christenen, zijn gewone beginſels van verdraagzaamheid varen liet. Wy weten, dat de Romeinen volſtandig gewoon waren aan de Godsdienstbegrippen der verſchillende Landen waarin zy hun gezag vestigden, alle vrijheid of toegeeflijkheid toe te ſtaan. Maar men moet in aanmerking nemen, dat zulk eene dulding of vrijheid geene gematigdheid of eenig beginſel by hen ten grond had. Zy kwam uit den aart overeen met den geest van het Heidendom. Een ander land eerde andere Goden, maar het was de algemeene grondſlag van 't Heidendom dat elk land zijne Goden had en hebben moest, aan wie de inwoners hun byzonderen eerbied en vereering bewijzen moeſten. Op deze wijs was er geen geſchil tusſchen Godsdienst en Godsdienst, en de eene deed de andere niet te kort. Het behoorde tot de Staatsgeſteltenis van het Romeinſche Rijk, andere Godsdienſten te dulden en vrij te laten, en dit bracht geen opoffering mee van eigen Godsdienst. Het was zelfs een grondregel by hen, voor de Goden van andere landen achting te hebben; en het ſchenden van een vreemde Godsdienst ſchijnt by hen beſchouwd te zijn, niet blootelijk als een vergrijp tegen Staatsregel en recht, maar ter harte genomen met dat gevoel van afſchrik dat heiligſchennis of godslastering inboezemt. Zoo lang als wy onder 't Heidendom waren, ſloot de waarachtigheid van de

eene

eene Godsdienst de valschheid, of verwerping van de andere niet in. Met de Godsdienst van andere landen achting toe te dragen, verzaakten wy de onze niet; en het volgde ook niet dat het volk van dat andere land voor onze Godsdienst eenige verachting of minachting hadde. By dit wederzijdſche ontzien van elkanders Godsdienst had geenerlei afgaan van eenig gevoelen, geenerlei verlaten van 't voorwerp van eigen vereering plaats. Het ſloot geen verloochening van onze Goden in, maar alleen een vermeerdering van de lijst der menigte Goden die wy erkenden.

In dit opzicht waren de Joden van alle andere volken binnen den omvang van het Roomſche Gebied onderſcheiden. Hun Godsdienstbegrippen hielden iets meer in dan gehechtheid aan hun eigen geloof. Zy hielden tevens de verachting en verfoeiing van alle andere Godsdienst in. Diens ondanks echter werd hunne Godsdienst door de zachtmoedige en billijke verdraagzaamheid van het Romeinſche Staatsbeſtuur beſchermd. Maar de zaak was, dat er in de gewoonten of zeden der Joden niets was, dat geſchapen ſcheen om de inſtellingen van andere landen te ontrusten. Schoon zy bekeerlingen uit andere volken aannamen, nogthands was hun geest van bekeeringszucht verre af van tot die onrustige en gevaarlijke ſoort te behooren, die het Roomſche Bewind voor de veiligheid van eenige beſtaande inrichting zou kunnen beducht maken. Hun diepe en alles uitſluitende eerbied voor hun eigen geloof, gaf den Jood eene ongezellige ſchuwheid en tevens verachting voor anderen, die voor vreemden gantsch

niet

niet aantrekkelijk was; maar, daar het geene strekking tot eenig kwaad uitwerksel scheen te hebben, schijnt het by de Romeinen beschouwd te zijn als een bloote en onmachtige zelfverbeelding.

Doch zeer verschillend was het geval met het Christengeloof. Dit bepaalde zich niet tot een bloot ontkennen of verwerpen van alle andere Godsdienst. Het bracht meê, een volstrekt uitsluitend gezag over ieders gemoed te oefenen, en zoo veel 't slechts mocht, ieder aan de Godsdienst van zijn eigen land te onttrekken. Het droeg als op 't voorhoofd alle de aanstotelijke trekken van een uitsluitende rechts-aanmatiging (van een *monopolie*), en het verwekte niet slechts wrevel over de ondersteldе vermetelheid van zijne aanmatiging; maar door de snelheid en uitgebreidheid van de voortplanting zijner nieuwigheden, zette het geheel het Romeinsche Rijk in roer, uit beduchtheid voor alle de Staatsinstellingen. Dien ten gevolge, schijnt het by 't begin van zijn opgang, zoo lang het nog tot het Joodsche land en de naaste grenzen bepaald bleef, volkomen vrij geweest te van de vervolging des Romeinschen Staatsbewinds. Het werd eerst beschouwd als een bloote wijziging van het Jodendom, in verbeelding dat de eerste Christenen slechts in *eenige geschilpunten van dat Bygeloof* (*) *dat hun eigen was*, verschilden. De eer-

(*) Of liever, in eenige geschilpunten van de hun gemeene Godsdienst. En inderdaad immers was het zoo. Het geheele Jodendom rustte op den verwachten Messias, en over dien Messias, zijn komst, en het uiterlijke van die komst, was de twist; en blijft zy nog. Dit te vereenvoudigen is de eeni-

eerste jaren na Jezus kruisdood, schijnt het geen onrust of beduchtheid aan den kant der Romeinsche Keizers verwekt te hebben; en dezen weken van hun gewone grondregelen van dulding niet af, dan wanneer zy de grootheid der aanmatigingen van het Christendom begonnen te verstaan, en den onvoorzienen opgang dien het maakte, voor oogen zagen.

Binnen zeer weinige jaren na het eerst verkondigd werd, trok het zich de vijandelijkheid van het Roomsche Staatsbestuur op den hals; en het is onloochenbaar, dat eenigen van die het predikten, en welke zich verklaarden de medgezellen van onzen Zaligmaker en de ooggetuigen van alle de aanmerklijke gebeurtenissen in zijne levensgeschiedenis te zijn, om hunne verkleefdheid aan de Godsdienst die zy leerden, het marteldom leden.

De gezindheid der Joden jegens Jezus Godsdienst was niet minder vijandelijk; en zy toonde zich nog veel vroeger. De oorzaken dezer vijandelijkheid zijn oogenschijnlijk voor ieder die niet geheel en al vreemd en onbekend is met de geschiedenis van die tijden. Het is waar, dat de Joden niet ten allen tijde de macht hadden van doodstraf te oefenen, en dat zy onbevoegd waren de Christenen uit kracht van een wettig Rechtsgezag ter dood te brengen. Maar des niettegenstaande waren hun macht en middelen om leed aan te doen, groot. Hun begeerte had altijd een zeker tegenwicht en stremming (zoo niet som-

eenige ware weg, den Jood tot Christen te maken. Alle andere maakt hem noodwendig van Jood tot Deïst.

Aanmerking van den Vertaler.

ſomtijds overwicht) waarvoor de maatregelen van den Romeinſchen Landvoogd zwichtten, en nu in meer, dan in minder graad, onderdeden. Ook weten wy dat het dit tegen- of overwicht was, waardoor aan Pilatus het onrechtvaardige Vonnis werd afgeperst, waarby Jezus Christus tot een wreede en ſchandelijke dood werd gebracht. Wy weten ook, dat onder Herodes Agrippa het recht van leven en dood by een Joodſchen Vorst berustte; en dat deze macht werkelijk tegen de aanzienlijkſte en voornaamſte Christenen van dien tijd uitgeoefend werd. Men voege hierby dat de Joden altijd de macht hadden om de mindere lijfſtraffen op te leggen. Zy konden geesſelen, zy konden gevangen zetten. Behalven dit alles, ſtond den Christenen de razerny van eene aangehitſte en woedende menigte te braveeren; en ſommigen hunner ondergingen de dood in de hevigheid der volksbewegingen.

Niets is klaarder bewezen, dan de uiterſte haat en verachting die by de wareld alom aan de belijdenis of naam van Christen in dat tijdvak gehecht was. Tacitus noemt het: *ſuperſtitio exitiabilis* (een verderflijk, afgrijslijk wangeloof), en beſchuldigt de Christenen van vijandſchap tegen 't menſchlijk geſlacht. By Epictetus en anderen wordt hun heldenmoed in het ondergaan van dood en foltering, als hardnekkigheid veroordeeld; en in 't algemeen werd die heldenmoed by de Romeinſche Landvoogden behandeld als domme hoofdigheid van een ellendig en verſmadelijk volk. Daar was niets van die glorie meê verbonden, die zelfopoffering van een patriot, of een filozoof wijd en zijd uitgalmt. Die

ſtand-

standvastigheid die hen in een andere zaak beroemd zou gemaakt hebben, werd voor eene verachtelijke dwaasheid gehouden, die hen slechts aan de bespotting en baldadigheid van 't gemeen ten doel stelde. Een naam en beroemdheid by de wareld mocht Sokrates of Regulus in zijn laatste oogenblikken ondersteunen; maar welke aardsche uitzichten of beweegredenen kunnen de onverzaagdheid verklaren van deze arme rampzalige uitwerpsels des menschdoms, die zich voor hun Godsdienst aan een vrijwillig marteldom overgaven?

Ten gevolge van deze aanmerkingen, stellen wy aan elken verstandigen onderzoeker het volgende *dilemma* voor. Of de eerste Christenen leiden een oprecht getuigenis af; of zy drongen der wareld een gebeurtenis op, die zy wisten een verdichtsel te zijn.

De vervolgingen waaraan de eerste Christenen zich vrijwillig ten doel stelden, dwingen ons de eerste van die twee tegenstrijdige stellingen aan te nemen. Men kan niet bevroeden, dat een mensch welvaart, achting, en leven zou willen afstaan tot voorstand van 't geen hy valsch wist te zijn. De eerste Christenen moeten geloofd hebben dat hun Evangelie waarachtig was; en al wat er nog overig blijft te bewijzen, is dat, zoo zy het geloofden waarachtig te zijn, het dan ook in der daad waarachtig heeft moeten zijn.

Een vrijwillig marteldom moet beschouwd worden als het hoogstmooglijk bewijs, dat een mensch van zijne oprechtheid geven kan. De dood van Sokra-

krates (*) is nooit in twijfel getrokken een bewijs op te leveren voor zijne oprechte overtuiging van de grondbeginselen dier filozofy waarvoor hy begrepen wordt geleden te hebben. De dood van den Aartsbisschop Cranmer wordt algemeen erkend een beslissend bewijs te zijn van zijne oprechte verwerping van wat hy begreep de dwalingen der Paperij te zijn, en van zijn volkomen overtuiging van de waarheid der daartegen overgestelde begrippen. Wanneer de Raad van Geneve Servetus verbrandde, zal men (niet licht) de oprechtheid van 's mans geloof in twijfel trekken, hoe zeer men de waarachtigheid van dat geloof tegenspreke. In alle deze gevallen nu, gaat het bewijs niet verder dan tot staving van de oprechtheid van 's martelaars of lijders gelooven. Ter bevestiging van de juistheid of waarachtigheid van het geen geloofd wordt, strekt het niet verr'. Dit is een geheel andere vraag. Iemand kan zich bedriegen schoon hy oprecht zij. Zijn doling of misverstand, indien niet als zoodanig bemerkt, zal al den invloed en alle macht op hem oefenen die de waarheid-zelve hebben kan. In Godsdienstgeschillen heeft men ter wederzijde martelaren gehad. Men mag dus op dit marteldom niet staan blijven als op een bewijs voor de waarheid

(*) Deze wil men toch ook met geweld tot een marteldom maken, schoon zy het even weinig is als duizend andere gevallen van een ondergaan van veroordeelingen by welke men zich niets misdadigs bewust was. — Zeker, het marteldom is nog geheel iets anders; maar wat elk niet bevat. *Aanm. v. d. Vertaler.*

heid van het eene of het andere gevoelen; maar het bewijs is altijd onbetwistbaar gerekend, in zoo verre als het ſtrekt ter bevestiging van de oprechtheid aan de eene en andere zijde, en het ſterven van beide partyen in de vaste overtuiging van de leerſtellingen die zy beleden.

Doch het marteldom der eerſte Christenen is van alle andere gevallen juist daarin onderſcheiden, dat het niet blootelijk en alleen de oprechtheid bewijst van 't geloof des martelaars; maar tevens ook, dat het geen hy geloofde, waarheid was. In andere gevallen geeft de lijder, met het afleggen van zijn leven, zijn getuigenis aan de waarheid van een meening, een begrip, een gevoelen. In het geval der Christenen, gaven zy met hun leven af te leggen, getuigenis aan de waarheid van een zaak, een gebeurtenis (een *res facti*), waarvan zy verklaarden zelven oog- en oorgetuigen te zijn. De Oprechtheid van beide die getuigenisſen is boven bedenking; maar het is niet dan in het laatſte geval, dat de Waarheid van het getuigenis uit de Oprechtheid noodwendig voortvloeit. Een meening, een begrip, een gevoelen, behoort tot de bevatting van 't verſtand; altijd blootgeſteld (als wy allen weten) aan dwaling en misleiding. Een feit, een daad, een gebeurtenis, valt onder de bevatting en bevoegdheid der zintuigen, die altijd onfeilbaar geacht zijn, wanneer zy hun getuigenis afleggen van zulke klare en opene, zulke voor elk bevatbare en ieder treffende, en zulke blijkbare voorvallen, als die de Evangeliegeſchiedenis uitmaken. Wy hebben het vol-

komen recht nog, om Sokrates filozofy, Cranmers en Servetus rechtzinnigheid te betwisten, maar als ons een Apostel des Christendoms in het plechtige van zijn sterfuur, en midden in den vreeslijken toestel van 't marteldom dien hy voor oogen heeft, verzekerde, dat hy Jezus, na Zijne opstanding uit de dood gezien heeft, dat hy verscheiden dagen omgang met hem gehad heeft, dat hy zijn vinger in de wond van Zijn zijde gestoken heeft, en in den gloed van zijn blijde overtuiging uitgeroepen heeft: „Mijn Heer en mijn God!" Zoo zouden wy gevoelen, dat er geene waarheid ter wareld was, indien deze taal en dit getuigenis ons bedroog.

Zoo het Christendom onwaarachtig is, moeten de eerste Christenen bedrogen geweest zijn omtrent het geen zy getuigden. Deze onderstelling wordt door den aart der zaak-zelve weêrlegd. Het was geen getuigenis van een leerstelling, waarin het verstand zich bedriegen kon. Het was iets meer dan een getuigenis van een droom, van een geestverrukking, van een nachtspokery, die de verbeelding misleiden kon. Het was een getuigenis van eene menigte en op één volging van tastbaarheden, die de zinnen niet kon bedriegen, en die alle mogelijkheid van misvatting uitsloot, zelfs by aldien het slechts een getuigenis van één eenig mensch ware. Maar als wy, daar benevens, in aanmerking nemen, dat het het getuigenis is, niet van één, maar van velen; dat het een geschiedenis is, in eene groote verscheidenheid van vorm en voorstel herhaald, maar in 't wezendlijke altijd het zelfde; dat het het overeen-

eenftemmend getuigenis is van verfcheiden ooggetuigen of medgezellen van ooggetuigen, dan mogen wy na dit al, (zoo wy willen) toevlucht nemen tot de gedachte aan valschheid en opgeftemd bedrog; maar het is nooit aan te nemen, dat deze acht verfchillende Schrijvers van het Nieuwe Testament, allen, dit bedrog met zulk eene orde, en beleid, en eenftemmigheid, konden uitgevoerd hebben.

Wy weten, dat ondanks al de felheid van hunne folteringen, er echter Ongeloovigen zijn, die van de eerfte ftelling van ons dilemma tot het andere overgefprongen zijn, en beweerd hebben, dat de glorie van een nieuwe Godsdienst op te rechten de eerfte Christenen vervoerde om te verklaren en te blijven vasthouden, wat zy wisten een valschheid te zijn. Maar (fchoon wy hier eenigzins meê mochten vooruitloopen op de laatfte toepasfing van 't bewijs) zy vergeten, dat er tweederlei partyen in aanmerking komen, die over de waarheid des Christendoms inftemmen, en dat de onderftelling die zy ons hier meê opdringen, niet dan alleen het gedrag van de eene party raakt. Die twee partyen zijn de Leeraars of Predikers, en de Leerlingen die 't aannamen en geloofden. Laat nu de eerften naar den roem getracht hebben van de grondlegging eener nieuwe Godsdienst; wat glorie ftelden de laatften zich voor, van zich bedrogen te toonen by zoo grof een bedrog, en dat zoo ftrijdig en zoo verwoeftend was voor alle wareldfche belangen, en by geheel de wareld in zulk een flecht en verachtelijk licht werd befchouwd? Overhoop de Leeraars en

Predikers van het Christendom met alle aantijgingen, die het Ongeloof in zijne uitputting van gissingen waar het eenige aannemelijkheid voor zijn stelsel uit trekken wil, wenschen of begeeren mag; hoe zullen wy de medeïnstemming van de leerlingen verklaren? Daar mag eenige roem zijn in voorganger te zijn, maar wy zien geen glorie in zich te laten meênemen. Indien het Christendom verdicht ware, en Paulus de onbeschaamdheid had van zich op zijn vijfhonderd levende getuigen te beroepen, die hy aanvoert Christus na zijne opstanding gezien te hebben, zoo blijft de onderwerpende berusting zijner leerlingen een zeer onverklaarbaar ding. De zelfde Paulus, in zijn brief aan de Korinthers, vertelt hun, dat sommigen van hun de gift van gezondmaking, en de macht van wonderen te doen, bezaten (*); en dat de teekenen van een Apostel onder hen gewrocht waren geworden in wonderen en machtige daden. Iemand die naar den roem staat van een geloofwaardig Onderwijzer, zou zich nooit gewaagd hebben aan iets, waarin zijn valschheid zoo schielijk uit moest komen. En, in den eerbied waarmeê wy weten dat zijne brieven by de Kerk van Korinthen bewaard zijn geworden, hebben wy niet alleen het Getuigenis van hun Schrijver wegens de waarheid der Christen-mirakelen, maar ook het Getuigenis van geheel een volk, dat geen belang had in zich te laten bedriegen.

Ware 't Christendom valsch geweest, zoo hing de

(*) I Kor. XII: 8-10.

de achting van hun eerste verkondigers af van den goeden of kwaden wil van ieder der talrijke bekeerlingen die zy tot hun leer overhaalden. Het moge geen werk voor een ongeletterden boer zijn, het ongerijmde van een Leerstelsel te ontdekken, hy kan echter altijd zijn getuigenis opheffen tegen een voorgegeven gebeurtenis, die in zijn byzijn en ten zijnen aanzien en aanhooren voorgevallen zou zijn. Nu blijkt het, dat in een aantal van brieven, melding gemaakt wordt of zelfs uitdrukkelijk beroep geschiedt van en op Wonderwerken, in de verscheiden Kerken gewrocht, aan wie deze brieven gericht zijn. Hoe koomt het, indien dit alles verdichtsel is, dat zulks nooit is uitgelekt? Wy weten, dat sommigen van de bekeerden, door den schrik voor 't geweld der vervolging, gedreven zijn tot het verzaken en afstaan van hun belijdenis. Waarby is het toegekomen, dat geen van die ooit gepoogd heeft zijn afval, door de listige kunstenary en onoprechtheid der Leeraren, te verdedigen? Wy kunnen verzekerd zijn, dat zulk een getuigenis ten hoogste aangenaam zou zijn geweest aan de Machten en bewindvoerers van dien tijd. De Joden zouden er geweldig mêe in hun schik geweest zijn; en de waakzame en verstandige Amptenaren van den Roomschen Staat zouden niet in gebreke zijn gebleven, om er party van te trekken. Het geheim ware aan den dag gekomen en openbaar geworden, en de nieuwsgierigheid van latere tijden zou voldaan zijn ten opzichte van de wonderbaarlijke en onbegrijplijke stappen waardoor een Godsdienst zoodanig een opgang in de wareld had

kunnen maken, schoon zy geheel op feiten rustte, wier valschheid door ieder was op te dekken, die de moeite slechts wilde nemen van er onderzoek naar te doen. — Maar neen! Wy vernemen van geenerlei zoodanig getuigenis van de afvalligen van dien tijd. Wy lezen van eenige, die, beangstigd door de overweging van hun verradery, tot hunne eerste belijdenis te rug keerden, en door het vrijwilligst marteldom de schuld boeteden, die zy gevoelden door hun afval van de waarheid bedreven te hebben. Dit levert een sterk voorbeeld van de kracht der overtuiging op; en wanneer wy daarby voegen, dat het overtuiging is van de onbevlekte eerlijkheid dier Leeraren, die zich op mirakelen en wondergaven beriepen, die onder hen gewrocht waren, zoo verstrekt het ons een getuigenis ten voordeele onzer Godsdienst, 't welk ten eenenmaal onwederstanelijk is.

VIJFDE HOOFDDEEL.

Van het getuigenis van latere Schrijvers.

IV. Doch dit brengt ons tot de laatste afdeeling van het bewijs: namelijk, dat de hoofdzaken, waar het in de Evangeliegeschiedenis op aankoomt, door het getuigenis van anderen versterkt worden.

Het bewijs dat wy reeds voor de Oudheid van het Nieuwe Testament, en de hoogachting waarin het reeds in de vroegste tijden der Kerk gehouden werd, bybrachten, is een ingewikkeld getuigenis van alle de Christenen van dat tijdvak, wegens de waarheid der Evangeliehistorie. Met de echtheid van Paulus Brieven aan die van Korinthen te bewijzen, geven wy niet blootelijk kracht aan zijn getuigenis van de Christenmirakelen, maar wy vestigen ook het daarby komend getuigenis van de geheele Kerk der Korintheren, die nooit deze brieven in waarde gehouden zou hebben, indien Paulus zich aan eene valschheid gewaagd had, die zoo bloot lag om ontdekt te worden, als 't stoute voorge-

ven dat er wonderwerken onder hen gedaan werden, waar niemand ooit iets van wist. Met de echtheid van het Nieuwe Testament in het algemeen, te bewijzen, vestigen wy niet blootelijk het bewijs, dat op het getuigenis en de eenſtemmigheid van de verſchillende Schrijvers daarvan ſteunt, maar ook het getuigenis van die geweldige menigten, die in verſchillende landen, het Nieuwe Testament als de regel van hun geloof aannamen. Het getuigenis van hun Leeraars, het zij wy de zaak waar het over gaat, in aanmerking nemen, het zij de omſtandigheden in welke het afgelegd werd, is uit zich-zelfs een ſterker bewijs voor de waarheid der Evangeliegeſchiedenis, dan voor de waarheid van eenige andere geſchiedenis, die ons van uit oude tijden overgeleverd is, aangevoerd worden kan. De overeenſtemming van de Leerlingen brengt met zich een heir van bykomende getuigenisſen, dat aan de Evangeliegeſchiedenis een klaarblijkelijkheid van waarheid geeft, als volſtrekt zonder voorbeeld of wederga is. In een punt van de gewone Geſchiedenis geldt het getuigenis van Tacitus voor beſlisſend, om dat het niet tegengeſproken gevonden wordt. Maar de Geſchiedenis des Nieuwen Testaments is niet alleenlijk niet tegengeſproken, maar zy is bevestigd door de ſterkst mogelijke uitdrukkingen die men geven kan van de berusting van duizenden; die of handelende perſonen of ooggetuigen waren by de verhaalde gebeurtenisſen; die niet bedrogen konden worden; die geen belang, en ook geen roem te winnen hadden met valschheden te onderſteunen; en die,

door

door hun zelfopofferingen in het geen zy beleden hun Geloof te zijn, het hoogste bewijs van oprechtheid gaven, dat de menschelijkheid geven kan.

In zulk eene gesteldheid, kan men bevroeden hoe verre het bewijs des Christendoms alle ander historisch bewijs overtreft. Een wareldsche historieschrijver verhaalt eene reeks van gebeurtenissen, die in eenig byzonder tijdpunt voorvallen, en wy achten 't genoeg, indien het zijn eigen leeftijd is, en indien de geschiedenis die hy ons geeft het getuigenis van een gelijktijdige is. Een ander historieschrijver volgt hem, op een afstand van jaren, op; en geeft, door het herhalen van die zelfde geschiedenis, het bykomend bewijs van zijne getuigenis aan de zaak. Een derde Schrijver misschien betreedt het zelfde spoor, en verleent die geschiedenis dus een nieuwe bekrachtiging. En dus is het, door 't by een zamelen van al het licht dat over het veld der eeuwen en tijden dun verspreid is, dat wy alle bewijs en zekerheid inwinnen, die er te verkrijgen is, en alle zekerheid ook, die men wenscht.

Echter, een duizend onderstellingen kunnen plaats hebben, die zoo men ze aannam, deze geheele zekerheid omverr' zouden werpen. De eerste Schrijvers mogen (en dit kan men gissen) eenig belang gehad hebben, om de waarheid te verbloemen, of een valschheid en verdichtsel in haar plaats te stellen. Wel is waar, het is niet tegengesproken geworden; maar weinigen hebben of nemen een sterk of byzonder belang in een punt van

Geschiedenis. De Geleerden en Boekenlezers van dien tijd zullen zich misschien met andere nasporingen opgehouden hebben; of hun getuigenissen kunnen in de verwoesting der eeuwen verloren geraakt zijn. De tweede Schrijver kan zoo langen tijd eerst na de gebeurtenis geleefd en geschreven hebben, dat hy ons geen oorspronklijk, maar slechts een overgenomen getuigenis op heeft kunnen leveren. Hy kan zijn verhaal uit den eerste nageschreven hebben, en de valschheid tot ons overgekomen zijn in den schijn en gedaante van eene echte en welgestaafde geschiedenis. Onderstellingen van vooringenomenheid kunnen tot in het oneindige vermenigvuldigd worden; echter, in weêrwil van die, is er een natuurlijk betrouwen op iemands eerlijkheid, 't geen ons geneigd maakt om aan een menigte gebeurtenissen der Oude Geschiedenis zoo sterk een geloof te geven, als aan de voorvallen van den tijd dien wy beleven.

De Geschiedenis van het Evangelie blijft nogthands onderscheiden van alle andere geschiedenis, door den samenhang en onafgebrokenheid van haar getuigenissen, die haar bewijs zonder eenige breuk of gaping, van haar vroegste verkondiging af tot heden toe doorvoeren. Nog spreken wy niet van het hooger gewicht en de grootere glans harer blijkbaarheid by haar eerste bekendwording, als wordende niet blootelijk door het getuigenis van één persoon, maar door de samenstemming van verscheiden onafhanklijke getuigen, ondersteund. Wy spreken ook niet van de latere schrijvers, die in een veel dichter reeks en drokker nasleep op elkander vol-

volgen, dan waarvan eenig voorbeeld ter wareld in de letterkunde is. Wy fpreken van het krachtig, fchoon ongefchreven, getuigenis harer menigvuldige bekeerlingen; die door hun toevallen en aannemen zelf van het Evangelie daar de fterkst mogelijke bevestiging aan geven, en alle gaping in het evengemelde bewijs van voorleden tijden vervullen.

Onder de gefchreven getuigenisfen voor de waarheid der Christelijke Godsdienst, koomt Barnabas naast in tijdorde aan haar eerfte verkondigers. Hy was tijdgenoot der Apostelen, en fchreef zeer weinig jaren flechts na het uitkomen der ftukken die het Nieuwe Testament uitmaken. Clemens volgt hierop, die een Medearbeider van Paulus was, en fchreef uit naam der Kerk van Rome, een brief aan de Kerk van Korinthen. De gefchreven getuigenisfen volgen op elkander met een fnelheid en zoo dicht op één, als zonder eenig voorbeeld is; maar waar wy thands op aandringen, is het ongefchreven en echter volkomen getuigenis van het volk dat deze twee Kerken uitmaakte. Geen zaak kan beter bewezen zijn, dan dat deze twee Kerken geplant zijn in de dagen der Apostelen, en dat de brieven aan de eene en de andere gericht, in de uiterfte hoogachting en eerbied gehouden zijn. Daar is geen twijfel of de hoofdzakelijke gebeurtenisfen van het Evangelie waren haar gemeenzaam; een aantal perfonen onder die allen hadden 't in hunne macht, zich van die gebeurtenisfen te overtuigen, het zij by eigen opmerking, het zij by wege van onderhoud met ooggetuigen; en inzonderheid, had genoegzaam ieder een die tot de Kerk van Korinthen behoorde, het

het in zijn macht, 't zij van de mirakelen en krachten waar Paulus in zijn brief aan haar van gewaagt, bewijs te bekomen, het zij het bedrog of de misleiding te ontdekken en bloot te leggen, zoo er geen grond voor die vermelding van Paulus was. Wat zien wy in dit alles dan het ſterkstmogelijke getuigenis van geheel eene menigte, wegens de waarheid der Christenwonderwerken? Niets diergelijks beſtaat er in de gewoone geſchiedenis — de vorming eener Maatſchappy, die niet verklaarbaar is dan door de waarheid van 't Evangelie, en waarin het gedrag van elk deelhebber een byzonder onderpand en bewijs van deszelfs waarheid oplevert! En, om het bewijs in volle klaarheid te zien, moeten wy opmerken: Dat het niet eene Maatſchappy of Genootſchap is, maar eene menigte van Maatſchappyen, over de verſchillende gewesten der wareld verſpreid; Dat de grond waar ieder van die op geſticht is, het Godlijk gezag en de geloofwaardigheid van Christus en zijne Apostelen was, die op de vermelde Wonderwerken des Nieuwen Testaments rusten; Dat deze wonderwerken derwijze in het openbaar gewrocht zijn, en met een bekendheid en in een nabyheid van tijd, die het gedurende meer dan een halve eeuw, voor elk één mogelijk en gemakkelijk maakte ze na te ſporen; Dat niets ter wareld dan de kracht der overtuiging de lieden van dien tijd kon overhalen om een zoo verachte en vervolgde Godsdienst te omhelzen; Dat alle mogelijke verlokking voor de belijders in 't werk werd geſteld om haar te verlaten; En, dat offchoon ſommigen van hun, overweldigd door den ſchrik der ſtraffen,

tot

tot afval gedreven werden, echter geen van allen ons een getuigenis heeft nagelaten, dat, het zij de Wonderwerken des Christendoms, het zij de eerlijkheid van zijne eerste Leeraren aantast.

In het afloopen van de doorgaande reeks, van de dagen der Apostelen af, mag men opmerken, dat de geschreven getuigenissen voor de waarheid der mirakelen des Christendoms dichter op één volgen, dan in eenige oude historie voorkoomt. Maar, het geen de historie van 't Evangelie zulk eene zonderlinge en onvoorbeeldige baarblijkelijkheid geeft, is, dat men in den toeloop der menigten die het omhelsden, en in het bestaan van die talrijke Kerken en Maatschappyen van lieden die zich aan de Belijdenis van het Christlijk geloof verbonden, noodwendig gevoelt, dat elke kleine tusschenstand van tijd tusschen de geschreven getuigenissen opgevuld is met zoo sterk en vast een verband, dat het ons een onafgebroken keten van bewijs aanbiedt, die zoo veel gezag en kracht met zich brengt, als of het een dagverhaal ware dat van de dagen der Apostelen begon, en van blad tot blad door het getuigenis van duizenden bekrachtigd was geworden.

Ieder bekeerde tot het Christengeloof in die dagen geeft een nieuw getuigenis aan de waarheid der Evangeliegeschiedenis. Is het een Heiden; de oprechtheid van zijn getuigenis is bewezen door de vervolgingen, het lijden, het gevaar, en dikwijls de zekerheid van het marteldom, 't geen de belijdenis van het Christendom te gemoet trad. Is het een Jood; de oprechtheid van zijn getuigenis wordt bewezen door al dit zelfde, en nog boven dien,

door

door deze welbekende omstandigheid, dat het Christengeloof en leerstelsel in den hoogsten graad strijdig was met de uitzichten, wenschen, en vooroordeelen van die Natie. Men moet nooit vergeten, dat, voor zoo veel Joden betreft, het Christendom geen eenigen bekeerling aan zijn leerstellingen te danken heeft, (*) maar aan de kracht van zijne (*uiterlijke*) bewijzen; en dat het Joodsche Land het hoofdtooneel was, waar deze bewijzen op vertoond waren. Het kan niet te dikwijls herhaald worden, dat deze bewijzen niet op sluitredenen, maar op gebeurtenisfen berusten; en dat de plaats en omstandigheden, aan elk die er de moeite toe nemen wilde, de gelegenheid gaven tot onderzoek. En daar kan geen twijfel vallen, dat die moeite ook genomen wierd, het zij men den aart van

(*) Zekerlijk is dit te sterk uitgedrukt. Hieruit zou wel schijnen te volgen, dat een oprecht en aaneengeschakeld beschouwen van Gods beloftenis, en de van tijd tot tijd gegeven ontwikkelingen daarvan in het Oude Verbond, den lijdenden en verworpen Zaligmaker niet genoegzaam kenteekenden, om hem te kunnen erkennen. Het tegendeel is waarachtig. Ik sta echter toe, dat de overgang tot het Christendom op dezen grond niet dan zeldzaam geweest zal zijn. Maar het is bedroevend, dat men tegenwoordig zoo weinig stelt in dit overwichtig bewijs, dat by my nog eindeloos meer kracht heeft dan alle mirakelen; en niet meer schijnt te bevroeden, hoe geheel het Christendom (als men zich by menschlijke middelen van overtuiging bepaalt) in de lucht hangt, zoo dra men het Jodendom daar laat. Paulus ging ons anders voor. De leerstellingen zelven van Jezus verzoenend lijden zijn de innige en allerovertuigendste bewijzen voor den Christen, die het Oude Verbond wel beoefende, en moeten 't dus voor den Jood zijn, die zijne Boeken innig doordringt.

Aanteek. v. d. Vertaler.

van het Christengeloof overweegt, als zoo aanstotelijk zijnde voor den hoogmoed en bygeloovigheid van het Joodsche volk; het zij men de gevolgen beschouwt die het omhelzen van dat geloof met zich sleepte; bespotting naamlijk en verachting, haat, verbanning, en dood. Wy mogen verzekerd zijn, dat een stap die zulke smartelijke opofferingen in zich sloot, niet lichtvaardig en op losse gronden gedaan wierd. In de opofferingen die de Joodsche bekeerlingen deden, gaven zy 't hoogste bewijs dat zy konden, van de Christen wonderwerken voor waarachtig te erkennen; en als men in acht neemt, dat zeer velen van hun ooggetuigen dier wonderen geweest moeten zijn, en dat zy allen in staat waren zich van die wonderen, door mondeling gesprek en schriftelijk onderhoud met die er by tegenwoordig geweest waren te overtuigen, zoo kan er geen twijfel zijn, of dit was niet blotelijk de bekentenis van eerlijke en oprechte maar ook van bevoegde getuigen. Niets is beter gestaafd, dan dat menige duizenden onder de Joden in Jezus en zijne Apostelen geloofden; en wy mogen derhalve hunne bekeering als eene sterke bekrachtiging van het geschreven getuigenis der oorspronklijke Schrijvers van de Evangeliehistorie aanvoeren.

Eene der gemeenst voorkomende of gemeenlijk meest treffende tegenwerpingen tegen de waarheid der Christenmirakelen bestaat in het algemeen Ongeloof van het Joodsche volk. Wy zijn overtuigd, dat er terwijl men ons dit voorwerpt, in den geest van die 't doet een werklijke misleiding plaats heeft.

In

In zijne bevatting ſtaan de Joden en Christenen tegen elkander over. Hy ziet in 't geloof der laatſten niets anders dan een partijdig getuigenis; en in het ongeloof der eerſten ziet hy een geheele Natie by haar oud geloof volhardende, en het nieuwe weêrſtrevende op grond van de ongenoegzaamheid van bewijs waar 't op ſteunt. Hy vergeet daarby dat het getuigenis van een groote menigte dezer Christenen inderdaad het getuigenis van Joden is. Hy beſchouwt die alleen in haar tegenwoordige betrekking. Hy merkt ze aan als Christenen, en bezwaart ze met al die verdachtheid en ongeloofwaardigheid, die men in 't algemeen aan 't getuigenis van een eigen en in de zaak belang hebbende party verknocht. Hy bemerkt wat zy tegenwoordig zijn, Christenen en verdedigers van het Christendom: — maar hy verliest hunne oorſpronklijke ſtaat en betrekking uit het oog, en vergeet ten eenenmaal, dat zy in hun overgang van Joden-tot Christendom, hem als Joden het bewijs gegeven hebben dat hy vordert. Had een ander duizendtal van deze Joden het geloof hunner Vaderen verzaakt, en dat der Christenen aangenomen, zy zouden duizend getuigenisſen ten voordeele van het Christendom opgewogen hebben; en getuigenisſen opgeleverd hebben van de ſterkſte en onverdachtſte ſoort die men bedenken kan. Maar dit bewijs zou geen indruk maken op een Ongeloovige; en de kracht die er in ligt, is zelfs in de oogen van den Christen onbemerkt. Want deze duizend verliezen in 't oogenblik hunner bekeering den naam van Joden, en verzinken in den naam en onderſcheiding van Christenen.

nen. De Joden (daar tegen), schoon in getale verminderd, houden den volksnaam; en de hardnekkigheid (*) waarmeê zy by het geloof hunner Voorouderen volharden, wordt echter nog aangezien als het Tegengetuigenis van een geheel volk. Zoo lang als er één van dit volk een Jood blijft, wordt zijn ontkentenis als een wezendlijk beletsel op den weg der Christelijke waarheid aanschouwd. En zoo dra wordt hy geen Christen, of zijn beweegredenen worden verdacht gehouden. Hy is aanstonds iemand van de verdachte en mistrouwde party. Men wil alleen wat hy geworden is laten gelden, en niet wat hy was. Men ziet zijn verandering van gevoelen voorby, en vergeet dat ieder Joodsche bekeerling in zijn verlaten van de oude aangewende be-

(*) Is het thands wel hardnekkigheid? — Hoe velen van hun nemen in den grond het Deïsmus aan, en verwringen of verklaren daar naar, de Mozaïsche Wet! En is 't Christendom, waar men dezen en genen van hun toe overhaalt, wel veel anders dan Deïsmus? — Zeker zy zijn wijs, liever Jood te blijven, dan hunne Goddelijke Openbaring op te geven. Doch zouden zy, die by het tegenwoordig verval, zoo geweldig daar henen beginnen te hellen, inderdaad wel zoo ongevoelig zijn voor de bewijzen van de overeenstemming des Christendoms met hunne altijd volstandige profecyen, en het inzicht van den gantschen loop der ontwikkeling van de eerste Paradijsbelofte af, in hunne Volksgeschiedenis, indien men hun die wel, getrouw, en verstandig voorstelde? Neemt men niet veel te weinig deel in het Jodendom, om hen tot waarachtig Christendom te brengen. En koomt alles wat men thands van den Jood vordert om zoogenaamd Christen te zijn, wel op veel meer of anders uit, dan, met de Mozaïsche Wet zijne verwachting van den Messias te laten varen even of deze nooit beloofd ware geworden, en niet eenmaal in kracht en heerlijkheid weder te wachten ware? *Aanm. des Vert.*

begrippen en vooroordeelen, in zijn blootstellen van zich-zelven aan lijden, ongenoegens, en plagen, in zijn aankleven van een Godsdienst, zoo aanstootelijk voor de trotsheid en bygeloovigheid zijner Natie, — en vooral, in zijne onderwerping aan een Leerstelsel dat zich op de wonderdaden van hun eigen tijd en van hun eigen gedenkstukken grondt, de meest afdoende erkentenis geeft, die er ooit aan de waarheid en Goddelijkheid van onze Godsdienst door menschen gegeven kan worden.

Doch waarom dan, zegt de ongeloovige, gelooven zy allen niet? Zoo de wonderdaden van 't Evangelie waarachtig geweest waren, zien wy niet in hoe de menschelijke natuur zich had kunnen verzetten tegen zoo treffend en zoo buitengewoon een bewijs; ook kunnen wy de hardnekkigheid der Joden gants niet bevatten, in by dat geloof te blijven, dat men aan de meerderheid der Joodsche Natie toeschrijft, waardoor zy hunne oogen zouden sluiten voor een bewijs, dat geen mensch van gemeen verstand, zoo wy meenen, had kunnen weêrstaan.

Vele Christenschrijvers hebben deze zwarigheid trachten op te losſen; en willen betogen dat de ongeloovigheid der Joden in weêrwil der mirakelen die zy zagen, volkomen bestaanbaar is met den bekenden aart van den mensch. Ten dien einde hebben zy met veel kracht en aannemelijkheid uitgewijd over de sterkte en 't ingewortelde der Joodsche vooroordeelen; over den verbijsterenden invloed van 't Godsdienstig bygeloof op 's menschen verstand; over de jammerlijke te loor stelling der volkstrots-

heid

heid en belangzucht, by 't Christendom; over de eigenbaat en zelfzucht van de Priesterschap; en over het weinig moeite dat het voor haar in had, een blind en dweepig gemeen naar de hand te zetten, dat sints den vroegsten tijd af gewoon was haar te volgen en te vereeren.

In de Geschiedenis van het Evangelie-zelve, hebben wy ten minste een zeer aannemelijk verhaal van den tegenstand der Joden tegen de aanspraken van onzen Zaligmaker. Wy zien den diepgetroffen hoogmoed van een Volk dat zich in het verlies zijner onafhanklijkheid verongelijkt voelt. Wy zien hunne aanmatiging van een byzonder en uitsluitend recht op de gunst des Almachtigen. Wy zien hun vurig en verlangend uitzicht op een groot Vorst, die het van de overheersching hunner vijanden stond te verlossen. Wy zien hunne vermetele verachting voor andere Volkeren, en hun vuilen wrevel dat die met hun, in de eer en voorrechten eener Openbaring van den hemel, gelijk gesteld wierden. Wy kunnen lichtelijk begrijpen hoe zeer de Leer van Christus en zijne Apostelen geschikt was om hun te grieven, te verbitteren, en te loor te stellen; hoe die leer hun Volksvermeten moest kwetsen; hoe de yverzucht eener listige en zelfzuchtige Priesterschap ontrusten; en hoe 't groote lichaam des Volks ergeren, door de onbeperkte gunst en minzaamheid waarmeê die leer zich aan alle menschen en aan alle Volkeren aanbood, en dezulken tot gelijke verheffing met hun noodigde, die zy ingevolge de vastgewortelde gewoonten en vooroordeelen van hun

land met al de verachting en verguizing van verworpelingen, aanzagen.

Dien overeenkomſtig weten wy, en het bleek by de ſtukken, dat bitterheid, en wraakzucht, en gekwetſte hoogmoed, ten grooten deele, aan den tegenſtand die het Christendom van de zijde des Joodſchen Volks ondervond, ten grond lag. In de Geſchiedenis van het Nieuwe Testament-zelve, zien wy herhaalde voorbeelden van hun woedende geweld-dadigheid; en deze is door het getuigenis van een menigte van Schrijvers bevestigd. In de geſchiedenis van de marteldood van Polykarpus wordt vermeld dat de Heidenen en Joden van Smyrna in een dolle woede en met luider ſtemme uitriepen: „ Dit „ is de Leeraar van Azie, de Vader der Christe-„ nen, de afbreker van onze Goden, die ieder een „ leerde hun niet te offeren noch te vereeren." Zy brachten hout en drooge boomtakken tot zijn brandſtapel by één: en daar wordt by gevoegd: „ de „ Joden ook, als naar gewoonte, hielpen daartoe „ met de grootſte drift." Het is noodeloos, getuigenisſen over hoop te halen op een zoo algemeen bekend punt, als, dat het geene overtuiging-alleen was, die hunne verzetting tegen het Christendom ten grond lag; dat daar zeer veel drift by kwam; en dat hun talrijke bedrijven van vijandelijkheid tegen de Aanbidders van Jezus Christus alle blijken dragen van woede en wraakzucht.

Nu weten wy ook, dat de kracht van drift en hartstochtelijk dweepen veel verder gaat dan die der

der overtuiging. Wy weten, dat de kracht der overtuiging niet in evenredigheid ſtaat tot de maat van blijkbaarheid of bewijs die men iemand *voorhoudt*, maar van de maat van blijkbaarheid of bewijs die men *in aanmerking neemt*, en dienvolgende, beſeft. Wy weten ook, dat de opmerkzaamheid grootendeels een daad van den wil is, en het dus dikwijls van den geest afhangt, zijne opmerkzaamheid af te wenden, van het geen op eenig ſmartelijk of vernederend beſluit neêr zou komen; en zich by uitſluiting over te geven aan zulke bewijzen of gronden als zijn ſmaak en vooroordeelen ſtreelen. Dit alles ligt binnen den kring der dagelijkſche en gemeenzaamſte ondervinding. Wy weten allen, hoe zeer het de uitwerking van een argument verſterkt, wanneer het met genegenheid aangehoord wordt. In verre de meeſte gevallen zijn de partyen in een geſchil niet blootelijk elk van zijn eigen kant aan het geſchilpunt *verkleefd*, maar elk *vertrouwt en gelooft* ook, dat het recht aan zijne zijde is. In zoodanigen ſtrijd van meening, als dagelijks tusſchen mensch en mensch plaats grijpt, en inzonderheid wanneer drift en belang eenig deel in 't geſchil nemen, is het by de minſte opmerking zichtbaar, dat, ſchoon het in den eerſten aanvang zelfzucht was die aan het verſtand eene zekere wending gaf, ieder party echter op 't laatst tot een oprechte overtuiging geraakt van de waarheid van zijn bewijs. Niet, dat de waarheid niet één en onveranderlijk zijn zou. Maar, het onderſcheid ligt in de beſchouwers, daar ieder het voorwerp door het oogglas van zijne eigen vooroordeelen ziet, en met

liefkoozing van die byzondere hebbelijkheden van verſtand en opmerking, waartoe ſmaak of geneigdheid hem had voorbereid.

By dit alles weten wy nog, dat ſchoon het bewijs voor eene byzondere waarheid zoo ſchitterend is, dat het zich aan het verſtand zelfs opdringt, en al de ſofistery van hartstocht en belang er niet tegen op mag, dan echter nog, zoo wanneer die waarheid by uitſtek ſmartelijk valt en vernederend voor iemand is, zijne hardnekkigheid hem dikwijls den invloed zal doen wederſtaan, en in de bitterheid zijner kwaadaartige gevoelens daar vijandelijk tegens aan doen druiſchen; en zulks wel, naar gelange van 't gewicht van het bewijs, dat er voor aan te voeren is

Wanneer wy nu de ingewortelde vooroordeelen der Joden in rekening brengen, en ons-zelven voorſtellen hoe onſmaaklijk en hoe grievend voor hun trots de leer van een gekruisten *Zaligmaker* geweest moet zijn, zoo gelooven wy dat hun gedrag ten aanzien van 't Christendom en zijn wonderdadige bewijzen, ons niets vreemds of onverklaarbaars vertoont; en dat het een zeer mogelijk en waarſchijnlijk ding is voor elk verſtand, dat door de ondervinding van menſchelijke zaken, de kennis der ziel, en de wetenſchap van des menſchen aart en de verſchijnſelen die hy oplevert, geoefend is.

Daar is niet te min eene zwarigheid, in de diepte dezer naſporing. Uit den aart van 't geval-zelf, heeft het geen gelijkenis met iets anders dat, het zij in de Geſchiedenis vermeld, of in den kring onzer perſoonlijke waarneming gevallen is. Daar is geen

geen ander voorbeeld van één Volk, opgeroepen om van het geliefkoosd geloof en de troetelbegrippen van hun land af te gaan; en zulks, op het gezag van mirakelen, hun vertoond. (*) Alle de ondervinding die wy hebben van de werking des vooroordeels en de verkeerdheid van 's menſchen verſtand en geaartheid, kan van dit vraagpunt geene volkomen oploſſing geven. In vele opzichten is het een geval *ſui generis* als men 't noemt (dat is, dat geheel op zich-zelve ſtaat); en de eenige geloofbare inlichting die wy hieromtrent verkrijgen kunnen, moet uit dat zelfde getuigenis geput worden, waarop de zwarigheid waar 't hier op aankoomt die verdenking verſpreid heeft, die wy ons moeten trachten kwijt te maken. (†)

La-

(*) Zeker was dit ook hier het geval niet. Zonder inzicht in de dwaling en verbastering in dat geloof, dat door een ſoort van willekeurig verwerpen en vasthouden van hun profecyen, naar dat zy den volksgeest vleiden, verduiſterd was, kunnen mirakelen (op zich-zelfs en afgeſcheiden van de Goddelijke werking op 't hart,) geene overtuiging voortbrengen. Maar Jezus beroept zich daarom ook op de Schriften; en het zijn deze Schriften waarop het geloof aan die mirakelen ſteunen moest. Niet zoo zeer de mirakelen als mirakelen, maar de voorzeggingen dier mirakelen, en geheel de ſamenhang dier voorzeggingen maakt het bewijs uit.

Aanm. des Vertalers.

(†) Koomt de geheele zaak niet neêr op een gehechtheid by 't Jodendom aan hun aangenomen verſtand van de profecyen; zoo naamlijk opgevat als hun eigenliefde meest ſtreelde; en, welke opvatting zy boven de natuurlijke en innige beteekenis der zaken, bleven voorſtaan, tegen de verklaring die God-zelf in de gebeurtenisſen en in het Goddelijk voorwerp-zelf dier profecyen, gaf? — Is hier iets onnatuurlijks in? Ja zien wy 't zelfde niet daaglijks onder ons, Christenen? —

Laten wy aan dit bewijs al het gewicht geven, waar het vatbaar voor is, en het volgende is de juiste graad waarin het het eigenlijke van het geschil raakt. Wanneer Jezus Godsdienst in 't Joodsche Land verkondigd was, beriepen de eerste Leeraars zich op wonderdaden door hen-zelven in het openbaar verricht, als bewijs voor hun Godlijke last. Vele namen de nieuwe Godsdienst aan op dien grond, en velen verwierpen haar. Een bewijs voor het Christendom wordt uit het gedrag der eersten getrokken: een tegenwerping tegen het Christendom, uit het gedrag der laatsten. Erkennende nu, dat we geen ondervinding genoeg hebben om *volstrekt* te bepalen hoe veel de tegenwerping gelden moet, zoo stellen wy het volgende als een onwederspreeklijk beginsel voor, om de kracht van de tegenwerping, en de kracht van het bewijs met elkâar te vergelijken. Wy zijn verzekerd dat de eersten het Christendom niet omhelsd zouden hebben, zoo zijn mirakelen valsch geweest waren; maar wy zijn *a priori* niet zeker, of de laatsten deze Godsdienst niet zouden verworpen hebben in de onderstelling van de waarheid der mirakelen. Zoo de ondervinding ons niet voorlicht in hoe verr' het gewrocht van een wezendlijk mirakel vermogend zou zijn om de lieden tot verlating van hun oude en geliefkoosde meeningen over

nen? — Die hardnekkigheid-zelve ook behoort tot de bewijzen des Christendoms, en verr' van het te wederstreven, bevestigt zy het, en zal het blijven bevestigen, tot het voorzegde oogenblik der bekeering van geheel Israël daar zal zijn.

Aanteek. des Vertalers.

over te halen, kunnen wy uit het gedrag der genen die by het Jodendom bleven, niets beslissends afleiden. Die gedrag was een werk vol onzekerheid, waaruit geen argument getrokken kan worden, waar men zich op verlaten kan. Maar wijd verschilt hierin het gedrag van die genen der Natie, die van 't Jooden- tot het Christendom bekeerd werden. Wy weten dat de aangevoerde wonderwerken des Christendoms volmaakt openbaar geschiedden en ten ieders aanzien; en dus, vatbaar voor onderzoek. Wy zijn verzekerd, uit ondervinding van de menschelijke-geaartheid, dat, op een punt dat zoodanig belang wekte, dit onderzoek geschied moet zijn. Wy weten uit den aart- zelv' der wonderdaden, zoo verr' af staande van al wat men kon trachten door goochelary voor te doen, of door geestdrijvery zich te doen inbeelden, dat, dit onderzoek geschiedende, de waarheid of valschheid der mirakelen blijken moest. De waarheid derhalve dier wonderwerken kan bestaan met het gedrag der Joodsche party; maar de valschheid dier wonderwerken, is naar al wat wy van der menschen geaartheid weten, onbestaanbaar met het gedrag der Christenparty. Toegevende dat wy *niet weten kunnen* of een mirakel de Joodsche Natie zou dwingen om hun begrippen te laten varen, is al wat wy van het gedrag der Joodsche party zeggen kunnen, dat wy het niet kunnen verklaren. Maar daar is één ding daar wy *zeker* van zijn. Wy zijn zeker, dat zoo de voorgevens des Christendoms valsch waren geweest, geen gedeelte van de Joodsche party daardoor had kunnen overgehaald worden om hun be-

grippen te laten varen voor voorgevens, zoo licht te ontmaskeren, en leerstellingen, ieder van hun zoo aanstootelijk. Het gedrag van de Christenparty is overzulks niet alleen 't geen wy verklaren kunnen, maar wy kunnen met zekerheid zeggen dat het geene andere verklaring toelaat, dan de waarheid van die stelling die wy voorstaan. Wy mogen onkundig zijn, in hoe verr' een verknochtheid aan voorbestaande begrippen 't overhalen zal tegen een bewijs dat men gevoelt waar te zijn; maar wy zijn zeker dat die verknochtheid nooit onder zal doen voor een bewijs dat begrepen wordt valsch te zijn: en dit inzonderheid, wanneer gevaar, vijandschap, en vervolging, de gevolgen zijn van het te omhelzen. Het bewijs voor het Christendom, uit het gedrag der eerste bekeerlingen genomen, steunt dus op den vasten grond der ondervinding. De tegenwerping, uit het gedrag der niet geloovende Joden, daartegen, rust op geenerlei grond van ondervinding.

Het gedrag der Joden mag beschouwd worden als eene op zich-zelf staande zaak in de Wareldgeschiedenis: niet, als eene uitzondering makende van de algemeene grondbeginsels der menschelijke natuur, maar als vertoonende de menschelijke natuur in een zonderlinge omstandigheid. Wy hebben geene ervarenis om ons in ons oordeel over de waarschijnelijkheid van dit gedrag, te geleiden; en derhalve niets, dat een getuigenis kan wraken, waar alle ervarenis ons op doet berusten als ontwijfelbaar zijnde. Maar na het aannemen van dit getuigenis, mogen wy ons daar door laten inlichten; en in de geschiedenis die het ons geeft van de onge-

geloovige Joden, levert het een merkwaardig voorbeeld en bewijs op van de kracht des vooroordeels op 's menschen geest, en eene nuttige bekrachtiging van het geen wy reeds van onze zielsgeaartheid wisten. Het stelt ons 's menschen geest voor oogen in een volstrekt voorbeeldeloos geval, en levert ons de uitkomst op van een zonderlinge proef (of *experiment* om het dus te heeten), op ons geslacht genomen. Wy geven het den zedelijkheid- en verstandonderzoekenden Wijsgeer als een belangrijk blijk op, dat een voorafbestaande verkleefdheid de ziel zelfs tegen den indruk van een Wonderwerk verharden kan; en zy die aan het historisch bewijs wegens Christus en de Apostelen geen geloof hechten, zouden niet gelooven, zelfs schoon iemand uit de dood opstond.

Wy hellen over om te gelooven dat het bewijs, in diervoege als de zaak het ons oplevert, de allergrootste sterkte bezit en dat het verzwakt zou zijn geworden door dat gene zelfs, dat de ongeloovige vordert om het te laten gelden. Men stell' voor een oogenblik, dat we hem geven konden wat hy verlangt; dat alle de Priesters en heel het Volk der Joden zoo overweldigd waren geworden door het onwederstaanlijk bewijs van mirakelen, dat zy, by één algemeen besluit, de leerlingen der nieuwe Godsdienst geworden waren. Welke uitleg zou er gegeven zijn aan deze eenstemmige beweging ter gunst' van het Christendom? — Een zeer ongunstige, vrees ik, ten aanzien van de echtheid der bewijzen, waar het op rust. Of zal de Ongeloovige zeggen, dat hy meer prijs stelt op de geloofwaar-

dig-

digheid van die mirakelen die onder de Mozaïsche bedeeling gewrocht zijn, omdat zy in 't aanzien van geheel een volk gepleegd zijn, en hun algeheele onderwerping aan de Wetten en Plechtigheden van 't Jodendom ten gevolg' hadden? — Wy bevinden het tegendeel. Deze nieuwe Omwenteling zou even eens geduid zijn. Wy zouden dan moeten hooren, dat het door hunne profecyen dus bepaald was; dat het overeenkwam met hunne vooroordeelen; dat het onderſteund was door het gedrag en de aanſporing van hunne Prieſterſchap; en dat het goochelſpel der mirakelen hen allen misleid had, om dat zy allen zich daardoor wilden laten bedriegen. (*) — De werklijke wijze waar op de historie ons de zaak voorſtelt, biedt ons een bewijs aan, vrij van al deze uitvluchten. Wy zien in den eerſten aanvang een aantal van bekeerlingen, wier getuigenis van de waarheid der gebeurtenisſen bevestigd is door het geen zy in het vasthouden van hun geloof verloren en leden; en vervolgens zien wy een aantal van vijanden, hevig, yverig, en verbitterd over den opgang der nieuwe Godsdienst, die de echtheid dier gebeurtenisſen nooit betwist hebben, en wier ſtilzwijgen ten aanzien van

(*) Dan zou ook al de kracht van 't bewijs dat in de algemeene verachting, de gevaren enz. welke de belijders onder de Joden zich by hun Natie op den hals haalden, wegvallen. En zelfs kon de overgang by een zeer groot gedeelte aan vrees en lafhartigheid toegeſchreven worden. Doch inderdaad, dan zoo wel als nu, zou het aangekomen zijn, op den innigen grond van overeenſtemming met den *waarachtigen* (niet vermeenden, maar wezendlijken,) inhoud der Profecyen van den Mesſias. *Aant. des Vert.*

van de openbare en wijd verbreide Wonderwerken van Christus en zijne Apostelen wy mogen uitleggen als alle getuigenis overtreffende.

De zelfde redeneering is toepasselijk op het geval met de Heidenen. Menigen van hun namen de nieuwe Godsdienst aan, en menigen verwierpen haar. Wy weten met geen zekerheid, of wy in onderstelling van de waarheid der bewijzen, een volstrekt genoegzame verklaring kunnen geven van het gedrag der laatsten; maar wy zijn volmaakt zeker, dat wy geen genoegzame verklaring geven kunnen van het gedrag der eersten, zoo wy de valschheid onderstellen. Naar al wat ons voorkoomt, is het mooglijk, dat de eene party hare vroeger vooroordeelen bleef aankleven, tegens al de kracht en aandrang van bewijs, die zelfs een echt mirakel met zich brengt. Maar wy weten dat het niet mogelijk is dat de andere party die vooroordeelen zou afleggen, en dat wel in 't gezicht van gevaar en vervolging, indien de mirakelen niet echt geweest waren. Zoo groot is het onderscheid tusschen de kracht van het bewijs, en de kracht van het tegenbewijs dat er uitgenomen wordt, dat wy het een geluk voor de zaak rekenen moeten, dat de bekeeringen slechts gedeeltelijk en niet algemeen waren. Wy hebben daardoor een steun in het onbegrijpelijk stilzwijgen van de vijanden des eersten Christendoms; onbegrijpelijk of onverklaarbaar, wat men ook onderstelle, zoo men de onwedersprekelijke zekerheid der mirakelen buitensluit. Had het Romeinsche Rijk een eenstemmigen stap gedaan van toetreding tot de nieuwe Godsdienst, en hadden alle beampten van den Staat hun gezag en me-

de-

dewerking daartoe geleend; op de geheele geschiedenis van het Evangelie zou een vermoeden gekleefd hebben, dat er thands niet op vallen kan; en uit de worsteling der wederzijdsche partyen is de waarheid ons op een veel onbedenklijker wijze toegestraald, dan of die worsteling geen plaats gehad hadde.

Het stilzwijgen van Heidensche en Joodsche Schrijvers van dat tijdvak omtrent de Wonderwerken des Christendoms is door de bestrijders van onze Godsdienst sterk aangedrongen geworden; en heeft zelfs een soort van smartlijke verdenking in de harten verwekt, die aan hare zaak verknocht zijn. Het is echter zeker, dat er geen oude gebeurtenissen tot ons gekomen zijn met een grooter aantal van historische bewijzen, en meer voorzien van al 't gene die bewijzen kracht en geloofbaarheid geven mag. Wanneer wy Tacitus getuigenis wegens Jezus wonderdaden verlangen, zoo vergeten wy dat wy eene menigte van veel beslissender getuigenissen kunnen bybrengen: te weten, niet minder dan acht gelijktijdige Schrijvers, en een sleep van die op dezen gevolgd zijn, en een reeks uitmaken, zoo dicht op één en zoo talrijk, dat er in geen ander vak van Geschiedenis eenig voorbeeld van is. Wy vergeten dat de echtheid van deze verschillende Schrijvers, en hun geloofwaardigheid, op gronden steunen, volmaaktelijk de zelfde, schoon veel sterker in kracht, als waarop het geloof aan de geachtste Geschichtschrijvers van vorige tijden rust. Ten aanzien van de Evangeliegeschiedenis zien wy eene opvolging van getuigenissen, meer achtereenvolgende

en

en zonder gaping, en grondiger, dan er in den gantſchen omvang der Geleerdheid eenige andere beſtaat. En dit bewijs niet te willen aannemen, is een blijk, dat er by deze naſporing een neiging in 's menſchen geest is om alle gewone grondbeginſels los te laten, en zich door de misleidingen te laten wegſleepen, waar wy reeds op ſtil bleven ſtaan.

Doch laten wy zien wat dat getuigenis uit zou werken, dat onze tegenſtrevers vorderen? Tacitus heeft werkelijk het beſtaan van Jezus Christus getuigd; het wezendlijk beſtaan van zulk een perſoon; zijne openbare ter dood brenging onder de Landvoogdy van Pontius Pilatus; den ſchok dien dit voor een poos aan den opgang van zijne Godsdienst maakte; de herleving daarvan, korten tijd na zijn dood; de verſpreiding daarvan over het Joodſche Land, en te Rome-zelf, de Hoofdſtad des Rijks; — dit alles hebben wy in een Romeinſchen Historieſchrijver; en tegen alle gevestigde gronden van redeneering aan, vindt het by ſommigen vaster geloof op zijn getuigenis, dan op de talrijke en eenſtemmige getuigenisſen van Schrijvers die en tijd- en landgenooten waren. Doch zij het daarmeê zoo het wil; laten wy onderſtellen, dat Tacitus een byzonderheid meer in zijn getuigenis ingelascht had, en dat zijn volzin op deze wijze had afgeloopen: „ Zy hadden hun naam van Christus, die onder „ de regeering van Tiberius als misdadige ter dood „ was gebracht door den Stadhouder Pontius Pila- „ tus, *en op den derden dag na zijn ter dood bren-* „ *ging, uit de dood opſtond, en ten hemel op-* „ *voer.*" Treft het niet ieder een, dat hoe waarach-

achtig dit laatste brok van 't bericht zijn mag, en hoe wel bewezen door eigen Schrijvers, het hier de plaats niet is waar men het verwachten of vinden moest. Indien Tacitus de Opstanding van onzen Zaligmaker niet geloofde, (het geen men gelooven moet het geval te zijn, zoo als hy, naar allen schijn, zich nooit eenigzins bekommerde met de waarheid van een geloof, 't geen hy van den beginne af als een verderflijk Bygeloof en bloote wijziging van het Jodendom aanzag) zoo kan men niet onderstellen dat zulk een verhaal ooit door hem gedaan kon worden. Indien Tacitus (integendeel) die Opstanding wel geloofde, zoo geeft hy ons een voorbeeld van het geen in die tijden niet ongewoon geweest schijnt te zijn. — Hy geeft ons naamlijk een voorbeeld van iemand die tegen de blijkbaarheid van een mirakel aan, dat hy erkent waar te zijn, dat stelsel aanhangt 't geen belang en opvoeding hem aanbeval. En dan nog, in die onderstelling-zelve, is het het ongerijmdste ding van de wareld, dat hy de Opstanding van onzen Zaligmaker in de geschiedenis die hy schreef, gebracht zou hebben. Het geven van zulk een getuigenis is iets dat tegen allen schijn inloopt, zelfs schoon die Opstanding door hem aangenomen wierd; en derhalve brengt het niet geven van dat getuigenis geen bewijs of reden met zich dat de Opstanding voor valsch zij te houden. Indien echter, tegen allen schijn aan, dat getuigenis gegeven ware, zoo zou men er zich op beroepen hebben als de treffendste bevestiging van de Hoofdgebeurtenis der Evangeliegeschiedenis. Het zou gepronkt hebben in alle onze Schrif-

ten van Beginſelen en Gronden der Godsdienst, en men zou er zich, als op een hoofdbewijs, op beroepen hebben, in elke Verklaring of Verhandeling van de Bewijzen des Christendoms. De Ongeloovigen zouden plechtig opgedaagd (*geſommeerd*) zijn geworden om te gelooven, op grond van de kracht van het by hen zoo geliefkoosde bewijs, het gezag van een Klasſicaal Schrijver; en zy zouden verlegen geweest zijn hoe het met die gebeurtenis te maken, wanneer zy die door een onpartijdigen Heiden met zijn rond en onbeknibbeld getuigenis bekrachtigd zagen.

Voeren wy deze onderſtelling nu nog een ſtap verder! — Laten wy ons voorſtellen dat Tacitus de zaak niet ſlechts geloofde en verhaalde, maar dat hy er zoo van overtuigd ware, dat hy een Christen wierd. Is zijn getuigenis nu te verwerpen, om dat hy dit bewijs van zijne oprechtheid geeft? Tacitus, de zaak verhalende, en een Heiden blijvende, levert voor de waarheid van 's Heilands opſtanding (zekerlijk) zoo ſterk een bewijs niet op, als Tacitus, de zaak verhalende, en ten gevolge van dien, Christen geworden. Echter, zoo dra als deze overgang van Heiden tot Christen geſchiedt (overgang, waardoor, inderdaad zijn getuigenis ſterker wordt!) maakt zijn getuigenis minder indruk; en door eene misleiding, waar Ongeloovigen en Geloovigen in deelen, wordt het bewijs zwakker gerekend, om datgene, dat er grooter kracht aan geeft. De Geleerde van ſmaak en zucht voor het lettervak wordt een geloovige! De waarheid, de nieuwheid, het gewicht van dit nieuwe voorwerp, trekken hem van alle andere naſporing af. Hy neemt deel in de ge-

meene geestdrift die de zaak inboezemt, en wendt al zijne bekwaamheden nevens zijn welsprekendheid aan om haar te ondersteunen. Maar in plaats van een Romeinsch Geschiedschrijver, koomt Tacitus tot de nakomelingschap over als een Christenkerkvader; en het hooge gezag aan zijn naam verbonden, verliest zich in een drom van soortgelijke getuigenissen.

Een rechtstreeksch getuigenis van de wonderwerken des Nieuwen Testaments uit den mond van een Heiden is niet te verwachten. Dit kunnen wy den ongeloovige niet opleveren; maar wy kunnen hem een heir van getuigenissen geven die veel meer afdoen, dan die hy vordert. Getuigenissen van zulke mannen, als Heidenen waren, en een gevaarlijke en verachte belijdenis omhelsden, uit diepe overtuiging van die gebeurtenissen, waar zy hun getuigenis aan gaven. „Ja, maar nu scheept gy ons af met getuigenis„sen van Christenen"! — Het is zoo; maar dit, dat zy Christenen zijn, is het juist, waarin de kracht van 't bewijs ligt: en in ieder der talrijke Christenkerkvaders zien wy een sterker bewijs, dan het bewijs dat men uit den Heidenschen Tacitus wenschte. Wy zien er mannen onder, die, zoo zy geen Christenen geweest waren, in den letterroem van hun tijd tot even zulk een hoogte als Tacitus zouden zijn opgeklommen, en wier rechtstreeksche getuigenissen, aan de Evangeliegeschiedenis gegeven, in dat geval, den diepsten indruk gemaakt zouden hebben, zelfs op den geest van een ongeloovige. En moeten deze getuigenissen nu minder kracht van indruk hebben, omdat zy voorafgegaan wer-

den door overtuiging, en bezegeld door 't marteldom?

Met dat al, schoon uit den aart der zaak, geen rechtstreeksch getuigenis van een Heiden ten behoeve der Christenmirakelen verwacht kan worden; daar zijn Heidenengetuigenissen, die het bewijs der Christenen aanmerklijk en op een zeer gewichtige wijze versterken. Zoodanig zijn de getuigenissen van den toestand van 't Joodsche Land; de getuigenissen van die talrijke byzonderheden in Staatsbestuur en gebruiken, waarvan en waarop zoo dikwijls in het Nieuwe Testament gewaagd en toegespeeld wordt, en die er al de houding van eene echte geschiedenis aan geven. En boven al, de getuigenissen van het lijden der eerste Christenen; uit welke wy, door middel van een kanaal dat van alle verdenking vrij is, zeker en onlochenbaar weten, dat het Christendom, een Godsdienst op gebeurtenissen berustende, op dien tijd het voorwerp van vervolging was, wanneer ooggetuigen het leeraarden, en ooggetuigen het met hun bloed bezegelden.

Het stilzwijgen van Joodsche en Heidensche Schrijvers is, zoo wanneer men het wel uitlegt, geheel op de zijde van 't Christendom. Zelfs schoon de Wonderwerken van het Evangelie geloofd waren geworden waarachtig te zijn, is het hoogst onwaarschijnelijk (ja, een ongerijmdheid), dat de vijanden der Christelijke Godsdienst daar getuigenis aan zouden geven; en het niet getuigen daarvan is derhalve geen betwisting of tegenspraak van die wonderwerken. Maar zoo de wonderwerken van het Evangelie geloofd waren valsch te zijn, is het al-

allerwaarfchijnelijkst, dat deze valschheid door de Joden en Heidenen van dien tijd te kennen gegeven zou zijn. En dat zulk een te kennen geven nooit gefchied is, is een fterk bewijs voor de wezendlijkheid dezer wonderwerken. Hun ftilzwijgen omtrent de mirakelen is volmaakt beftaanbaar met de waarheid van die; maar hun ftilzwijgen in plaats van ze tegen te fpreken, is gants niet beftaanbaar met de valschheid, die men er aan toe wil fchrijven. Het volkomen ftilzwijgen van Jozefus ten aanzien van 't Christendom, fchoon hy na de verwoefting van Jeruzalem fchreef, en in zijn gefchiedenis dat tijdvak veryat, waarin Christus en zijne Apostelen leefden, is zekerlijk een ding dat zeer treft. De fpoedige opgang en uitbreiding van 't Christendom in dien tijd en 't gerucht van de wonderwerken der Christenen (zoo niet die wonderwerken-zelve) maken een gewichtig deel van de Joodfche gefchiedenis uit. Hoe kwam het, dat Jozefus zich ten eenenmaal van alle byzonderheid ten dien opzichte onthield? Wilt gy alle grondbeginfels van Oordeelkunde om verr' ftoten, en Jozefus ftilzwijgen, alle ftellige getuigenisfen van de menigte historifche blijken die tot ons gekomen zijn, voortrekken? Indien gy ook alle Christengetuigenis in dit ftuk wegwerpt, ten minfte zult gy Tacitus getuigenis geen geloof weigeren, die verzekert dat deze Godsdienst zich over 't Joodfche Land verfpreidde, en de ftad Rome bereikte, en als zoo gruwelijk en gevaarlijk befchouwd werd, dat het een voorwerp wierd van een door de Romeinfche Regeering gewettigde vervolging; en dit al-

les

les verscheiden jaren vóór de verwoesting van Jeruzalem, en eer Jozefus zijn historie schreef. Hoedanig eene meening men opvatten mag ten aanzien van de *waarheid* des Christendoms; zeker is het dat zijne *uitbreiding* een voorwerp van genoegzaam aanzien en gewicht was, om de aandacht van een geschichtschrijver die het te boek stellen der zaken van dat tijdvak ondernam, tot zich te trekken. Hoe zullen wy dan de zorgvuldige en strenge uitsluiting daarvan uit Jozefus geschiedenis verklaren? — Waren de wonderen waar het op roemde, valsch geweest, deze Joodsche geschichtschrijver zou ze met genoegen ten toon gesteld hebben. Maar neen, zy waren waarachtig; en 't stilzwijgen was de eenige toevlucht eens tegenstrevers, en de verstandigste party die hy kiezen kon.

Edoch, schoon wy uit Jozefus geen rechtstreeksche getuigenissen kunnen opzamelen, zijne geschiedenis levert ons echter menigte van voldoende byvoegsels ter versterking van het Christelijk bewijs. In de byzonderheden van regeering, zeden, en gebruiken, stemt hy over 't geheel met de Schrijvers van het Nieuwe Testament over een: en deze overeenstemmingen zijn zoo talrijk, en hebben zulk een voorkomen van onvoorbedachtheid, dat zy aan ieder die de moeite neemt van ze te vergelijken, eenen indruk van de waarheid der Evangeliegeschiedenis geven.

Indien wy naar rechtstreeksche getuigenissen van de wonderwerken des Nieuwen Testaments uitzien, wy moeten ze zoeken in dien hoek, waar men ze alleen met redelijkheid verwachten kan: t. w. in

de schriften der Christen-kerkvaderen; mannen die toen zy hun verhalen schreven, geen Joden of Heidenen waren; maar te voren Joden of Heidenen geweest waren, en in hunnen overgang tot Christen, een sterker bewijs van oprechtheid geven, dan of zy deze mirakelen geloofd, en in een lafhartig aanhangen aan de veiligste party volhard hadden.

Wy ondernemen niet, alles te verschaffen, wat de Ongeloovige verlangt; maar wy gelooven genoeg te doen, indien wy bewijzen, dat het geen men vordert, eene ongerijmdheid is, zelfs schoon de wonderwerken waarachtig zijn; en dat derhalve het niet kunnen bybrengen van dat gevorderde, geen bewijs tegen de waarheid der mirakelen insluit: doch wy doen nog meer dan dit, indien wy bewijzen dat de getuigenissen die wy werkelijk bezitten veel sterker zijn dan die hy vordert. En wie kan hier aan twijfelen, die overweegt dat de ware wijze van het onderscheid tusschen 't getuigenis van een Christen-kerkvader dat wy bezitten, en het getuigenis van Tacitus dat wy niet hebben, voor te stellen, deze is: Dat het laatste een verklaring zou zijn, strijdig met dat gedrag dat het beste bewijs voor hare oprechtheid geweest zou zijn; terwijl het eerste een verklaring is, ondersteund door het gantsche leven, en door de alles afdoende daad van de oude belijdenis te verlaten en, in de nieuwe, over te gaan tot eene verandering, waar leed, verachting, gevaar, en marteldom de gevolgen van waren en moesten zijn?

Laten wy derhalve in een onderzoek treden van deze getuigenissen.

Wy zyn op dit stuk reeds gedeeltelijk vooruit-

uitgeloopen, wanneer wy over de echtheid der boeken van 't Nieuwe Testament handelden. Wy hebben aanhalingen en verwijzingen van en tot deze boeken, van vijf Apostolifche Vaders, Medgezellen en Medearbeiders van de oorfpronklijke Schrijvers dier boeken. Wy hebben hunne getuigenisfen, onderfteund en uitgebreid door hunne onmiddelijke opvolgers; en wanneer wy deze dichte reeks van getuigenisfen naar beneden toe vervolgen, worden zy zoo talrijk en zoo ftellig en duidelijk (*precies*), dat zy in den geest des onderzoekers geenerlei twijfel overlaten, of de verfchillende boeken des Nieuwen Testaments zijn van de Schrijvers wier namen zy voeren; en ook by de Christenwareld, van het eerfte tijdvak hunner verfchijning af, als gezaghebbende aangenomen.

Elke uitdrukking nu by een Christenkerkvader, welke eerbied voor een boek van het Nieuwe Testament uitdrukt, drukt ook zijn geloof aan den inhoud daarvan uit. Het ftaat volkomen gelijk met een getuigenis van hem wegens de mirakelen die er in verhaald worden. Het is eene daad, waarby hy het verhaalde erkent, en zijn eigen getuigenis by dat der oorfpronklijke Schrijvers voegt. Het zou nutteloos zijn van alle deze getuigenisfen, elk afzonderlijk, te willen fpreken Het verzamelen en by een brengen van die kostte den naarftigen Lardner verfcheiden jaren arbeids. Zy worden opgegeven in zijne *Geloofwaardigheid van het Nieuwe Testament;* en in de menigte daarvan zien wy een kracht en verfcheidenheid van bewijzen voor de wonderwerken des Christendoms, die in den ge-

heelen omvang der oude Geschiedenis volstrekt geene wedergâ heeft.

Maar hebben wy boven en behalven deze getuigenissen van de waarheid der Evangelische Geschiedenis in het algemeen, geen byzondere getuigenissen van de onderscheiden zaken die er in voorkomen? Wy kunnen er niet aan twijfelen, dat Barnabas van het Evangelie van Mattheus kennis droeg, en dat hy al wat die Geschiedenis inhoudt, onderschreef. Dit is een zeer gewichtig getuigenis van een tijdgenoot; en een getuigenis dat alle de wonderwerken omvat, die de Evangelist verhaalt. — Doch wy zouden boven dien nog wel wenschen, dat Barnabas, uit zijne eigen persoonlijke overtuiging de waarheid van eenige dezer mirakelen kon verzekeren. Dit zou de oorspronklijke getuigenissen vermeerderen; want hy was een Medgezel en Medearbeider van de Apostelen. Het zou ons een genoegen zijn geweest, indien wy in onze nasporingen der vroegere Letterkunde een echt verhaal ontmoet hadden, door een van die vijfhonderd geschreven, die gezegd worden onzen Zaligmaker na zijne opstanding gezien te hebben; en die zijn eigen verhaal by de verhalen voegde die tot ons gekomen zijn. — Is er iets van dien aart in de Kerkelijke Oudheid te vinden? Hoe veel van zulk soort van bewijzen bezitten wy werkelijk? En, zoo wy er niet genoeg hebben om onze gretige zucht naar bewijs omtrent een punt van zoo groot een belang te voldoen, waar moeten wy dat gebrek of gemis aan toeschrijven?

Men moet opmerken, dat van de zeven en twintig-

tig boeken die het Nieuwe Testament uitmaken, vijf verhalende of historisch zijn; namelijk, de vier Evangelien, en de Handelingen der Apostelen, betrekking hebbende tot het leven en de Wonderwerken van onzen Zaligmaker, en de uitbreiding van zijn Godsdienst door de wareld, gedurende een aantal jaren na Zijne hemelvaart. Al het overige, met uitzondering der Openbaring van Joannes, zijn leerstellig of vermanende, en hebben tot hoofdoogmerk de grondregels der nieuwe Godsdienst te verklaren, of hare plichten den talrijken bekeerlingen op 't hart te drukken, die reeds in dat vroege tijdvak tot de belijdenis des Christendoms overgehaald waren.

Behalven het geen wy in het Nieuwe Testament hebben, is er geen ander opzettelijk verhaal van de Wonderwerken des Christendoms tot ons gekomen, dat de teekens draagt van een echt opstel van een Apostel of van eenig tijdgenoot der Apostelen te zijn. Den genen nu, wien dit leed doet, mogen wy de volgende aanmerkingen aanbieden. Onderstelle men, dat er een ander verhaal van 't leven en de wonderwerken onzes Zaligmakers opgesteld ware; en, om aan dit bykomend getuigenis alle waarde te geven, waar het vatbaar voor is, laten wy daarby onderstellen dat het het werk van een Apostel zij. Door deze laatste onderstelling strekken wy het voorrecht van een oorspronklijk getuigenis tot de hoogstmooglijke waarde uit; het getuigenis van een anderen ooggetuige en bestendigen medgezel des Heilands. Nu vragen wy, wat zou het lot van dit werk geweest zijn? Het zou met de overige Evangelien in het Nieuwe Testament ingelijfd zijn geworden.

Laat het het Evangelie naar de befchrijving van Filippus geweest zijn. Laat het het Evangelie geweest zijn naar de befchrijving van Bartholomeus. In allen gevalle, 't zou een in de plaats ftellen van vijf Evangelien voor vier geweest zijn; en deze byvoeging, over 't gemis waarvan zoo veel geklaagd is, zou naauwlijks by den Christen gevoeld, of by den Ongeloovige erkend zijn geworden het bewijs, dat wy nu bezitten, fterker te maken.

Doch, om de onderftelling wat te veranderen; laten wy onderftellen, dat dit ontbrekend verhaal, in plaats van het werk eens Apostels te zijn, het opftel geweest ware van een ander tijdgenoot, die uit eigen kennis van de zaak gefchreven had, maar in omgang niet zoo naauw met Christus of zijne onmiddelijke Discipelen verbonden was, dat men zijn Gefchiedenis onder de Kanonyke Schriften geplaatst had. Was deze Gefchiedenis bewaard geworden, zy zou afzonderlijk en afgefcheiden van de overigen tot ons gekomen zijn. Zy zou uitgefloten zijn van die verzameling van Gefchriften, die onder den algemeenen naam van het Nieuwe Testament doorgaat; en het bewijs dat zy ons aanbracht, zou tot ons gekomen zijn op die wijze, waar die genen met wien wy hier thands gefchil voeren, meest meê op hebben. Echter, offchoon dit verhaal, ten aanzien van die wijze van overlevering tot ons, meer voldoen mocht; ten aanzien van de zaak-zelve zou het minder afdoen. Het is het getuigenis van een minder bevoegd, minder aannemelijk getuigen: een getuige die, naar het oordeel zijner tijdgenooten, die volkomenheid, die vereischten ontbeer-

beerde, die hem aanspraak konden geven op een plaats in het Nieuwe Testament. — Daar moet eenige misleiding van ons verstand erkend worden, indien wy ons verbeelden dat eene omstandigheid die een Geschichtschrijver by zijnen eigen leeftijd minder aannemelijk, minder geloofwaardig maakt, hem geloofwaardiger zou maken voor de Nakomelingschap. Zoo Marcus buiten het Nieuwe Testament ware gehouden, hy zou tot ons gekomen zijn op die wijze, die zijn getuigenis by een oppervlakkig onderzoeker meer indruk mocht doen maken; doch niet te min zou er geen goede reden zijn voor dit buiten sluiten, dan juist die reden waarom zijn getuigenis minder indruk zou behooren te maken. Wy willen hier die gretigheid naar meer bewijzen en zoo veel bewijzen als maar immer mogelijk is, niet gants veroordeelen; maar men moet zich laten overtuigen, dat het bewijs dat wy hebben, van veel grooter waarde is dan 't bewijs dat men begeert; en dat wy in de eenstemmigheid van vier Kanonijke verhalen, voor de wonderwerken des Nieuwen Testaments een veel krachtdadiger bewijs zien, dan in eenig aantal van zulke afzonderlijke en daarbuiten gesloten verhalen, die men zoo sterk klaagt te vermissen.

Dat het Nieuwe Testament niet één enkel, maar eene verzameling van verschillende getuigenissen is, dit is dikwijls gezegd en dikwijls erkend. En evenwel, na dat men dit volkomen heeft aangenomen, gevoelt men er den indruk niet van; en in dit opzicht heeft een groote en hardnekkige zelfmisleiding plaats, die niet alleen de Ongeloovigen in hunne minachting voor het Christendom bevestigt, maar

maar zelfs de kracht van zijn bewijs voor het doorzicht van zijn warmste vereerders omsluiert.

Daar is een onderscheid tusschen een bloot verhaal en een werk van beschouwende leerstelling of van zedelijkheid. De laatste onderwerpen omgrijpen een ruimer kring, zijn vatbaar voor eene groote verscheidenheid van opheldering, en zijn gants eindeloos in hunne toepassing op de nieuwe voorkomende gevallen die zich in de altijdveranderende Geschiedenis der menschelijke zaken steeds opdoen. Het onderwerp daartegen van een verhaal laat zich uitputten. Het wordt door de werklijke Gebeurtenissen bepaald en omschreven. Het is waar, men kan uitwijden over den aart of het gewicht van deze gebeurtenissen; maar die dit doet, treedt buiten de post van den eigenlijken Geschiedschrijver, en neemt die van een Staatkundige, een Zedemeester, of Godgeleerde aan. De Evangelisten geven ons een zeer zuiver, zedig, en volmaakt voorbeeld van het bloot en eigenlijk verhaal. Zy doen zich nooit voor in eigen persoon, noch schorsen den voortgang der Geschiedenis één enkel oogenblik, door hunne eigene wijsheid, of hunne eigene Godvrucht daar tusschen in te brengen. Een Evangelie is een bloot verhaal van het geen gezegd of gedaan is; en het is blijkbaar, dat na weinige goede opstellen, alle onderneming op nieuw ten dien einde, nutteloos en overbodig zou zijn.

Doch, inderdaad, zijn zulke ondernemingen in het werk gesteld. Men mag gelooven, dat na de zonderlinge gebeurtenissen die de Geschiedenis van onzen Zaligmaker vervat, de nieuwsgierigheid van

het

het algemeen wakker heeft moeten worden, en dat er een begeerte ontftaan moest naar gefchreven berichten van zulke wonderbare daden en voorvallen. Deze gefchreven berichten kwamen dienvolgende voor den dag. Zelfs in den tusfchentijd van 's Heilands Hemelvaart en het uitkomen van het vroegfte Evangelie, fchijnen zulke gefchreven Historien veel voorgekomen te zijn. „Velen" (zegt Lucas, en dit wordt door 't getuigenis van volgende Schrijvers onderfteund,) „hebben ter hand genomen „om in orde te ftellen een verhaal van deze din„gen." Nu, wat is het lot van alle die gefchriften geweest? Het geen men vooraf vermoeden mocht. Zy vielen in ongebruik en vergetelheid. Den Schrijveren van die ftukken wordt geen kwaad oogmerk toegefchreven. Zy mogen met volmaakte goede trouw gefchreven, en voor een korten tijd en in een bepaalden kring nuttig geweest zijn; maar, als natuurlijk was, alle moeften zy wijken voor de meerdere geloofwaardigheid, en het volkomener bericht, van de verhalen die wy thands bezitten. Zy waren by de Christenwareld niet meer gezocht, maar de begeerte ging van de minder geachte tot de meer geachte Gefchiedenisfen van onzen Zaligmaker over. De eerfte werden niet meer gelezen, en daar werden geene affchriften meer van gemaakt. Wy kunnen de getuigenisfen waar men naar vraagt niet vinden; niet, om dat zy niet gegeven zijn, maar om dat de eerfte Christenen, die het best over die getuigenisfen konden oordeelen, haar niet waardig achtten om bewaard te worden en tot ons over te gaan.

Dan,

Dan, zoo het getal van verhalen noodwendig door den aart des onderwerps beperkt is, zoodanig eene beperking zijn werken van zedelijken, leerſtelligen, of verklarenden aart niet onderhevig. Vele zulke ſtukken zijn tot ons gekomen, zoo wel van de Apostelen-zelven, als van de eerſte Kerkvaderen. En ſchoon het oogmerk dezer Schriften niet is, eenig verhaal van de wonderwerken des Christendoms te doen; zy mogen ons echter wellicht by ſommige gelegenheden eenige vermelding en bericht daarvan geven; zy mogen op de wezendlijkheid van die wonderwerken gegrond zijn. Wy mogen, het zij uit daarin voorkomende plaatſen, het zij uit het algemeene doel van 't geſchrift, opmaken, dat de wonderwerken van Christus en zijne Apostelen by de Schrijvers erkend en aangenomen waren, en de Godlijkheid onzer Godsdienst van hun aangemerkt werd als gegrond op deze Wonderwerken.

Het eerſte ſtuk van dien aart dat wy behalven de Schriften des Nieuwen Testaments ontmoeten, is een Brief, aan Barnabas toegeſchreven; en in allen geval, het werk van iemand die in de dagen der Apostelen geleefd heeft. Het beſtaat in eene vermaning tot volſtandigheid in de Christelijke belijdenis, één waarſchuwing tegen Jodendom, en ander zedelijk onderricht. Wy zullen alleen eene enkele plaats van dit ſtuk aanhalen: „ En ſchoon „ hy (t. w. onze Zaligmaker) groote Teekenen en „ Wonderen deed voor het Joodſche Volk, zy ge„ loofden noch beminden hem."

Het naaſte ſtuk daaraan in de opvolging van Chris-

Christenschrijvers, is de ontwijfelbare brief van Clemens, den Bisschop van Rome, aan de Kerk van Korinthen; die, naar de eenstemmige verzekering van de gantsche Oudheid, de zelfde Clemens is, van wien als Medearbeider van Paulus, melding geschiedt in den Brief aan de Filippenzen. Dit stuk is geschreven uit naam van de Kerk van Rome; en het voorwerp daarvan is zekere geschillen of verdeeldheden te slissen die in de Kerk van Korinthen ontstaan waren. Het was daar zijn oogmerk niet, eenigzins in een verhaal te treden van de wonderwerken die in de Evangeliehistorie te vinden zijn. Het onderwerp van zijn Brief leidde hem dien weg niet heen; en boven dien, het aantal en gezag der verhalen reeds uitgegeven, maakte zoo iets ten eenenmaal overtollig. Niet te min, hoe zeer een wonderwerk niet opzettelijk of eigenlijk verhaald of aangekondigd wordt, kan het by wege van tusschenInvlechting bygebracht worden, of het kan ten grond gelegd worden voor de rede. Wy zullen een of twee voorbeelden hiervan aanvoeren.

In een gedeelte van dezen Brief heldert hy de Opstanding der dooden op, uit de verandering en afwisseling der natuurverschijnselen; en in deze opheldering laat hy zich uit in de volgende woorden: „ Laten wy overwegen, mijne Geliefden, „ hoe de Heer ons gedurig als wijst op onze toe„ komende opstanding, waarvan hy den Heer Je„ zus Christus den eersteling maakte, door hem „ uit den doode op te wekken." Dit voorbygaande en gelegentlijk bybrengen van het feit der opstanding van onzen Heer, koomt ons voor, de aller-

sterkst-

ſterkstmooglijke manier te zijn, waar in Clemens getuigenis van dit wonder tot ons komen kon. Het is aangevoerd op de onbelemmerdſte en het volſte vertrouwen betoonende wijze. Hy houdt zich niet op om die gebeurtenis met eenige ſterke verzekering te bevestigen; en toont ook in de wijs waarop hy er melding van maakt, niet de minſte ſchaduw van denkbeeld dat de ongeloovigheid van die hy aanſpreekt daartegen opkomen kan. Het draagt alle voorkomen van eene erkende waarheid; van iets, waar al de genen wien zijn ſchrijven aangaat, kennis van dragen en, met volle berusting, aan gelooven. Het rechtſtreekſche verhaal der Evangelisten geeft ons hun oorſpronklijk getuigenis van de wonderen des Evangeliums. Maar de kunſteloo-ze, onopzettelijke, en zijdelingſche vermeldingen der Apoſtoliſche Vaderen toonen en bewijzen ons niet blootelijk hun geloof in dat getuigenis, maar het geloof van de geheele Gemeenſchap, waaraan zy ſchrijven. Zy doen ons blijken, niet ſlechts dat er zulk een getuigenis beſtond, maar ook dat het algemeen aangenomen was; en dit wel, in een tijd als de gebeurtenisſen in geheugen waren van nog levende Getuigen.

In een ander gedeelte, ſprekende van de Apoſtelen, zegt Clemens, dat zy „ de bevelen ontfan-„ gende, en vervuld zijnde met de volle verzekerd-„ heid door de opſtanding van Jezus Christus, en „ verſterkt door het woord Gods met het vertrou-„ ven van den Heiligen Geest, uitgingen om het „ Koninkrijk Gods te verkondigen."

Het was in die dagen het inzicht van geenen Chris-

Christen Schrijver, van de Wonderwerken des Nieuwe Testaments te spreken, ten einde daar een uitdrukkelijk en stellig getuigenis aan te geven. Dit getuigenis was reeds, volkomen ten genoegen van geheel de Christenwareld, tot stand en volkomenheid gebracht. Zoo er niet meer getuigenissen by gevoegd werden, het was dat niemand ze begeerde. Maar wy behooren in te zien dat ieder Christenschrijver, in zijne belijdenis-zelve van Christen te zijn, in zijne uitdrukkingen van eerbied voor de Schriften des Nieuwen Testaments, en in zijn veelvuldig gewagen van de Hoofdpunten der Evangeliegeschiedenis, ons een zoo voldoend bewijs van de waarheid der Christenwonderwerken gegeven heeft, als of hy daar een uitvoerig en afzonderlijk verhaal van had nagelaten.

Van alle de wonderwerken der Evangeliehistorie mocht men gelooven, dat de Opstanding van onzen Zaligmaker dat gene was, waarop men zich 't meest beroepen zou; niet als bewijs dat hy Leeraar geweest was (want dit stond zoo vast in 't gemoed van elk Christen, dat een geschrift ter blootlegging daarvan niet meer noodig was); maar als een beweegreden tot volstandigheid in de Christenbelijdenis, en de groote pylaar van hoop op onze eigen onsterflijkheid. Dien overeenkomstig ontmoeten wy de onbelemmerdste en stoutste vermeldingen van deze Geheurtenis by de eerste Kerkvaders. Wy ontmoeten vijf vermeldingen van deze Gebeurtenis in den onbetwijfelden brief van Polycarpus aan de Kerk van Filippen. Een Kerkvader, die door de Apos-

telen opgevoed was en met meenig een omging van die Christus gezien hadden.

Het is gants onnoodig, tot dit zelfde einde plaatsen uit de brieven van Ignatius aan te halen of de nasporing door geheel de volgreeks van geschreven getuigenissen door te zetten. Genoeg is het, als eene algemeene waarheid te melden, dat in den allereersten tijd der Kerke, op de wezendlijkheid van Christus wonderwerken en opstanding de Leeraars des Christendoms in hun schrijven en aanspraken aan het Volk, even zoo stout en met even zoo veel vertrouwen doorgingen als de Leeraars van tegenwoordig: Of, met andere woorden, dat zy even zoo weinig vreesden dat het ongeloof des Volks die omstoten of weêrstreven zou, in een tijd, als het bewijs dier zaken voor ieders onderzoek open stond, en vooringenomenheid of vóoroordeel tegen hen waren, als wy thands beducht zijn voor de tegenspraak eener ongeletterde menigte, die met al den eerbied van een erfelijk geloof naar ons luistert.

Daar zijn vijf Apostolische Kerkvaders, en een reeks van Christenschrijvers die hen kort op de hielen volgen. Om hun die in de Kerklijke Oudheden niet ervaren zijn, een denkbeeld te geven, hoe wel aan één geschakeld de keten van getuigenissen sedert den eersten tijd van het Christendom zij, zullen wy een plaats uit een brief van Ireneus uitschrijven, by Eusebius bewaard gebleven. Wy hebben niet minder dan negen geschriften van verschillende Schrijvers, die den tusschenstand tusschen hem en Polycarpus vervullen; en echter is het in deze bewoor-

din-

dingen, dat hy zich op zijn ouden dag in een brief aan Florinus, nopens den eerwaardigen Polycarpus, uitdrukt: „ Ik heb u, toen ik nog zeer jong was, „ in Beneden-Azie, met Polycarpus gezien. Want „ ik herinner my de voorvallen van dien tijd beter „ dan het geen kortlings gebeurde; daar de indruk- „ ken die in wy in onze kindsheid ontfangen, in „ de ziel vast groeien en zich met haar vereenigen. „ Tot zoo verre zelfs, dat ik de plaats kan mel- „ den, waar de gezegende Polycarpus zat te onder- „ wijzen, zijn uit- en ingaan, zijn levenswijze en „ persoonlijke gedaante, zoo wel als zijne aanspra- „ ken aan 't Volk; en hoe hy zijne gesprekken met „ Joannes en andere personen die den Heer gezien „ hadden, verhaalde; en hoe hy verhaalde wat zy „ al zeiden, en wat hy van hun gehoord had be- „ treffende den Heer, zoo wel betreffende zijne „ Wonderwerken als zijne lessen; gelijk hy die van „ de ooggetuigen van het Woord des Levens ont- „ fangen had; al 't welk Polycarpus verhaalde over- „ éénkomstig met de Schriften. Deze dingen hoor- „ de ik toen, door Gods genade jegens my, vlij- „ tig en met opmerking aan, en prentte ze niet „ op 't papier, maar in mijn hart."

Nu is het tijd, het bewijs dat de verschillende brieven van het Nieuwe Testament verschaffen, in zijn volle kracht te toonen. Zy zijn, inderdaad, zoo vele byzondere getuigenissen die zich by de andere voegen. Indien de getuigenissen uit de schriften der Christen Vaderen getrokken, geschikt zijn om eenigen indruk te maken, zoo moeten de

 ge-

getuigenisfen dezer brieven, wanneer de onderzoeker zich door geene vooringenomenheid laat misleiden, een nog grooter indruk maken. Zy zijn ouder, en werden by bevoegde oordeelaars, van grooter gezag en geloofwaardigheid gehouden. Zy werden ten volle genoegzaam gehouden, in die dagen, toen men nader aan de bronnen der waarheid was; en zy moeten derhalve ook by ons voor genoegzaam gehouden worden. De al vroeg vervolgde Christenen hadden te groot een belang by de grondflagen van hun geloof, om het by een los en oppervlakkig onderzoek te laten. Wy mogen de beslisfing veilig aan hen ftellen; en hunne beslisfing is, dat de Schrijvers der verfchillende Brieven van het Nieuwe Testament als getuigen der waarheid, hun vertrouwen beter verdienden dan de Schrijvers van die ftukken, die buiten die verzameling zijn gelaten, en in ons oog het uiterlijk aanzien van afzonderlijke getuigenisfen bewaren. Door welk eene onverklaarbare helling van geest is het dan, dat we ons geneigd voelen om deze beslisfing om te keeren, en meer geloof te geven aan het geen latere en minder geachte Schrijvers getuigen? Heeft het vertrouwen, aan de getuigenisfen van Petrus en van Paulus door hunne tijdgenooten gegeven, iets in zich, dat hen 't onze onwaardig maakt? Of is het getuigenis hunner fchriften van minder waardy en van minder indruk, om dat de oudfte Christenen die aangenomen hebben als de beste waarborgen van hun geloof?

Het geeft ons een veel meer bevredigende indruk van de waarheid onzer Godsdienst, dan ooit, wanneer

neer wy, boven en behalven verscheiden afzonderlijke en onafhanklijke verhalen van hare Geschiedenis, een aantal schriften van tijdgenooten ontmoeten, aan verschillende Gemeenten gericht, en alle zich grondende op de waarheid van die Geschiedenis, als op een ter wederzijde erkend en onwedersproken punt, waar geen geschil over zijn kan. Indien die Geschiedenis een verdichtsel geweest ware, hoe konden daar, vragen wy, de latere schriften dezer talrijke rolspelers in het werk der bedriegery op gevolgd zijn? Hoe koomt het, dat zy geen 't minste blijk verraden hebben van die ongerustheid, die het zoo natuurlijk geweest zou zijn, in die omstandigheden te gevoelen? Nergens in deze brieven zien wy iets dat een zweem heeft van de belemmerde en onschikkelijke houding eens bedriegers. Wy zien er geen verlegenheid in, om de eens gegeven historie, 't zij wat te verhelpen, 't zij te bevestigen. Wy zien ze geen geschil, waartoe zy opgeroepen hadden kunnen worden, met de ongeloovigheid hunner bekeerlingen voeren, betrekkelijk de wonderwerken van 't Evangelie. Wy zien er de stoutste bestraffingen in tegen afdwalingen in gedrag, leer, of kerktucht. Dit smaakt sterk naar den aart van oprechte en onafhanklijke Leeraars En is het niet een alletreffendste byzonderheid, dat Paulus by alles wat hy (niet zonder aanmerklijke strengheid) met eenige zijner kerken te vereffenen had, nooit verplicht was, haar te bestraffen of te recht te wijzen wegens twijfelingen of verdenkingen omtrent de wezendlijkheid der Christen-

wonderwerken? Dit is een punt, waar men overal in berustte; en uit den geheelen inhoud dezer brieven trekken wy niet alleen het getuigenis van hunne schrijvers, maar ook het onverdachte getuignis van alle de genen aan wie zy geschreven zijn, als bewijs opleverende voor die wonderwerken.

Laat men ook nooit uit het oog verliezen, dat de Christenen die deze kerken uitmaakten, in allen opzichte zeer bevoegd waren, om over dat punt te oordeelen. Zy hadden de eerste bronnen onder hun oog en bereik. De vijfhonderd die, zoo als Paulus tot hen zegt, onzen Zaligmaker na zijne opstanding gezien hadden, waren te vinden; en zoo niet, was Paulus verandwoordelijk voor het geen hy verzekerde. In sommige gevallen waren zy-zelven de eerste getuigen, en behoefden dus naar geen bevestiging te zoeken. Hy beroept zich op de mirakelen die onder hen gewrocht waren geworden, en dus verblijft hy de zaak aan hunne eigen bewustheid en ondervinding. Hy beweert dit jegens de Galaten; en dit wel, terwijl hy hun de gestrengste en bitterste verwijtingen doet. Hy beweert het zelfde by herhaling aan de Korinthers; en verraadt hy na zich dus bloot te stellen, wel de minste ongerustheid wegens 't behouden van zijne achting by hen? Zoo verr' is 't van daar, dat hy, in het aandringen van den algemeenen leer der Opstanding (als zijnde dit de zekerste weg om zich van hun toestemming te verzekeren) het voornaamste gedeelte van het bewijs op 't vertrouwen doet rusten, dat zy in zijne oprechtheid, als getuige, stellen. „ Want
„ in-

„ indien de dooden niet opgewekt worden, zoo is „ ook Christus niet opgewekt. (*) — En zoo wor- „ den wy ook bevonden valfche getuigen Gods: „ want wy hebben van God getuigd, dat hy Chris- „ tus opgewekt heeft; dien hy niet heeft opge- „ wekt, zoo namelijk de dooden niet opgewekt wor- den." (†) — Waar, vragen wy, zou de vermogende kracht van deze bewijsreden in gelegen hebben, indien Paulus goede trouw in twijfel getrokken was? En hoe zullen wy de vrije en onverfchrokken wijze waarop hy het voortbrengt, verklaren, indien de wonderwerken waartoe hy verwijst, als onder hen gepleegd en voorgevallen, -nietigheden van zijne uitvinding geweest waren?

Voor de waarheid der Evangeliegefchiedenis kunnen wy ons beroepen op eene doorgaande, fterke, en onafgebroken reeks van getuigenisfen, van de dagen der Apostelen af. Maar de groote kracht van het betoog ligt in die uitfchittering van bewijs, die deze gefchiedenis by haren aanvang omftraalt, in het aantal harer oorfpronklijke getuigen, in de afzonderlijke en onafhanklijke berichten die dezen nalieten, en in het onbetwijfeld geloof dat zy hadden in de talrijke Gemeenten door hen ingefteld. De eenftemmigheid van de Apostolifche Kerkvaderen en hunne onmiddelijke opvolgers, levert een zeer

(*) I Kor. XV: 16.
(†) Ald. vs. 15.

zeer ſterk, en zeer voldoend bewijs op; doch wy moeten ons daarby herinneren, dat uit de grondſtoffen die (om het dus uit te drukken) het oorſpronklijk grond-*charter* van ons geloof uitmaken, een ſterker *masſa* van bewijs gevormd kan worden, dan het mogelijk is uit de geheele verbazende menigte van latere getuigenisſen ſamen te ſtellen.

ZES-

ZESDE HOOFDDEEL.

Aanmerkingen op het bewijs uit Profecy genomen.

Profecy is een ander soort van bewijs waarop het Christendom zich rijklijk beroepen mag en dat gevestigd kan worden op een grond, ten eenenmaal onderscheiden van het getuigenis der genen op wie het steunt. De voorzegging van het geen toekomstig is mag in geen zoo klare en verstaanbare bewoordingen uitgebracht zijn, als de geschiedenis van het gene voorby is; en niet te min kan zy in hare werkelijke vervulling den geest des onderzoekers volkomen verzekerd doen zijn, dat het eene voorzegging is, en dat de gebeurtenis die er de uitkomst van is, door den gene beoogd werd, die ze uitede. Het mag licht vallen, zich over eene op zich-zelv staande profecy heen te zetten, door haar aan een toeval toe te schrijven, doch wanneer wy een menigte (en aanéénschakeling) van profe-

cyen waarnemen, die in verschillende tijden of eeuwen uitgebracht zijn, en alle een toepassing op de zelfde gebeurtenis of op de zelfde persoon met zich brengen, zoo is het moeilijk, den indruk te wederstaan, dat zy uit een bovenmenschelijke kennis ontsproten.

De duisterheid der Profetische taal is dikwijls een onderwerp van beklag geweest; maar men heeft niet altijd opgemerkt, dat indien de voorzegging van eene gebeurtenis zoo klaar ware als het verhaal waar door zy beschreven wordt, dit in veel gevallen het bewijs vernietigen zou. Ware de geschiedenis van eenige persoon voorzegd in bewoordingen, zoo uitdrukkelijk en (als men het noemt) zoo *formeel*, als een verhaal het vermag voor te stellen, zoo zou ieder die 't zich aanmatigde, op mogen komen, en hy zou, voor zoo verre 't van zijne eigen werkzaamheid afhing, die geschiedenis verwezendlijken. Hy zou niet meer te doen hebben dan zijn les en voorschrift uit de Profecy te nemen die hy voor zich had; maar zou men dan kunnen zeggen dat zulk eene vervulling, een bewijs van iets Goddelijks of wonderbaarlijks met zich bracht? Indien de profecy van een Vorst en Verlosser in het Oude Testament verschillend ware van 't gene zy is, en uitgebracht in de juiste en verstaanbare bewoordingen van eene werkelijke Geschiedenis, dan verloor ieder vervulling die door de werkzaamheid van zulken die de profecy verstonden en hare vervulling verlangden, bewerkt kon worden, zijn kracht van bewijs. Men zou dadelijk zeggen, dat de daders door de profecy verwekt, maar niet aangewezen zijn.

Dit,

Dit, inderdaad, is de weg langs welken ongeloovigen het bewijs zoo als het werkelijk bestaat, hebben trachten te ontduiken. In het Nieuwe Testament wordt een gebeurtenis somtijds gezegd, geschied te zijn, op dat *vervuld zou worden* het geen door een der Oude Profeeten gesproken was. Indien elk voorval dat in 't Evangelie voorkoomt, in de macht van louter menschelijke bedrijvers gestaan had, wy zouden (misschien) eenige reden gehad hebben om te zeggen, dat de geheele Geschiedenis eene aanhoudende samenknoping van kunstige en voorbedachte toepassingen was van de Profecyen des Ouden Verbonds. Doch het is dus met de zaak gelegen, dat vele gebeurtenisfen, aangeduid in het Oude Testament, in plaats van te weeg gebracht te zijn door toedoen van Christenen, integendeel te weeg zijn gebracht tegen hun vurigste en innigste wenschen en pogingen aan. Eenige van die zijn te weeg gebracht door 't bedrijf van hun doodelijkste vijanden; en eenige (gelijk de verwoesting van den Joodschen Staat en de verstrooiing van dat volk door alle Gewesten,) waren t'eenenmaal buiten allen invloed of denkbeeld van de Apostelen en hune aanhangelingen; en zijn het bedrijf van een derde macht, die geen der twee partyen aanging, toen ter tijd geen belang in 't geschil nam, en geheel onbekend met de profecy was, schoon het (zich-zelven des onbewust zijnde) werktuig van hare vervulling.

Bolingbroke heeft die tegenwerping zoo verr' gedreven, dat hy beweeren durft, dat Jezus Christus zijn eigen dood hebbe bewerkt, door eene aaneenschakeling van opzettelijke en voorberaamde maatre-

regelen, blootelijk om zijne Discipelen en volgers den triomf te geven van zich op de oude Profecyen te beroepen. Dit is belachlijk genoeg; maar het dient om te toonen, hoe licht een Ongelooviger het geheele bewijs dat de Profecyen opleveren, had mogen ontduiken, indien deze profecyen vrij geweest waren van alle die duisterheid, waarover men zoo luidruchtig schreeuwt.

De beste wijs waarop een Profecy, ten einde tot bewijs te strekken, kan worden uitgedrukt, bestaat in zoodanig eenen graad van duisterheid en klaarheid, als de gebeurtenis, of liever haar hoofdomstandigheden, onverstaanbaar maakt voor dat de vervulling daar is; en verstaanbaar, na de vervulling. Het is licht te begrijpen, dat dit bereikbaar kan zijn; en het zegt veel ten voordeele van het bewijs zoo als wy 't vinden, dat de gelukkigste opelderingen van die klaarheid aan de eene, en die duisterheid aan de andere zijde, uit de werkelijke profecyen van 't Oude Testament getrokken zijn.

Het is echter niet door deze bewijzen, dat wy den vijand onzer Godsdienst van zijn Ongeloof terug meenen te brengen. Niet, dat het onderzoek daarvan hem niet voldoen zou; maar om dat wy dat onderzoek hier niet in het werk willen stellen. Welk een geweld zou men al zijn afkeerigheden en vooringenomenheden moeten aandoen, indien wy hem met den eersten aanvang der zaak reeds by de Kapittels van Daniel of van Jesajah wilden ophouden! Hy heeft een veel te ingeworteld haat tegen den Bijbel; te groot eenen walg van het gantsche onderwerp, om zich ter vergezelling van ons

in

in zoodanig eenen arbeid te laten overhalen. By zulk een onderwerp als dit, is er geene aanraking, geene toenadering tusschen ons; en derhalve verlaten wy hem met de verzekering (verzekering die hy geen recht heeft te betwisten of te beoordeelen, zoo lang hy dat onderzoek niet ten einde gebracht heeft, waartoe wy hem zeer gaarne zouden overhalen), dat onder de talrijke profecyen des Ouden Testaments zulk eene menigte van toespelingen is op de gebeurtenissen van het Nieuwe, als aan den geest van elk onderzoeker een sterken indruk zal geven; dat het Geheel eene heerlijke reeks van overeenstemmingen en wederzijdsche invloeden vormt tusschen de zichtbare en de onzichtbare wareld: Een groot bestek, waar de ongeziene God in wijsheid over waakt en regeert; en dat, beginnende met de eerste tijden der wareld, nog steeds by ieder grooten stap in de geschiedenis van ons geslacht nieuwe ontwikkelingen ontfangt!

Het is onmogelijk eene volkomen verklaring van deze stoffe te geven, zonder de Profecyen-zelven werkelijk op te halen; en hiervan onthouden wy ons voor het tegenwoordige. Doch men kan beseffen, dat eene profecy, wanneer zy eerst aangekondigd wordt, zoo duister kan zijn, dat zy in menigen opzichte en ten aanzien van menige omstandigheden onverstaanbaar is; en echter door hare vervulling, zich-zelve tot zoo verre verklaren kan, dat zy de beslissendste blijkbaarheid met zich draagt, van eene profecy te zijn. En deze blijkbaarheid kan tot zulk eenen graad opklimmen door het aantal, den afstand, en de volstrekte afgescheidenheid van de ver-

schil-

schillende profecyen, allen te samen hare toepassing hebbende op de zelfde persoon, en de zelfde geschiedenis, dat er geen twijfel overgelaten wordt, of de gebeurtenissen, die men ziet voorvallen, werden werklijk door dien genen beoogd die de voorzegging deed. Indien de bewoordingen der profecy niet begrepen wierden, zoo neemt dit ten minste de verdenking weg, dat de uitkomst te weeg gebracht zou zijn door 't bedrijf van lieden, die in de vervulling belang hadden. Indien de Profecyen van het Oude Testament juist met zulk eene mate van duisterheid omhuld zijn, als genoeg is om menige hoofdpunten voor die genen die vóór de vervulling leefden, te verbergen; terwijl zy van de uitkomst een voldoende verklaring ontleenen voor al wie na die vervulling leeft; dan, zeker, is het bewijs voor hare Goddelijkheid sterker dan of er geene zoodanige duisterheid in geweest ware. In de Geschiedenis van het Nieuwe Testament hebben wy een natuurlijk en aannemelijk verhaal van zelfmisleiding en misvatting omtrent den Messias, den Verlosser; in welke misleiding en misvatting deze duisterheid het Joodsche Volk gelaten had: zoo ook van de sterke vooroordeelen, zelfs van Jezus Discipelen; van de wijze waarop deze vooroordeelen weggenomen zijn, enkel en alleen door de vervulling; en van hunne eindelijke overtuiging van de meening dezer Profecyen, hun ten laatste zoo blijkbaar en klaar geworden, dat zy die dikwijls tot hun hoofdbewijs maakten ter staving van de Godlijkheid dezer nieuwe Godsdienst die zy gelast waren aan de wareld te verkondigen. Aannemende nu

('t geen

('t geen wy nog blijven beweeren: en vorderen dat men beproeven zal,) dat eene vergelijking van de Profecyen des Ouden Testaments met haar aangevoerde vervulling in het Nieuwe, eene overtuiging nalaten moet, dat er een wezendlijk verband en overeenstemming tusschen haar is; zoo zien wy in de groote gebeurtenissen der nieuwe bedeeling, te weeg gebracht door de blinde werktuiglijkheid van vooroordeel en tegenstand, veel meer ondubbelzinnige kenteekenen van den vinger van God, dan of alles gebeurd ware met volkomen samenwerking van wil en oogmerk der verschillende handelende persoonen.

Daar is nog iets zeer wezendlijks in dat bewijs aan te merken, ten opzichte waarvan het door deze duisterheid zeer versterkt wordt. Het is noodwendig, den tijd der profecyen te bepalen; of ten minste, te doen blijken, dat zy eer bekend zijn gemaakt dan de gebeurtenissen waarop zy slaan, voorvielen. Waren deze Profecyen vervat in bewoordingen zoo duidelijk, dat zy de samenwerking of eenheid van denken van geheel het Joodsche Volk konden afdwingen; zoo zou het bewijs voor haar oudheid geheel anders op ons werken, dan thands. Het getuigenis der Joden omtrent de oudheid hunner gewijde schriften zou niet aangenomen, maar verworpen zijn, als partijdig. Terwijl men thands, zoo de zaak ligt, om het bewijs te ontduiken, een beginsel zou moeten aannemen, dat in geen voorwerp van gewone Oordeelkunde een oogenblik geduld zou worden. Wy zouden ons moeten verbeelden, dat twee partyen, op 't zelfde tijdstip dat zy door de felste weder

kee-

keerige vijandschap gedreven werden, zich vereenigen zouden om een opgestemd verdichtsel te onderstennen; dat zy deze vereeniging nooit schonden; dat de talrijke schrijvers ter wederzijde, (voor of tegen,) zich nooit den minsten wenk van dit geheim beding lieten ontsnappen; en dat schoon de Joden onophoudlijk geplaagd en getergd werden door den zegepralenden toon waarmeê het Christendom zich op hunne eigen Profecyen beriep, zy echter nooit in de verzoeking gekomen zijn om een geheim te laten uitlekken, dat het bewijs der Christenen in den grond moest boren, en der wareld aantoonen hoe veel deel valschheid en verdichting in hunne beweeringen hadden.

In de vijandschap die van den eersten aanvang van onze Godsdienst af, altijd tusschen Joden en Christenen bestaan heeft; in de wederzijdsche hatelijkheden tusschen de verschillende sekten der Christenen; in de geweldige vermenigvuldiging van afschriften der Heilige Boeken; in de verr' van elkander verwijderde en van elkander onafhanklijke Genootschappen en Maatschappyen over zoo vele landen en gewesten verspreid; hebben wy het voldoenendst onderpand, zoo wel voor de zuiverheid en onvervalschtheid der Heilige Schriften, als voor den tijd, die alle partyen eenstemmig daaraan toeschrijven. Wy hooren van de menigte voorzorgen die er genomen worden in velerlei manieren van registratien, in duplicaten, in depositien, en dergelijke; maar nooit wist het zij de wijsheid, het zij de belangzucht der menschen, vervalsching en verdichting krachtiger en volkomener pal te zetten,

dan

dan in dit ſtuk geſchied is. En het bewijs, in-zonderheid ten aanzien van de meerdere Oudheid der profecyen boven de gebeurteniſſen des Nieuwen Testaments, is zoo wel gevestigd door de eenſtemmigheid der twee tegen elkander overſtaande partyen, dat wy niet zien hoe eenig meerder bewijs het nog zou kunnen verſterken.

Doch het is ook niet waar, dat de profecyen juist in zulke duiſtere uitdrukkingen gegeven zouden zijn, dat zy een moeilijk onderzoek vorderen eer men een volkomen begrip van het bewijs maken kan, dat zy opleveren. Die profecyen, die betrekking hebben tot het lot van byzondere Steden, als Ninivé, Tyrus, Babylon; die, welke den uitſlag betreffen van byzondere oorlogen, waar de Koningen van Judea en Israël in verwikkeld waren; en eenige van die welke de toekomſtige geſchiedenis van de naburige landen raken, zijn zoo zeer met geen zinnebeeldige taal omſluierd, dat zy het verſtand, zelfs van de oppervlakkigſte lezers, te loor zouden ſtellen. Het is waar dat in die voorbeelden, zoo wel de profecy als de vervulling ons voorkomen in het licht eener verwijderde oudheid. Zy hebben hun doel bereikt. Zy hielden het geloof en de Godsvereering van verſcheiden geſlachten achter een, levendig. Zy vermenigvuldigden de bewijzen van de waarachtige Godsdienst; en geven uitſluitſel van een verſchijnſel in de oude geſchiedenis, dat anderzins onverklaarbaar is: Het beſtaan naamlijk, en de in ſtand houding van een eenig gedenkſtuk van zuiver Theïsmus in 't midden van eene bedorven en Afgodiſche wareld.

Maar, om wat verder af te dalen. Uit den ſtaat der begrippen in den tijd van onzen Zaligmaker, halen wy zoo vele getuigenisſen wegens de klaarheid der oude profecyen. De tijd en plaats van des Heilands ter wareld komen, en de zegepralende opgang (zoo al niet de aart) van zijn Koninkrijk waren door de prieſters en hoofdlieden des Joodſchen Lands volmaakt begrepen. Wy hebben het uit het getuigenis van ongewijde ſchrijvers, dat er in dien tijd eene algemeene verwachting was van een Vorst en Profeet, door geheel het Ooſten. De verwoeſting van Jeruzalem was een ander voorbeeld van de vervulling eener klare profecy; en deze, gevoegd by andere voorzeggingen uit den mond van onzen Zaligmaker, die by de eerſte wording der Christenkerk hun vervulling kregen, moest dienen om het geloof der Discipelen midden in de verwarringen van dat benaauwd en jammerlijk tijdvak ſtaande te houden.

Wy mogen zelfs tot den tegenwoordigen tijd afdalen, en de vervulling van klare profecyen met den vinger aanwijzen in de werkelijke Wareldhistorie. De tegenwoordige ſtaat van Egypten, de en tegenwoordige ſtaat der Joden zijn de voorbeelden, waar wy ons by bepalen. (*) De eerſte is eene wer-

(*) Waarom ook niet de, tegenwoordige ſtaat van het Christendom? Waarom niet die van alle Burgerſtaten en Regeeringen door geheel Europa? Waarom niet geheel de fyziſche, verſtandelijke, en zedelijke ſtaat van geheel de wareld? Of heeft men geene oogen om in die alle de ſteeds voortgaande vervulling der profecyen te zien? — Doch Jezus heeft ons niet vruchtloos op de dagen van Noach gewezen. *Matth.* XXIV, 37-39. *Aanteek. v. d. Vertaler.*

werkelijke vervulling van eene duidelijke profecy. De andere is ook eene werkelijke vervulling, en maakt in zich-zelfs de schijnbaarste toebereidsels tot eene verdere vervulling die nog toekomend is. Ook meenen wy niet dat deze klare en letterlijke vervullingen het geheele bewijs uit profecy genomen, bevatten. Zy maken alleen een gedeelte van het bewijs; maar een gedeelte, zoo in het oog stralende en zoo onwederstanelijk, dat het ieder beminnaar van waarheid behoort uit te lokken om het overige na te sporen. Zy behoorden voor het onderwerp zulk een graad van ontzag in te boezemen, dat het de aandacht aan zich verbond, en zelfs by de luchtigste en oppervlakkigste opmerking, de gedachten op te wekken dat daar iets in opgesloten ligt. Zy behoorden dien wrevel te verzachten, die zoo menig een te rug stoot van het bewijs eenigzins na te gaan; immers in allen gevalle, maken zy dien onverschoonbaar.

De geheele Geschiedenis der Joden is geschikt om de nieuwsgierigheid uit te lokken; en zoo zy niet met de verdediging en opheldering van ons Geloof in verband stond, zou zy de aandacht van menigen filozoof tot zich getrokken hebben, als de zonderlingste voorstelling der menschelijke Natuur, die ooit in de Jaarboeken der wareld zich opdeed. De meest voldoende oorzaak van dit verschijnsel moet gezocht worden in de Geschiedenis die den oorspronk en uitbreiding van dat volk beschrijft; en met de waarheid van die Geschiedenis te ontkennen, verliest men alle verklaring die er van die wonderbaarlijke Natie te geven is. Het is vruchteloos hier van de on-

veranderlijkheid van Oosterfche gewoonten te fpreken, als waarvan de Volken van Azie voorbeelden opleveren. Wa ander Volk heeft ooit op gelijke wijze, zijne vernietiging overleefd? Wy fpreken van geen overheering of te onderbrenging, waarvan alles in 't algemeen op verandering van Stamhuis of vorm en wijze van Regeering neêrkoomt, maar waarby de taal, de gewoonten, de naam, en boven al de plaats der bewoning, de éénzelvigheid van het volk nog ophoudt. In de gefchiedenis der Joden zien wy (integendeel), een fterk, onverdelgbaar beginfel, dat hen, midden onder veranderingen die geen ander menfchengeflacht ooit overleefde, in een byzondere wijs van beftaan, ftaande blijft houden. Wy bepalen ons by de omverr' werping van hun Landaart in de eerfte eeuw onzer tijdrekening, en beroepen ons op de onpartijdige getuigenisfen van Tacitus en Jozefus, of ooit de onmenfchelijkheid des oorlogs een afgrijslijker infpanning van krachten te werk ftelde om naam en gedachtenis van een volk heel en al van de wareld uit te roeien. Zy zijn over alle Landftreken en Gewesten verfpreid geworden. Zy hebben geen gemeenen band van plaatfelijkheid of beftuur om hen by elkander te houden. Alle de gewone fnoeren van onderlinge gelijkmaking en verbinding, als Wet, Godsdienst, en Zeden, houden in hun geval, ten aanzien van andere Volken op. Zelfs de kleinfte deeltjens van dezen verbroken klomp hebben aan de aantrekking van het algemeenfte ontbindingsmiddel weêrftaan, en zijn door geen vreemde vermenging hoe fterk en overweldigend ook losgemaakt. En, tegen alles aan wat de Gefchiede-

de-

denis ooit van omwentelingen in menschen- of dierensoorten te boek heeft gesteld, wy zien in dit wonderbare geslacht een krachtvol beginsel van zelfheid, dat in onverminderde sterkte naby de tweeduizend jaren voortgeduurd heeft, en nog ieder brok en gruizel van hun wijd verstrooide bevolking doorzweeft. Maar, ter begeerte van den Ongeloovige zullen wy hier niet, als een bewijs, op staan blijven. Het is genoeg zoo het hem slechts uit zijne lichtzinnigheid te rug roepen, en zijn aandacht naar de andere bewijzen heen drijven kan, die wy hem hebben aan te bieden. Al wat wy van hem vorderen is, te erkennen, dat het onlochenbare zonderlinge dat hy voor oogen heeft, hem ten minste verbindt om de overige byzonderheden waar zy aanspraak op maken, te onderzoeken. Indien hy te rug gaat tot de voorleden geschiedenis der Joden, zoo zal hy in hunne oorlogen de zelfde onvoorbeeldige bewaring van hun naam en volk waarnemen. Hy zal hen een werkelijke overvoering in een ander land zien overleven. In 't kort, hy zal zien dat zy in al wat men opmerken kan en wat de echte Geschiedenis van hun te boek stelt, naar geen ander Volk gelijken; en wy vergen niets dan dat hy uit dit alles toestemme, dat hun beweeren van in hunne buitengewone Openbaringen van den hemel, met geen andere Volken gelijk te staan, voor het minst eene mogelijkheid voor zich heeft, en verdient onderzocht te worden.

Het kan hier niet geheel misplaatst zijn, een soort van onrecht dat men het bewijs des Christendoms gedaan heeft, bloot te leggen. De verdediging des Christendoms

bestaat in verscheiden afzonderlijke bewijzen, die somtijds boven noodzake vermenigvuldigd zijn geworden, ja somtijds boven 't geen men uit kan houden. Boven en behalven het hoofdbewijs, gelegen in het getuigenis dat van de wonderwerken van het Evangelie gegeven is; hebben wy het bewijs uit de profecy; hebben wy het bewijs van zijdeling getuigenis; en hebben wy het innerlijk bewijs. Het bewijs onder elk dezer hoofden wordt dikwijls in onderdeelen gesplitst; en het is in 't geheel niet te verwonderen, indien men dikwerf, in de menigte van opmerkingen, de verdediging des Christendoms rusten doet op een grond, die, om er niet te veel van te zeggen geene vastheid heeft maar zeer wel om te stooten is. Het onrecht nu, waarover wy klagen, is dat wanneer de vrienden onzer Godsdienst uit eenig zwak buitenwerk verdreven worden, door een onverstandig krijgshoofd opgeworpen, de vijanden straks den roep van eene beslissende overwinning aanheffen. Wy, voor ons aandeel, zouden Haar uit alle Hare verschansingen zien verdrijven en die overgeven, zonder eenen zucht te laten; zoo lang de Hoofdwal (*) van Haar Histo-

(*) Zoo lang de *Phalanx* van haar historisch bewijs ondoordringbaar blijft, zegt de Schrijver, en dit ware wel; maar het vervolg toont dat hy geen *speerbende* kan gemeend hebben, maar een *wal*, die met ladders beklimbaar is.

De geheele volzin echter hangt niet samen, dewijl men zich even min achter een hoofdwal, en wel een onbestijgbaren, verschanst, als achter een speerbende. Doch het is Engelsche Rhetorica van den nieuwsten smaak, waarin men met kunstwoorden uit allerlei wetenschappen pronken moet, al verstaat

torisch bewijs ondoordringbaar blijft. Achter dezen onbeklimbaren borstweer kunnen wy ons versterken, en zien de lichte schermutseling vóór ons met geen ander gevoel, dan van leedwezen dat onze vrienden, door de onwetendheid van hun kwalijk aangewenden yver aan onzen vijand den schijn van een triomf gegeven hebben.

Wy brengen, wat de tweevoudige uitlegging van profecyen betreft, geen stem uit: maar, schoon men die door redeneeringen wederlei', en door spotterny beschimpte, al dat bewijs, dat in de talrijke voorbeelden van letterlijke en ondubbelzinnige vervulling gelegen is, wordt er niet door getroffen. Velen zijn er, die de Geestelijke of Goddelijke instorting van Salomons Hoogelied ontkennen. Maar wat raakt dit de berichten der Evangeliegeschiedenis? Even zoo veel als het de Levens van Plutarchus of de Jaarboeken van Tacitus raakt. Daar zijn duizend voorwerpen waaromtrent de Ongeloovigen dwaaslijk den triomf mogen blazen, en Christenen even dwaaslijk verstoord worden door de gestrengheid, of zelfs de waarheid van hunne aanmerkingen. Wy wijzen hen op het historisch bewijs van het Nieuwe Testament, en verzoeken hen, dit uit de voeten te maken. Hier is het dat wy hen tot een aanval oproepen: want hier ligt de voorname sterkte van het bewijs des Christendoms. Het is waar, dat wy in 't bewijs der pro-

fe-

staat men dan ook niet wat men zegt. Men zie wat vroeger de byeengebrachte uitdrukkingen van Scheikunde. *A. d. Vert.*

fecy, een verschansing zien oprijzen, die by vervolg van eeuwen, van tijd tot tijd een nieuwe ophooging van de bouwstoffen ontfangen kan, die haar vormen. Op deze wijs, kan dit bewijs met der tijd het bewijs der wonderwerken komen te overtreffen. De herstelling der Joden zal de vervulling zijn van eene klare profecy, en een verheffend en bemoedigend tijdvak in de geschiedenis onzer Godsdienst vormen. „ Indien nu hun val de rijkdom der wareld, en hun afnemen de rijkdom der Heidenen is, hoe veel meer hun overvloed! "

ZE-

ZEVENDE HOOFDDEEL.

Aanmerkingen op de Twijfelary der Geologisten of Aardrijksonderzoekers.

De opgekomen gisſingen in 't ſtuk van Geologie geven een nieuw voorbeeld van een vreemd en met het voorwerp niet verbonden ding, waar men zich van bediend heeft, om een onredelijken glimp van verachting over het geheele bewijs des Christendoms, ja over het geheele onderwerp, te ſpreiden. Deze gisſingen, die men voor blijkbaarheden door wil doen gaan, geven aan de wareld eenen hooger ouderdom, dan zy die den Bijbel lezen meestal zich op kunnen dringen (*). Maar neem dezen ouderdom aan;

(*) Hoe kwalijk en onverſtandig die hooger Oudheid uit de wezendlijke ontdekkingen afgeleid wordt, en hoe zeer de Geologie integendeel (gelijk het met alle waarachtige kennisſen is) den Bybel bevestigt en ſtaaft, zie men in een kort beſtek aangetoond, in een klein boekdeeltjen onder den tytel van *Kort begrip der Geologie*, in 1811 te Groningen by Wouters in 't licht gegeven. *Aanm. des Vertalers.*

aan; in wat mogelijke manier raakt dit het historisch bewijs van het Nieuwe Testament? De geloofwaardigheid der wonderwerken van het Evangelie ſtaat op haar eigen en vasten grondſlag, het te boek geſtelde getuigenis van talrijke en onwraakbare getuigen. De eenige weg om die geloofwaardigheid omverr' te ſtooten, is het getuigenis aan te tasten, of de onechtheid van de te boek ſtelling te bewijzen. Elke andere wetenſchap wordt beproefd en beoordeeld naar heur eigen blijken en bewijsbaarheid: en al wat wy vorderen, is dat men der Godgeleerdheid het zelfde recht doe. Wanneer een Wiskunſtenaar zijne wijs van redeneering wil toepasſen op de verſchijnſels der zielkennis, zoo beſchouwen de beoefenaars der Bovennatuurkundige of Zedelijke wetenſchappen dit als eenen inval in hun gebied, en beroepen zich op het bewijs der zelfbewustheid. Wanneer een liefhebber der Kruidkunde, op grond van eenige losſe *analogien*, ſtoute ſtellingen ter baan brengt over het maakſel en de deelen des menschlijken lichaams, men zou oogenbliklijk met het ontleedmes voor den dag komen. En zou dan een Mineralogist, op grond van een vernuftig of wel ſamenhangend ſtelſel, uitſpraak doen over de Geſchiedenis van onzen Zaligmaker en Zijne wonderwerken? — Wy zouden ons beroepen op den aart en kracht van 't getuigenis waarop die geſchiedenis ſteunt. Wy zouden ons vermaken met de ſchittering, of zelfs laten overreden door de kracht zijner gronden en redeneeringen; maar wy zouden echter gevoelen, dat de geſchiedenis van zoodanige gebeurde zaken, als den grondſlag van ons geloof uitma-

maken, even weinig daardoor verzwakt (*) wordt, als de geschiedenis van een storm, een veldslag, of die van een krijgsman, uit vroeger eeuwen, in echte en wel gewaarborgde berichten tot ons gekomen.

Doch hoe sterk ook het uiterlijk bewijs van 't getuigenis zijn mag, en hoe krachtig ook de zichtbare blijken van waarheid en eerlijkheid waar het meê ondersteund wordt, is (mag men vragen) de valschheid of tegenstrijdigheid die wy in de zaak-zelve waar het over gaat, niet genoeg om het van geloof te ontblooten? — Waren wy zelve by des Heilands wonderwerken toeschouwers geweest, wy zouden zoo sterk eene overtuiging van hunne wezendlijkheid gehad hebben, als een getuigenis geven kan. Waren wy ooggetuigen geweest van Zijn karakter en leven, en hadden wy uit eigen opmerking den indruk verkregen van Zijne verhevenheid, de innerlijke bewijzen dat ons geen goochelary of valschheid voorgespeeld wierd, zouden zekerlijk zoo sterk geweest zijn als de innerlijke bewijzen die ons nu gegeven worden en in de eenvoudigheid van verhaal en in dien toon van volkomen oprechtheid bestaan, welke, op eene zoo duidelijke en kenbare wijze, ieder geschrift der Apostelen doorstraalt! Niet te min met alle deze voordeelen, indien Jezus Christus als eene waarheid verzekerd had, 't geen wy zeker wisten valsch te zijn; indien Hy, by voorbeeld, uit kracht van zijn profetisch vermogen, over het geheim van iemands ou-

(*) Men leze te dezer plaatse *affected* (en niet *effected*) in het Engelsche stuk, Bladz. 196. *Aanm. des Vert.*

ouderdom uitspraak gedaan, en (by voorbeeld) voor slechts dertig jaar oud verklaard had, wien wy wisten veertig te zijn, of omgekeerd; zou dit ons, by al zijne aanspraak op ons vertrouwen, geen struikelblok geweest zijn; en zouden wy 't Hem niet onttrokken hebben? — Dit, wy erkennen 't, zou ons in een allerernstigste verlegenheid gebracht hebben, wy zouden in dien staat van volstrekte onzekerheid gestort zijn, die niet weet naar welken kant over te hellen, om dat er aan de eene of andere zijde geen stellige of voldoende grond is; of liever (het geen nog belemmerender is), om dat er ter wederzijde de stelligste en voldoenendste gronden zijn. Wy zouden de waarheid der wonderwerken niet kunnen laten varen, om dat wy ze zagen. Of konden wy dit, zoo zouden wy ons tot eene stellige verwerping bepalen en onze geest zou rust vinden in een volstrekt ongeloof. Maar, zoo de zaak staat, is Twijfelary het geval. In geen ander vak van nasporing heeft men iets dergelijks, en wy kunnen geen werkelijk voorbeeld daarvoor bybrengen; maar eenen beoefenaar van proefondervindelijke natuurkennis kan men de verlegenheid doen begrijpen, met hem te vragen, hoe hy het maken zou, wanneer de proeven die hy neemt, onder de volmaaktste gelijkheid van omstandigheden tegenstrijdige uitkomsten opleverden. Hy zou zijne proeven herhalen en op verschillende wijzen vermenigvuldigen; hij zou trachten den grond der verscheidenheid te ontdekken; en hy zou blijd zijn, indien hy ten laatste bevond, dat de zwarigheid in een dwaling van zijn waarneming lag, en niet in de onverklaarbaarheid van

de

de zaak. Dit alles zou hy yverig en by herhaling te werk ſtellen aleer hy beſluiten kon, dat de Natuur zich aan geene wetten verbindt, en dat die beſtendigheid die de grond aller wetenſchap is, telkens door de wonderlijkſte en ongehoordſte verſchijnſels geſtoord en verbroken wordt; en eer hy zich-zelv' aan de twijfelary overgave, en filozofy voor een onbereikbaar ding verklaarde.

Het is onze plicht, dit voorbeeld te volgen. Indien Jezus Christus, aan den eenen kant, wonderwerken verricht had, en door het ganſche beloop van zijn Geſchiedenis heen, het karakter van een profeet was blijven vervullen en uithouden; en indien hy, aan den anderen kant, beweerd had waarachtig te zijn, 't geen wy onlochenbaar wisten valsch te zijn, zoo is dit eene zwarigheid die ons ſtaat op te losſen uit alle grondbeginſels, die op 't menſchelijk verſtand in een vrijmoedig onderzoek werken mogen. Het is niet genoeg, te zeggen, dat de verſchijnſels waarmeê wy te doen hebben niet onder het bereik der filozofy vallen; en dat wy het daarom aan uitleggers en dergelijken overlaten daar hun tijd meê te verdrijven. De Wiskunſtenaar mag het zelfde zeggen en heeft het gezegd van den Bovennatuurkundige; maar daar zijn Bovennatuurkundigen, die in weêrwil van hem hunne beſchouwingen zullen voortzetten; en wat meer is, daar zijn menſchen die hun uitzicht wijder uitſtrekken, dan een van beide; die zich boven deze vooroordeelen van uitſluitende wetenſchapſtelſels verheffen, en erkennen willen, dat in allen vak van onderzoek, de voorwerpen die er voorkomen, eisch

ma-

maken op een oprechte en aandachtige overweging. De Natuurkundige moge dat zelfde roekeloos oordeel uitspreken over den Godsdienstleeraar; niet te min zullen er Godsdienstleeraars zijn, die een byzonder belang in hun onderwerp stellen; en wy vertrouwen dat er altijd lieden zijn zullen, van een hooger zielsbevatting en zucht, dan of de bloote Theologant, of de bloote Naturalist, en die gereed zijn de rechten der waarheid over al en in alles te erkennen; die verheven zijn boven die bekrompenheid, welke zulk een ongelukkig en schadelijk afscheidsel tusschen de beoefenaars van verschillende vakken van kennis gemaakt heeft; die de bewijzen der Evangeliegeschiedenis willen onderzoeken, en (deze voldoende bevindende) de wonderen van onzen Zaligmaker nagaan, met den zelfden vrijmoedigen, rekkelijken, en filozofischen geest van nasporing, waarmeê zy eenig groot verschijnsel in de zedelijke Geschiedenis van het menschelijk geslacht zouden beschouwen. Indien er zich wezendlijk by deze nasporing zoodanig eene zwarigheid opdoet, als waarover wy spreken, zoo zal een wijsgeer van dien rang als wy hier beschreven, eene ernstige poging doen om zich daaruit te ontwikkelen. Hy zal niet te vroeg in een twijfelary berusten, waarvan in het ruime veld der menschelijke beschouwing geen ander voorbeeld is, maar hy zal, *of* de ongenoegzaamheid van het Historisch bewijs aantoonen, *of* bewijzen, dat de valschheid, aan Jezus Christus toegeschreven, geen plaats heeft gehad. Hy zal trachten een der twee stellingen die in tegenspraak staan, uit den weg te ruimen, en zijn ziel dus van een staat van on-

onzekerheid te bevrijden, die hoogst pijnlijk is voor al, wie de waarheid, in alles, waar zy ſchuilt, eerbiedigt.

Wy maken de bovenſtaande aanmerkingen niet zoo zeer om eene zwarigheid weg te ſchaffen die wy in geenpede, gelooven dat geen beſtaan heeft, als wel met oogmerk om de roekelooze en onbedachtzame wijze van te werk gaan van ſommige wederſtreveren van 't bewijs des Christendoms te doen blijken. Zy nemen dadelijk en terſtond, de onbedachte onderſtelling aan, dat Jezus Christus een ouderdom van den aardkloot beweerde, die zy op grond van hunne Geologiſche begrippen, een valschheid verklaren. Na dezen vlek op Hem die het onderwerp der getuigenis is, geworpen te hebben, leggen zy by eene enkele oppervlakkige uitſpraak van het verſtand, alle uitwendig bewijs voor de wonderwerken en het karakter van den Zaligmaker ter zijde. Zy willen niet afwachten, dat men hun zegt, dat dit bewijs een byzonder ſtuk van onderzoek is; en dat het, by werklijk onderzoek veel ſterker bevonden zal worden dan 't bewijs van eenige gebeurtenis die in de gedenkſchriften der voorleden eeuwen tot ons gekomen zijn. Indien dit bewijs verworpen wordt, moet het op zijn eigen gronden verworpen worden; maar indien alle ſtellig getuigenis, en tevens alle gezonde redeneering in 't menſchelijke, het beveſtigt, zoo is het beſtaan van zulk een bewijs een verſchijnſel waar men reden van geven moet, en dat het leerſtellig ongeloof altijd in den weg zal ſtaan. Tot wy dit uit de voeten ruimen, kunnen wy ons wederſtreven tegen de eiſchen van onze

Gods-

Godsdienst niet verder brengen dan tot een onzeker en waggelend stelsel van Twijfelarij. Met een beslissend ongeloof aan te nemen, verwerpen wy een getuigenis, dat, boven alle andere getuigenissen, tot ons gekomen is in de volmaakste vereischten, en onverdachtste gedaante. Wy sluiten ons een bron van waarheid toe, waar men in andere punten van wetenschap en geschiedenis dikwijls zijn toevlucht toe neemt. Wy vernietigen het gezag van grondbeginsels, die, eens uitgeroeid, onze Godgeleerdheid niet slechts in de jammerlijke verlatenheid van duisternis en verwoesting werpen zal, maar ook eene doodelijke onzekerheid uitgieten over de belangrijkste voorwerpen van beschouwing waar 's menschen geest zich in vermeiden mag.

Indien men derhalve zelfs deze eenige tegenwerping tegen het getuigenis van onzen Zaligmaker toestond, zoo is alles waar de tegenwerping op uit loopen moet, Twijfelary; of (met andere woorden) die belemmering van den geest, waarin hy door den schijn van twee tegenstrijdigheden geworpen wordt. Dit is de onvermijdbare uitslag, van beide de tegenstrijdige stellingen aan te nemen. Uit krachte van alle de bewijsredenen die ons dus verre bezig hielden, dagen wy den Ongeloovige uit om die stelling weg te ruimen, die in de kracht van 't Historisch bewijs bestaat. De andere die in de aangevoerde valschheid van 't getuigenis onzes Zaligmakers bestaat, mogen wy op verschillende wijzen weg ruimen. Wy kunnen de waarheid der Geologische bespiegelingen ontkennen; en het is ook niet noodig een volkomen Geologist te zijn, om grond voor

die

die ontkentenis te hebben. Wy beroepen ons op de begrippen en inzichten van deze lieden-zelven. Zy spreken elkander over en weder tegen, en stoppen dus zich-zelven den mond, en laten dus een open veld voor zulke berichten als het Oude Testament ons oplevert. — Onze verbeelding werd wel onthaald door hun blinkende voorstellingen; maar zy zijn zoo tegenstrijdig met elkander, dat de indrukken die zy eerst gaven, thands uitgewischt zijn. —

Doch daar zijn nog andere wegen om de onderstelde valschheid van 's Heilands getuigenis weg te ruimen. Beweert Hy inderdaad 't geen men den Mozaïschen ouderdom der wareld genoemd heeft? — Het is waar, dat Hy zijn byzonder getuigenis geeft aan de Goddelijke zending van Mozes; maar zegt Mozes ergens, dat hy met van den tijd te spreken als God den Hemel en de Aarde schiep, meer dan eene vervorming van reeds bestaande stoffen bedoelde? Of zegt hy ergens dat er geen geruime tusschenstand was tusschen de eerste daad van schepping in het eerste vers van het Boek der Schepping vermeld, en die daar gezegd wordt *in den beginne* gedaan te zijn; en die meer byzonder uitgedrukte bewerkingen, waarvan het verhaal met het tweede vers aanvangt, en die ons voorgesteld worden als in zoo veel dagen verricht? Of eindelijk, geeft hy ons ergens te verstaan, dat de geslachtlijsten des menschdoms verder strekken, dan ter bepaling der oudheid van de hoofdstammen, en gevolglijk, dat zy den ouderdom des Aardbols niet vrij en open stellen voor de onbelemmerde Wijsgeerige gissingen? —

Wy ſtaan niet in voor de waarheid van eene of van alle deze onderſtellingen, en dit behoeft ook niet. Genoeg is het, dat elk van die oneindig redelijker is, dan de verwerping des Christendoms ten trots van het Historisch bewijs dat het voor zich heeft. Dit bewijs blijft ſtand houden, in al de onverzettelijkheid van gebleken en welgeſtaafde gebeurtenisſen; en daar er zoo vele wegen zijn om, in de bygebrachte tegenſtrijdigheid, de andere ſtelling weg te ſchaffen, laten wy het aan ieder verlicht en verſtandig lezer over, of het wijsgeerig of ter goeder trouw en welmeenend is, haar nog plaats te geven?

ACHT-

ACHTSTE HOOFDDEEL.

Van het Inwendig bewijs, en de tegenwerpingen van Deïsten.

Daar is nog een ander foort van bewijs voor het Christendom, dat wy nog nog niet in aanmerking genomen hebben; het geen men gewoonlijk het *inwendig bewijs* noemt. Het beſtaat in zoodanige bewijzen van den Hemelſchen aart en oorſprong der Christlijke Godsdienst, als op de natuur harer leerſtellingen, en het karakter van hare wijze van mededeeling en verſpreiding onder de menſchen gegrond worden. Het woord, *inwendig bewijs*, kan in der daad, meer omvatten dan dit. Wy kunnen het Nieuwe Testament als een menſchelijk voortbrengſel aannemen, en dit, zonder de daaruit gevolgde gebeurtenisſen, of de ſtellige en uitwendige getuigenisſen waar het door onderſteund wordt in de minſte aanmerking te nemen. Wy kunnen, in het ſtuk-zelf (als Geſchrift) zoodanige merkteekenen

nen van waarheid en oprechtheid opmerken, als ons recht geven om te besluiten, dat de menschen die zich tot het opstellen van dit boek verledigden, waarheidlievende en eerlijke lieden geweest zijn. Dit bewijs is reeds gebezigd, en het is een zeer wezendlijk bewijs. Het is van dikwijls voorkomende toepasing in punten van' algemeene Oordeelkunde; en op grond van de kracht van dit bewijs-alleen is aan vele Schrijvers van vroeger tijden, geloofwaardigheid en gezag toegewezen, en zijn vele andere als geen geloof verdienende, veroordeeld. De talrijke en naauwkeurige vermeldingen van de gebruiken en instellingen en andere Volks- en Staatsbyzonderheden van den tijd, waarin de stukken van het Nieuwe Testament zich aankondigen geschreven te zijn, geven blijk van hunne oudheid. De kunstlooze en aanspraklooze wijze waarop deze vermeldingen met de geheele Geschiedenis samengeweven zijn, geeft ons eenen indruk van de volmaakte eenvoudigheid der Schrijveren en van hunne volslagen zuiverheid van alle begeerte of voornemen om der wareld een verdichtsel in de hand te stoppen. Ook is er bovendien zoo iets als een algemeen voorkomen van echtheid by, dat, alhoewel moeilijk in byzonderheden te ontwikkelen, aan het verhaal echter een doorgaanden en krachtigen indruk van waarheid geeft. Daar is niets ingebeelds in dit soort van inwendig bewijs. Het brengt alle de zekerheid der ondervinding met zich; en wel, eene ondervinding van een ding, ons welbekend en gemeenzaam; de kenteekens (naamlijk) van eerlijkheid in de getuigenis onzer medemenschen. Wy worden in het gemeene leven

dik-

dikwijls, ja daaglijks verplicht, ons oordeel over het getuigenis van anderen te werk te stellen, en wy gevoelen en weten zeer wel, welk krachtig bewijs er ligt in de wijs van verhalen, in 't omstandige des verhaals, in 't getal, en de overéénstemming der getuigen, en de samenhang en bestaanbaarheid van alle de byzonderheden die ons reeds uit andere berichten bekend zijn. Nu is het onlochenbaar, dat al deze teekenen, die het zeggen van een getuige geloof en kracht van bewijs doen toekennen, ook in een zeer sterken en vermogenden graad in een geschreven verhaal plaats hebben; en het bewijs, daarop gegrond, is zoo verre van ingebeeld of onwettig te zijn, dat het zijn bekrachtiging vindt in een beginsel, door geenen Wijsgeer te wraken; de ondervinding naamlijk van den menschelijken geest, ten aanzien van eene zaak, waar in hy zeer ervaren is, en die volmaaktelijk binnen den kring der voorwerpen van zijne waarneming ligt.

Minder echter is er te zeggen voor de andere soort van inwendig bewijs; 't geen (namelijk) gegrond wordt op de redelijkheid der leerstellingen, of de overéénstemming die men begrijpt dat er is tusschen den aart der Christlijke Godsdienst en de Eigenschappen van het Opperwezen. Wy hebben ondervinding van den mensch, maar wy hebben geene ondervinding van God (*). Wy kunnen redekavelen

(*) Kan een Christen dit zeggen? Kan hy Christen zijn, zonder die te hebben, en daaglijks en in alles kennelijk te beproeven? Wat is dan van het Christendom dezer dagen te gevoelen? *Aanm. des Vertalers.*

len over 't geen een mensch in gegeven omstandigheden doet of niet doet, om dat hy voor ons een toeganklijk voorwerp is en onder de kennisneming onzer waarneming valt; maar wy kunnen niet redeneeren (*) over het doen of laten van den Almachtige. Dit is een ontoeganklijk voorwerp voor ons, en valt niet binnen de grenzen van rechtstreeksche en persoonlijke waarneming. Het een, zal ons als de maatstaf en passer van Newton op een vasten en veiligen voet tot de echte schikking en beweging der Hemelen geleiden; het ander als de Ether, en Draaikolken, en de ongegronde inbeeldingen van Des Cartes, zal ons niet alleen die schikking en beweging doen misvatten, (†) maar ook tot een hoofdig wederstreven brengen van het eenige ware bewijs daar het onderwerp vatbaar voor is.

Wy gevoelen dat wy met op deze wijs al den steun te verwerpen van het geen men gemeenlijk door inwendig bewijs verstaat, het algemeene voorbeeld niet volgen van die genen, die over 't geschil met de Deïsten geschreven hebben. Sla het werk van

(*) Niet zonder eene aanmatiging misschien die met onzen eerbied van aanbidding somwijlen bezwaarlijk stroken zou. Echter het is geheel iets anders, Gods doen of laten 't zij te beoordeelen, 't zij vooruit te loopen, of te erkennen, en dus *te onderscheiden* (als de Apostel zegt) *wat uit God is.*
Aanm. des Vertalers.

(†) De Schrijver mag van Krijgszaken en Scheikunde nog iets minder weten, maar of hy Newton en Descartes wel anders dan uit hooren zeggen of napraten beoordeelt, zou te bezien staan. Doch kan men aan een Engelschman zulke *tirades* kwalijk nemen, daar de namen van Newton en Locke overal zoo veel duizend hoofden op hol brengen? *Aanm. d. Vert.*

van Leland op, en gy zult bevinden dat de helft van zijn onderzoek besteed is aan de redelijkheid der leerstellingen, en in het beweeren van de wettigheid van het bewijs gegrond op die redelijkheid. Het zou veel geschils affnijden, indien men bewijzen kon, dat dit alles overbodig is, dat het Nieuwe Testament op grond van de bewijzen, reeds aangedrongen, als eene Hemelsche Openbaring aangenomen moet worden; en dat wy in plaats van het te willen beoordeelen niets anders te doen hebben dan ons onbepaald en zonder eenige voorbehouding, te onderwerpen aan geheel den leer en geheel het verhaal, die het behelst. Men begrijpt lichtelijk, dat men op deze wijs het algemeene bewijs een vermogender en krachtdadiger aanzien zou doen aannemen; en de verdediging des Christendoms meer ingericht worden naar den geest en wijsgeerte van den tijd (*).

Sedert de geest der Filozofie van Bacon recht verstaan begon te worden; heeft de uitwendige Natuurkunde hare ontzachlijke vorderingen gemaakt met eene snelheid die in de geschiedenis aller vorige eeuwen geen voorbeeld had. Het groote grondbeginsel (axioma) van dezen Wijsgeer is zoo eenvoudig in zijn aart, en zoo onlochenbaar in zijn blijkbaarheid, dat het te verwonderen is hoe filozofen zoo achterlijk waren in het te erkennen of zich daardoor te laten besturen. Het is meer dan tweeduizend jaren sedert dat de verschijnsels der uiterlijke, (of zicht-

(*) Indien slechts niet al te veel! Het geheele Christendom schikt zich daar rijklijk naar, eu wee ons, ook daarom! *Aanm. d. Vert.*

zichtbare) Natuur voorwerpen waren van de vrijmoedige nasporing van denkende en verstandige mannen. Niet te min zijn er naauwlijks twee eeuwen verloopen sints de ware weg van nasporing recht ingeslagen en standvastig bewandeld is; sints het bewijs der ervarenis aangenomen is als boven alle ander bewijs gaande; of, met andere woorden, sints de filozofen het eens zijn, dat de eenige weg om de grootte van een voorwerp te leeren kennen, is, het te meten; de eenige weg om zijn tastbare hoedanigheden te leeren kennen, het te betasten; en de eenige weg om zijne zichtbare eigenschappen te leeren kennen, het te bekijken.

Daar kan niets veiliger of onbedrieglijker zijn, dan de manier van uit waarnemingen te besluiten, die men de *inductive Filozofie* noemt wanneer men ze aanwendt op de uitwendige natuur. Zy is de oog- of oorgetuige van al waar zy bericht van geeft. Het staat haar vrij schijnbaarheden, tot klasfen of soorten te brengen; maar by dit afzonderen in klasfen, moet zy alleenlijk door waarneming geleid worden. Zy mag verschijnsels by één voegen, naar hunne overeenkomst. Zy mag deze overeenkomsten in woorden uitdrukken, en ze aan de wareld als algemeene Wetten aankondigen. Echter zoo stout is de *inductive* Filozofie, dat schoon een enkel wel bewezen feit het geheele stelsel overhoop zou werpen, dat feit nogthands erkend moet worden. Dikwijls dient eene eenige proefneming om het fraaiste stelsel van algemeenheid af te breken, hoe smartlijk en vernederend de opoffering zij, en schoon er de eenvoudigste en heerlijkste theorie die ooit

het

het oog van een dweepend hoofd mocht bekoren, uit ſtond voort te komen.

Ons (derhalve) onderwerpende aan de regels dezer Filozofy, ontkennen wy niet, dat er zekere opofferingen gedaan moeten worden, en ſommige van de meest drijvende geneigdheden onder ſtreng bedwang gehouden. 's Menſchen geest gevoelt zich rustloos en onvoldaan onder de kwelleude rusteloosheid der onwetendheid. Hy verlangt naar de rust der overtuiging; en om deze rust te verkrijgen zal hy dikwijls zijn beſluit liever verhaaſten, dan op het traag aankomende licht van proef-en waarneming te wachten. Daar komt nog zoo iets by, als de zucht tot eenvoudigheid, en de ſtelſelzucht: een kreuk in het verſtand, die ons genegen maakt om alle natuurverſchijnſels onder eenige weinige alles opnemende algemeenheden ſaam te vatten! een traagheid of gemakkelijkheid, die lust ſchept liever op de ſchoonheden eener theorie in te ſluimeren, dan de vermoeienis eener menigte van byzonderheden te gemoet' te gaan! een pijnlijke weêrzin tegen het toelaten van dingen, die, hoe zeer waar zijnde, de eerbiedwekkende eenvoudigheid verbreken, die wy gaarne aan de wetten en werkingen van het Heelal op zouden dringen.

Het is de glorie der Wijsgeerte van Bacon, over alle deze misleidingen de volkomen overwinning behaald te hebben; den geest van haar liefhebbers tot eene algeheele onderwerping te hebben gebracht aan de blijkbaarheid uit bewijs voortvloeiende; hen gewend te hebben aan een ſoort van beſtendige koelheid voor al de ſchittering en glans van de ſtelſel-

makery; en hun met een onwraakbaar vasten ſtap te hebben leeren volgen waar het zeker, ſchoon nederig, pad der proefneming en ondervinding hen ook heen leiden mag.

Om den zorgvuldigen en voorzichtigen gang dezer filozofy te rechtvaardigen, is niets zoo noodzakelijk, als de werklijke vermogens en toeſtand des menschdoms in aanſchouw te nemen; de algeheele onwetendheid van den mensch als hy ter wareld koomt, en de ſtappen waardoor die onwetendheid verlicht wordt; de talrijke dwalingen waarin hy vervalt zoo dra hy ophoudt met waar te nemen en begint te onderſtellen of uit te denken; de werkelijke geſchiedenis der Wetenſchap; haar jammerlijke vordering, zoo lang *kategorien* en *beginſels* hun gezag in de Scholen hadden; en de ſnelheid en luiſter van haar opgang en zegepraal, zoo dra de mensch begreep dat hy niets meer dan de leerling der Natuur was, en zijne lesſen van haar ontfangen moest gelijk zy hem die geven wil.

Wat waar is van de wetenſchap der uitwendige Natuur, is even zoo waar van de wetenſchap en de verſchijnſelen der Ziel. Ook ten aanzien van deze voert 's menſchen verwaande eerzucht hem verr' van het zedige pad van het naſporend onderzoek door ervarenis. Hy begreep dat zijn werk niet was waarnemingen, maar gisſingen te maken; ſtelſels te bouwen in plaats van zijne eigene ervarenis en die van anderen te raadplegen; de grondſtoffen voor een theorie niet uit de Geſchiedenis van opgemerkte zaken, maar uit een toeſtel van opgeraapte en uitgedachte beginſels te zamelen. De zelfde aanmer-

kin-

kingen derhalve passen op dit vak van onderzoek: Wy behooren voor waar aan te nemen, niet wat wy opvatten, maar wat wy bevinden waar te zijn. Wy moeten de uitstappen der inbeelding aan band leggen. Een wet van 's menschen geest moet alleen een reeks van echte en wel bewezen bevindingen zijn, tot ééne algemeene bepaling gebracht of onder eenige algemeene punten van overeenkomst by een gegroept. Het werk van den filozoof is hier zoo wel als in dat der zoogenaamde Natuurkunde, niet, te beweeren wat hy uitdenkt, maar te berichten wat hy waarneemt; niet, zich met voorstellingen van verbeelding bezig te houden, maar verschijnsels te beschrijven, gelijk hy ze ziet of gevoelt. Dit is het werk van den eenen als van den anderen wijsgeer. Wy moeten de toepasfing der grondregelen van Bacon tot de voorwerpen van Bovennatuur- en Zedenkunde uitstrekken. Lang duurde het eer deze toepasfing erkend, of daarnaar gehandeld wierd door de wijsgeeren. Menige van de *speculatien* op het vaste land zijn nog besmet met den *a priori* geest der oude Scholastiek; schoon de schriften van Reid en Stewart veel toegebracht hebben om dezen geest uit de Bovennatuurkunde in Grootbrittannie te verdrijven, en de wetenschap van geest zoo wel als van stof onder het volkomen gebied der Inductive filosofy te brengen.

Deze algemeene aanmerkingen achten wy een rechtstreeksche en toepasselijke inleiding te zijn tot het geen wy te behandelen hebben. In 't beredeneeren van de blijkbaarheid des Christendom of 't bewijs daarvan, is al wat wy onzen Lezer afvergen, den zelf-

zelfden zedigen geest van *inductie* (of afleiding uit waargenomen byzonderheden) mede te brengen, die thands zoo noodzakelijk geoordeeld wordt in het nasporen en voortzetten van andere Wetenschappen; alle Godgeleerd stelsel ter zijde te stellen, dat op geen bewijs steunt, hoe zeer het met zijn smaak overeenkomen, of zijne verbeelding streelen mag; en alle Godgeleerd stelsel toe te laten dat op bewijs steunt, hoe strijdig ook met zijn gevoelens of vooroordeelen; de overtuiging boven genegenheid of zucht te stellen; en door geheel de nasporing heen, die kracht en vrijmoedigheid van karakter te handhaven, die overal volgen moet waar het licht der redeneering hem heen voeren mag, al ware het ook in de onaangenaamste en verdrietelijkste uitkomsten.

Wy kunnen ons hier niet ophouden met in de oorzaken te treden, maar de zaak is onlochenbaar. Vele filozofen van den tegenwoordigen tijd hebben een afkeer van 't Godgeleerde. Zy verknochten in hunne verbeelding, aan die studie iets laags en vernederends. Zy beschouwen 't onderwerp als niet geschikt voor een vrijmoedig onderzoek. Zy keeren er zich (als ware 't) met een soort van walging van af, als een der laagste en onaanzienlijkste vakken van letterkundige beoefening. Wy willen juist niet zeggen, dat zy de waarheid of bewijzen daarvan verwerpen, maar zy ontwijken de nasporing van die. Zy gevoelen geene overtuiging; niet om dat hun de valschheid van eenig bewijs gebleken is, maar om dat zy by zich-zelven een algemeenen weêrzin tegen het onderwerp voeden, en er geen aandacht aan leenen willen. Zy houden van in de liefelijker velden van

We-

Wetenſchap of fraaie letteren om te wandelen; en terwijl men zich met de zorgvuldigſte en zedigſte vlijt, bedachtzaamheid, en verknochtheid op ieder vak van Natuur- of Zedekundige naſporing toelegt, is de kennis der Godgeleerdheid het eenige dat men aan een vooroordeel en een verachting, dat alleronbillijkst en onwijsgeerigst is, tot een prooi laat.

Wy ſpreken van dien tegenzin hier niet als een ongodsdienſtigheid, of de vrucht daarvan; wy ſpreken er van, als een vergrijp tegen de beginſels van een juist inzicht. Wy ſpreken er niet van, als het hart aftrekkende van den invloed der Godsdienst; wy ſpreken er van als het verſtand aftrekkende van den invloed der waarheid. Met één woord, wy willen er niet tegen prediken of vermanen, maar redeneeren. Wy beweeren, dat het een overtreding is van de regels der ware Wijsbegeerte. Alles wat wy ook hier noodig hebben, is de toepasſing van de gronden der filozofie van Bacon; en gelijk de invloed van vooroordeel en weêrzin van alle andere vakken van naſporing verbannen is, begrijpen wy dat hy ook van dit vak verbannen behoorde te zijn, en dat ook aan het Godgeleerde het algemeene recht behoorde te wedervaren van een gehoor te vinden, waarby geen partijdigheid van hart of hoofd toegelaten, en geen andere invloed aangenomen wierd dan die een voldingend bewijs op de overtuiging des verſtands hebben moet.

Laten wy derhalve trachten te toonen, met welk een gelukkig gevolg men de grondbeginſelen van Bacon op ons onderwerp aan kan wenden.

Vol-

Volgens Bacon is de mensch van elk ding onwetend tot hy het waargenomen heeft; en daar is geen enkel vak van nasporing, waar in hy niet verdoolt, zoo dra hy de waarneming varen laat. Het is waar, dat de kennis van elk mensch afzonderlijk meestendeels onmiddelijk uit getuigenis voortvloeit; maar het is uit zulk een getuigenis als de waarneming van anderen tot hem overbrengt. Het is toch de waarneming die ten grond van die kennis ligt. Toch is het zijn onderwijs ontfangen van de werkelijke gesteltenis van het geen hy beschouwt: iets dat ten eenenmaal onafhanklijk is van zijn wil, en door geenerlei theorie te veranderen is. Daar is in het geen de Natuur doet, eene weêrspannigheid tegen alle tegenspraak of ander begrip. Hy is verplicht haar te volgen. Het opmaken van een stelsel of systema moet (derhalve) geen daad van oorspronklijke schepping uit ons-zelven zijn, maar een daad van namaking, waarby niets toegelaten wordt dan het geen blijkt in de zaak plaats te hebben, het geen blijkt waar te zijn; en het moet eenig en alleen op het onderwijs der bevinding steunen. Het is niet door de vrije vlucht van een verheven en vondrijke *genie* dat men tot de waarheid koomt. Het is, door zich tot den slaafschen arbeid van het waarnemen af te laten. Het is door afdaling tot het zedige en bedaarde werk van bezien en betasten, en van proef nemen. Kortom, waar iemand het voorrecht niet gehad heeft van zijne eigen waarneming of van de waarneming van anderen, door een geloofwaardig getuigenis tot hem gekomen en dat zijn verstand overtuigen mag, daar is hy onwetend.

Dit

Dit is bevonden door te gaan, zelfs in die wetenschappen, waar de voorwerpen des onderzoeks allergemeenzaamst en allertoeganklijkst zijn. Eer de rechte wijze van filozofeeren gevolgd werd, hoe grof was toen by de filozofen het misverstand en de verkeerde opvatting en uitlegging van de Natuurverschijnselen, terwijl een bestendig voortstreven op het pad der waarneming hen tot onfeilbare zekerheid had mogen geleiden! Hoe bedrogen zy zich in hunne begripppen van al wat hen omringde, wanneer zy zich, in plaats van hunne zintuigen te gebruiken, aan het maken van dorre aftrekkingen (*abstractien*) overgaven, en alles door een dweepzuchtig spelen met woorden zonder beteekenis en ingebeelde beginselen, geloofden te kunnen verklaren! En, wanneer zy ten laatste, op het rechte pad ter ontdekking gebracht waren, hoe geheel verschillend waren toen de uitkomsten van het waargenomene met die stelsels welke hunne oudheid had doen vereeren, en waarin men op het gezag van groote namen, vele eeuwen berust had! Dit bewijst, dat men, zelfs in de gemeenzaamste zaken, alles door de Waarneming kent, en zonder haar, niets weet of weten kan: En dat men ter verkrijging van waarheid geen voetstap kan doen, tot men de bedrieglijkheden der theorie vaarwel zegt, en gestreng is, in alle toegevendheid aan de streelendste vooronderstellingen te weigeren.

Dus, daar is in den echt wijsgeerigen geest, eene zedige buigzaamheid of nederigheid, en eene stijve onverzettelijkheid. Beide dezen zijn het zelfde in beginsel, maar verschillen in voorkomen.

De

De eerste is gegrond op een besef van onze onwetendheid, en neigt 's Wijsgeers geest om de zorgvuldigste opmerking te geven aan al wat ons als blijk van waarheid voorgelegd wordt. De tweede bestaat in een gevestigd voornemen om alles te verwerpen en op te offeren, dat aan den invloed der blijkbaarheid wederstaat, of tegen de wettige en welgevestigde besluiten daaruit afgeleid, strijdig is. In de draaikolken van Descartes zien wy een vergrijp tegen de zedigheid van het wijsgeerig karakter. Het is de aanmatiging van kennis in een stuk, waar het volstrekt gemis van waarneming hem by de nederige onwetendheid had moeten bepalen (*) In het Newtoniaansche wareldstelsel zien wy beide nederigheid en onverzettelijkheid. Hy begint zijne nasporing met alle de zedigheid van een zorgvuldig onderzoeker. Hy heeft de leerzaamheid van een leerling, die gevoelt dat hy alles nog te *leeren* heeft.

Hy

(*) Even of dat Stelsel van Descartes, (1.) meer dan een bloote onderstelling was, waaruit hy de verschijnselen begrijpbaar wilde maken. En (2.) niet op de verschijnselen-zelven, dat is op de waarnemingen, die hy had, gegrond ware!
En wat doen die Newtonianen beter, (want Newton-zelf dacht anders) die van 't algemeene verschijnsel der *zwaarte*, in hunne zoogenoemde *aantrekkingskracht* een *beginsel* maken? — Of hoe veel is het beter, den omloop der planeeten, uit de twee verschillende bewegingen, van rechtstreekschen voortgang, en aantrekking naar een vast punt samen te stellen, tegen alle beginsel van eenheid aan? — Iets dat zekerlijk een bevattelijk denkbeeld geeft, maar in den grond als men het verwezendlijkt, Gode en het menschlijk begrip gants onwaardig is.
Maar men ziet hier den Engelschman die zijne Goden Newton en Locke getrouw en van gantscher harte aanbidt. Doch alles heeft zijn tijd, en ook die outers zullen verbroken worden.

Hy neemt zijn onderwijs aan, zoo als de ondervinding hem dit aanbiedt; en bewijst eene lijdelijke gehoorzaamheid aan zijn grooten leermeester. Het is in zijn halstarrig aankleven van de waarheid die zijn leermeester hem overgeleverd heeft, dat de onverzettelijkheid van het karakter des wijsgeers zich begint op te doen. Wy zien hem met volkomen vertrouwen beide de zaak en haar wettige gevolgen aankondigen. Wy zien hem niet afgeschrikt door het zonderlinge van zijne gevolgtrekkingen; en geheel dat heirleger van tegenstrevigheden, dat de heerschende smaak en filozofie des tijds tegen hem in wapenschouw stelde, ten eenenmale ter zijde stellen. Wy zien hem den invloed van alle gezag, buiten het gezag der ervaring, weêrstaan. Wy zien dat de tooverkracht van het oude stelsel niet in staat was, hem van den weg der nasporing af te trekken langs welken hy 't om verr' wierp. Wy zien hem op de voortreflijkheden daarvan gezeteld met de onkreukbaarheid van een rechter, ongeroerd door alle die bekoorlijkheden van eenvoudigheid en grootschheid, die de verheven geest van den uitvinder daarover uitgebreid had. (*)

Wy beschouwen deze twee bestanddeelen van het Wijsgeerig karakter, als de beste voorbereiding om een

(*) Volkomen wel, indien men slechts erkende dat Newtons pad dat van onze Nederlanders, en inzonderheid van onzen Huyghens was, die hem voorgegaan was en den weg bereid had. Zelfs Huyghens Vader kende die zoogenoemde aantrekkingskracht reeds die tot grond van het gantsche stelsel van Newton ligt, en noemde 't *zuigen*. ó Dat men de Hollandsche Schrijvers slechts vlijtiger las! *Aanm. d. Vert.*

een vastgegrond Christen te worden. (*) Wanneer wy nagaan, wat het Christendom vordert, het vereischt aan den eenen kant nederigheid en onderwerping, en aan den anderen, onverzettelijkheid, in den onderzoeker. Nederigheid, die haar eigen onwetendheid gevoelt, en zich zonder eenige voorbehouding, aan alles onderwerpt, wat het blijk van echte en welbewezene waarheid draagt. En onverzettelijkheid, in alle geliefkoosd begrip en alle vooringenomenheid op te offeren voor den fchat dier overtuiging, die zich boven de verachting eener ingebeelde wijsheid verheft, en die zich geene belijdenis fchaamt, welke fommige meenen door de hulde die een bygeloovig gemeen daaraan bewijst onteerd te worden; maar die zich tot de eenvoudigheid van het Evangelie vernederen, en zonder eenig leedwezen afftand kan doen, van al wat in de befchouwing van bovennatuur- of zedekunde bevallig, blinkend, betooverend is. Wanneer wy den aart van het bewijs des Christendoms befchouwen, bedriegen we ons grootelijks, indien het niet juist dat zelfde foort van

(*) Zekerlijk. Voor zoo verr' naamlijk de uiterlijke kennis (die niet te verwaarloozen is) van het Christendom betreft. Doch men bedenke hierby, dat het Christendom eigenlijk niet in het hoofd, maar in het hart woont; dat het noch historisch geloof, noch verftandelijke bevatting is, maar louter gevoel van het hart! Het geen echter niet wegneemt, dat verftandelijke, zoo wel historifche, als wijsgeerige overtuiging en hare onderfteuning, van de onfchatbaarfte invloeden is op ons menfchen, zoo als wy gefteld zijn, en by het verduifterd gevoel voor de Geeftelijke wareld (waartoe alle waarheid als waarheid behoort), en het alvermogen dat de indrukken van 't verftand op ons oefenen. *Aanm. d. Vert.*

van bewijs is, dat gereedelijk erkend zal worden by al die genen, wier verstand door eene gezonde gewoonte aan de filozoofsche nasporing geleid wordt; en indien die geest van voorzichtig en zedig onderzoek, waaraan de tegenwoordige wetenschap al haar behaalde overwinningen verschuldigd is, niet ééne en de zelfde geest is, die ons „ al onze hoo„ge verbeeldingen doet afleggen, en geheel ons „ verstand onder Christus gehoorzaamheid gevan„gen geven."

Om tot eenig vak van onderzoek toe te treden, is de beste voorbereiding, die leerzaamheid van geest, die op een gevoel van volkomen onwetendheid van de zaak gegrond is; en niets wordt als onwijsgeeriger beschouwd, dan de roekeloosheid van dien *a priori* geest, die menig een geneigd maakt om te besluiten eer zy onderzocht hebben. Maar indien wy 's menschen volslagen onwetendheid aleer hem de waarneming onderwijst, aannemen, zelfs in zulke wetenschappen, waarvan de voorwerpen des onderzoeks ons naastby en meest gemeenzaam zijn, zoo zullen wy te gereeder zijn om zijne volstrekte onwetendheid te erkennen in dat gene, dat ons vreemder en meer boven ons bereik is. Indien voorzichtigheid en zedigheid zoo wijsgeerig geacht worden, zelfs in dat enge veld van nasporing, dat onder onze zintuigen valt; waarom zouden zy 't niet zijn by voorwerpen, zoo uitgestrekt, zoo ontzachlijk, zoo hoog boven alle rechtstreeksche en eigen waarneming verheven, als het bestuur van God is. Niets toch kan ons zoo vreemd en zoo onbereikbaar zijn, als het ontwerp van den oneindigen

Geest, die alle tijden overreikt, en alle wareldem overvat. Daar is niets, waar de voorzichtige en nederige geest van Bacons filozofie meer op past; en daar is geen meer in 't oogloopende weêrſpannigheid tegen zijne grondregels te beſeffen, dan dat wy, wezens van éénen dag, over den Eeuwige en Almachtige zouden oordeelen, en onze nietige ondervinding op de raadſlagen Zijner hooge en onomvatbare wijsheid toepasſen. Wy ſpreken er hier niet over als godloos, maar als onwijsgeerig. Wy zullen er de uitſpraken en regels der Rechtzinnigen niet tegen aanvoeren; maar voeren er de beginſels tegen aan van onze tegenwoordige en verlichte Wijsbegeerte. — Wy pasſen even de zelfde beginſels op een ſtelſel van Theïsmus of zoogenaamde Natuurgodsdienst toe, als we zouden aanvoeren tegen een ſtelſel van Geologie. Het een en het ander mag onze verbeelding met de grootschheid van zijne voorſtellingen vermaken; het een en het ander mag door het vernuft van zijnen uitvinder opgeſchikt worden; het een en het ander mag ons door het vermogen eener meêſleepende welſprekendheid wegvoeren; maar dit alles is niet genoeg om aan den ſtrengen en naauwgezetten geest der tegenwoordige filozofie te voldoen. Geef ons wezendlijkheden, geef ons verſchijnſels. Toon ons, hoe gy uit de ervarenis van eens menſchen leeftijd of van eene eeuw, eene wettige gevolgtrekking kunt afleiden, zoo onbeperkt in uitgeſtrektheid, en waardoor gy, tevens het geen in een vroege oudheid gebeurde, en het geen in de eindelooze volgreeks het zij dan van 't rijk der Natuur, het zij van den

weg

weg der Godlijke voorzienigheid, by vervolg van tijd, vast kunt ftellen. Zijn er eenige historifche gedenkftukken? eenige getuigfchriften van voorleden tijden? Op een punt van zulk eene grootheid van omvang, zouden wy de te boek geftelde waarnemingen van eenigen vroeger leeftijd van een zonderling gewicht, en alle de fcherpzinnigheid waardig achten, die een wijsgeer aan de beperkte ervarenis van één of twee geflachten te koste zou kunnen leggen. De Geologifche ftudie mag miljoenen van jaren vereifchen eer zy haar volkomenheid bereikt (*). Het is onmooglijk, haar op te maken uit de ervarenis van eene enkele honderd jaren, die ons geenen enkelen voetftap van vordering opleveren, in dat uitgeftrekt en onmetelijk pad gedaan. Wy zien in een verre oudheid zoo verr' als wy kunnen, en grijpen met gretigheid ieder echt gedenkftuk aan, ten einde ons van elk byzonder feit te verzekeren, dat ons in deze belangrijke nafporing geleiden en voorlichten mag. De zelfde voorzichtigheid wordt vereischt in het onderwerp by ons thands ge-

(*) Van alle Natuurkundige ftudie kan men het zelfde zeggen; en hoe trotsch de Newtonianen ook op hunne vorderingen zijn, van volkomenheid of volledigheid zijn zy nog op zeer grooten afftand. Maar ieder ftap, in eene wetenfchap gedaan, is van gewicht, en zoo is het ook met de Geologie, die in de laatfte leeftijd ook ontzachlijk gewonnen, en eene geheele andere wending dan bevorens genomen heeft. Wending, die haar juist tot bevestiging der Goddelijke Openbaring heeft doen dienen; die zy ook, hoe meer zy wel beoefend wordt, fteeds meer en meer zal bevestigen. — Doch onze Schrijver toont genoegzaam, dit vak in het geheel niet te kennen. *Aanm. des Vert.*

geroerd. Het bestuur van het Opperwezen is zoo oud als het eerste besef van Zijn ongeschapen Geest, en reikt overzulks tot de eeuwigheid. 's Menschen leven is een stip in die uitgebreidheid, waaraan wy geen eind zien, en geen begin kunnen aanwijzen. Wy zijn buiten staat de wetten of den aart van dat bestuur, uit eene zoo kortstondige ervaring af te leiden. Wy slaan uit dien hoofde het oog op de Geschiedenis der voorleden tijden. Wy onderzoeken elk gedenkstuk dat ons voorkoomt. Wy vergelijken alle de zedelijke verschijnsels die uit de verhalen der Oudheid op te zamelen zijn Met gretigheid grijpen wy jeder berichtgeving aan, van elk geval waarin zich de Voorzienigheid openbaarde; elke gebeurtenis die den weg door God met den mensch gehouden, ophelderen kan; en wy zouden 't eene afwijking van den echten geest en aart der wijsgeerige navorsching achten, indien wy de raauwe en onrijpe of dweepzuchtige begrippen uit onze eigen bekrompen ervaring gesproten, aan echte berichten der Geschiedenis voortrokken.

Doch dit is het nog niet alles. Onze eigen ervarenis is niet alleen zeer bekrompen ten aanzien van tijd, maar ook zeer beperkt, ten aanzien van de uitgebreidheid van voorwerpen. Den aart en wijze van het Goddelijk bestuur uit dat weinige op te maken en vast te willen stellen, dat zich aan onze byzondere en persoonlijke ondervinding doet kennen, zou nog veel ongerijmder zijn dan de geschiedenis en 't karakter van het Koninkrijk en de Natie, uit de gebeurtenissen en 't karakter van ons eigen huis en huisgezin te willen kennen. Vergeefs

is

is het, onder woorden te willen brengen, waar de ſtoutſte verbeelding voor bezwijkt. Hoe klein is de aarde en „al wat haar beërft," in de onmetelijkheid der ſchepping! Hoe nietig een hoekjen in de onmetelijke velden van Natuur en Voorzienigheid! Indien de geheele (ons) zichtbare ſchepping weggevaagd ſtond te worden, zoo denken wy aan de duiſtere en akelige eenzaamheid die dit in de onbevolkte ruimte verwekken zou. Maar voor een ziel die het Geheel omvatten kon, en een wijd overzicht werpen op de ontelbare warelden, die buiten 't bereik van het menſchelijk oog wentelen, zou er geen open, geen breuk zijn; en Gods Heelal zou een tooneel opleveren zoo ſchoon en zoo heerlijk als ooit. En het is juist het beſtuur van dezen God, dat wy willen beoordeelen, de raadſlagen van Hem, wiens wijsheid en macht van zoo onverklaarbaar een aart zijn; wien geen grootheid te boven gaan, geen kleinte ontſlippen, geen verſcheidenheid belemmeren kan; die den wasdom geeft aan elk grasſpruitjen, en ieder bloeddruppeltjen beweegt, dat door de aderen van het kleinſte dier omloopt; en dit alles met den zelfden Almachtigen arm die over het heelal uitgeſtrekt is en het lot aller warelden uit de hoogte bepaalt.

Het is onmogelijk, met ter harte nemen van zulk eene aanſchouwing, met zulk eene overweging, geene zedelijke indrukken van Godvrucht te mengelen. Doch ſtelle men deze indrukken uitgeſloten, en alles zij gebracht tot een punt van het afgetrokken en van alle gevoel des harten geheel verwijderd verſtand. Dit punt is: Hoe verr' iemands ondervinding hem

tot zekere, tot vaste besluiten en gevolgtrekkingen kan brengen ten aanzien van den aart en wijze van het Godsbestuur. Indien het hem tot eenige zekere, tot vaste besluiten en gevolgtrekkingen geleidt; zoo zal hy, in den geest der filozofie van Bacon, deze besluiten of gevolgtrekkingen op de uit andere bronnen afgeleide berichten toepassen; en zy zullen, by gevolge, de geloofbaarheid van deze berichten of bevestigen, of vernietigen. Indien het aan den anderen kant blijkt, dat de ondervinding op dat onderwerp geen licht en geen inzicht geeft; zoo zal hy, in dien zelfden geest, zijn verstand als een wit papier aan alle de stellige berichten uit een anderen hoek, onderwerpen. Wy nemen het onderwijs aan, gelijk het tot ons koomt, mits genoegzaam verzekerd zijnde dat het uit eene echte bron vloeit. Wy stellen geene eigen onderstellingen of vooringenomenheden tegen het gezag van 't onbetwijfelbare bewijs, dat wy ontmoeten, maar verwerpen alle de opwellingen en opwerpselen, die onze gebrekkige ervarenis opleveren mag, als de dwaasheden van eene roekelooze en dwarlende gissing.

Merke men nu op, dat de groote kracht van het bewijs des Christendoms in het historisch bewijs der waarheid van 't Evangelie gelegen is. — In het ontwikkelen van het licht van dit bewijs, wandelen wy by het licht der ervarenis Wy bepalen de mate van gewicht dat aan het getuigenis der eerste Christenen toegeëigend behoort te worden, op den grondslag der waargenomen beginsels van de men-

menschelijke natuur. Wy doen geen stap die het voorzichtige spoor door Bacon voorgeschreven, te buiten gaat. Wy blijven binnen de veilige en zekere palen der proefondervindelijke waarheid. Wy gelooven het getuigenis der Apostelen; om dat het, naar het geen ons van de menschelijke natuur bekend is, onmogelijk zijn zou, dat menschen in hun geval, hadden kunnen volharden (gelijk zy volhardden) in het beweeren eener valschheid; dat het onmooglijk zijn zou, dat zy deze valschheid aan zulk eene menigte volgelingen hadden kunnen op den mouw spelden; dat het eene onmooglijkheid is, dat zy niet ontdekt waren geworden, omringd gelijk zy waren, van een leger van vijanden zoo hevig en zoo onverzettelijk in hunnen haat tegen hen. Ten aanzien van dit bewijs staan wy geheel op eigen grond. Daar is geen voorbedacht stelsel, geene onderstelling in. Wy gevoelen stap voor stap dat wy vast staan. De graad van geloofwaardigheid, aan het getuigenis der Apostelen te hechten, is geheel en al een punt van ervarenis. Ieder beginsel dat wy ter beslissing van dit punt aanwenden; rust op grondstoffen die voor onze voeten liggen, en dagelijks onder het bereik der waarneming zijn. Ons geloof in 't getuigenis der Apostelen rust op onze ondervinding van den menschelijken aart en menschelijke zaken. In den geheelen loop, de geheele behandeling van het onderzoek, wijken wy nooit van dat zeker, schoon nederig pad, dat ons door den grooten meester der manier van filozofeeren is aangewezen. Wy werpen nooit het gezag dier grondregelen af, die in alle ander vak van kennis be-

vonden zijn gezond en onfeilbaar te zijn. Wy dulden nooit dat onderstelling voor bevinding zou gaan; noch verlaten die veilige en zekere wijze van nasporing, die alleen met de wezendlijke bekrompenheid onzer vermogens overeenkoomt.

Het schijnt ons toe, dat de volgelingen van de filozofie des Ongeloofs deze wijze van doen omgekeerd hebben. Zy nemen een stouter vlucht. Zelden vindt men hen op den grond van 't historisch bewijs. In 't algemeen, is het niet op grond van 't gewicht of van den aart van het menschelijk getuigenis dat zy 't wagen, uitspraak te doen over de geloofwaardigheid der Christelijke Openbaring. Neen, het is op grond van den aart van die Openbaring-zelve. Het is op grond van het geen zy noemen de ongerijmdheid van het geen zy leert. Het is omdat zy in de natuur of bedeeling des Christendoms iets zien, 't geen zy beneden Gods eigenschappen en niet overeenkomend achten met die wijze van doen die de Almachtige in 't besturen en regeeren zijner schepselen houden zou. Rousseau drukt zijne verbazing uit over de kracht van het historisch bewijs; zoo sterk, dat de Uitvinder van het verhaal hem nog wonderbaarlijker man voorkomt dan de Held. Maar de ongerijmdheden van deze zoogezegde Openbaring zijn, naar zijn gedachten, genoegzaam, om het geheele gewicht van hare rechtstreeksche en uiterlijke bewijzen over te halen, en om te werpen. Daar was iets in de leerstellingen van het Nieuwe Testament, dat met den smaak, en de verbeelding, en misschien zelfs met de overtuiging van dezen belangrijken Geestdrijver niet strookte.

Hy

Hy kon die leerftellingen niet over een brengen met zijne vooraf aangenomen begrippen van de eigenschappen en wijze van werking van het Goddelijk wezen. Om zich aan die leerftellingen te onderwerpen, moest hy dat Theïsmus laten varen, 't geen zijn vurige geest tot een overfchoon en behaaglijk ftelfel opgebouwd had; en zulk eene opoffering was onmogelijk. Dit was al te fmartelijk. Het zou hem dat gene ontnomen hebben, waarin ieder zoogenaamd genie, ieder man van vernuft en gevoeligheid, de hoogfte aller weelde ftelt. Het ware een ftelfel verwoeften, dat alles wat fchoon en heerlijk is, tot zijne aanbeveling had; en dat fraai fchildery bederven, waaraan dit wonderbaarlijk mensch alle pronk van gevoel, verbeelding, en ftijl, te koste gelegd had.

In zoo verr' dan, als wy over het gedrag van menfchen in gegeven omftandigheden oordeelen kunnen, zouden wy over het getuigenis der Apostelen, een gunftig vonnis vellen. Maar, zegt de Deïst, IK, IK oordeel over het gedrag van God; en het geen my de Apostelen van Hem vertellen, is zoo ftrijdig met DIT oordeel, dat ik hun getuigenis het geloof ontzeg (*). De vraag en 't gefchil tusfchen ons is in 't einde: Zullen wy het getuigenis der Apostelen *aannemen*, op grond van de

(*) Zie hier juist het punt! Natuurlijker, korter, en krachtiger kan de zaak niet voorgefteld worden, en hier is geen ontleggen aan.

Aant. des Vert.

de toepasſing van beginſelen die op waarneming gegrond en zoo zeker zijn als onze ervarenis van menſchelijke zaken het is? Of: Zullen wy dat getuigenis *verwerpen*, op grond van de toepasſing van beginſelen, die geheel en al buiten den kring der waarneming, en in hunnen aart zoo twijfelbaar en onvolkomen zijn, als onze ervarenis van de Hemelſche raadſlagen het is. In het eerſte voorſtel is geen onderſtelling. Wy zijn bevoegd, over het gedrag van menſchen in gegeven omſtandigheden te oordeelen. Dit is een onderwerp, volkomen onder het bereik van waargenomen te worden. Het laatſte voorſtel (daartegen) is ten eenenmaal op eene onderſtelling gegrond. Wy zijn niet bevoegd, over het gedrag van God in gegeven omſtandigheden te oordeelen. Hierin zijn wy, door den aart van het onderwerp, van het voorrecht van waarneming verſtoken. Daar is geen voorafgegane ervarenis om ons te geleiden of voor te lichten. Geen mensch kan of mag onderſtellen, wat recht, of voegzaam, of natuurlijk voor den Almachtige zij om te doen. Het is hier (wederom) niet als met opzicht tot Godvrucht, zede, en plicht, dat wy dus ſpreken; wy zeggen 't in den geest der gezondſte proefondervindelijke Wijsbegeerte. Het beſluit van den Christen is juist dat geen waarin de grondregels van Bacon ons moeten doen berusten. Het beſluit van den Ongeloovige is juist die gevolgtrekking, welke deze zelfde grondregels ons moeten doen verwerpen; en, naast het eerſte geplaatst, heeft het zulk een raauw en zulk een onwijsgeerig aanzien, als de vernuftige theorien der Scholaſtiken, tegen over de

ge-

geſtrengheid, klaarheid en blijkbaarheid, en juistheid geſteld, die in de tegenwoordige wetenſchap heerſchen.

De invoering der filozofie van Bacon in de beoefening der uitwendige Natuur, was een gelukkig tijdſtip in de geſchiedenis der Natuurkundige wetenſchappen. En het is niet lang geleden, ſints hare toepasſing tot de beoefening van zedelijke en verſtandelijke verſchijnſels werd uitgeſtrekt. Alles wat wy vergen is, dat in 't onderwerp waarvan wy hier handelen dezelfde toepasſing geſchiede; daar het wel ongelukkig zou zijn, dat, terwijl in alle andere vakken van naſporingen, de zucht en eerbied voor waarheid de ſtelſelzucht onderdrukt en ten onder gebracht heeft, de Godgeleerdheid echter (de verhevenſte en moeilijkſte aller kennisſen,) met een zoo verwerplijken en gevaarlijken geest beſmet bleve; en dat inbeelding, willekeurige theorie, en loſſe onderſtelling, die onder de hedendaagſche Deïsten en halfgeloovigen zoo gemeen in omloop zijn, de overhand zouden hebben op 't gezag van getuigenisſen, die een kracht en blijkbaarheid met zich brengen, in geheel de geſchiedenis van vroegere tijden zonder voorbeeld.

Wat is Wetenſchap anders dan een bericht van waargenomen verſchijnſelen, te ſamen verbonden en gerangſchikt naar zekere punten van gelijkenis en overeenkomst, die eene vlijtige opmerking van de verſchijnſelen-zelven heeft doen erkennen? Wy denken nooit om het beſtaan der verſchijnſelen in twijfel te trekken, wanneer wy de oprechtheid en echtheid van het bericht bewezen hebben. Is dit bewe-

wezen, zoo kan het zonderlinge of onvermoedelijke van de verschijnselen de geloofbaarheid niet verminderen. Een geloofbaarheid, die alleen weggenomen kan worden door de kracht die onze eigen waarneming heeft, of die van eenig ander bericht, dat de zelfde of grooter aanspraak heeft op ons geloof. Maar in geen van de inductive of op de ondervinding steunende wetenschappen is het in de macht van den genen die er zich op toelegt, zich van alles door zijne eigen persoonlijke waarneming te verzekeren. Hy moet de waarneming van anderen voor lief nemen, die door middel van geloofwaardige getuigenissen de overtuiging van zijn eigen verstand te weeg gebracht hebben. In de Geologie is dit inzonderheid en by uitstek 't geval. In eene wetenschap van zulk eenen omvang, moeten onze beginsels ten deele gegrond worden op de waarnemingen van anderen, uit verre landen tot ons overgebracht. En in eene wetenschap, waar in de vordering en voortgang zoo traag is, moeten zy ook ten deele gegrond worden op waarnemingen uit een hooge Oudheid tot ons overgebracht (*). Alle waar-

(*) Hoe verkeerd de Schrijver hier van de Geologie spreke, in welke hy toont nooit eenig licht gehad te hebben, zoo veel waarheid ligt er echter in 't geen hy zegt, dat indien hare uitkomsten tegenstrijdig waren met de Openbaring, zy niet boven de Openbaring gesteld zou behooren te worden. Maar juist het omgekeerde heeft plaats. Hoe heeft men de *Natuurkunde* voorheen niet misbruikt om daar de Goddelijkheid der H. Schrift mee te bestrijden! Hoe niet alle Wijsbegeerte! Maar de wapenen, welke men uit die wetenschappen (zoo 't heeten moest) voortbracht, waren slechts wapenen van *Onkunde* in de Natuur, en van Onwijsgeerigheid; en

waarnemingen van ons-zelven zijn zoo bekrompen, zoo beperkt in tijd en in plaats, dat wy 't nooit in gedachten nemen die tegen over te ſtellen aan de blijkbaarheid die voor ons ligt. Onze geheele aandacht bepaalt zich tot de waardy van het bericht; en zoo dra die waardy vast ſtaat, achten wy 't onzen plicht, onze ziel te onderwerpen en over te geven aan de algeheelen en onbeſnoeiden indruk der getuigenis. Dit, en niets meer, vorderen wy in de godgeleerde naſporing. In een wetenſchap van zulk eenen omvang, dat zy het uitgebreide veld van de zedelijke en verſtandelijke natuur omgrijpt, gevoelen wy de kleenheid van den kring waar in onze eigen perſoonlijke waarnemingen beperkt zijn. Wy moeten blijd zijn, niet ſlechts met de narichten ons uit een verr' gelegen gewest overgezonden, maar ook met het echte naricht ons van eene andere orde van Wezens uit een verr' gelegen en onbekend gewest der Schepping toegekomen. In eene wetenſchap boven al, wier voorwerp de onoverzienbre werking van het Godsbeſtuur is, behooren wy ons te verheugen, indien eenig bericht van vroeger tijden ons in ſtaat ſtellen kan, om onze waarnemingen buiten de

en even zoo was het met die men uit de wilde Geologiſche gisſingen en proeven, tot onderſteuning dier gisſingen kwalijk en onvolkomen genomen of ter kwader trouw bygebracht, der lezende maar in der daad onwetende wareld voorleide. — Alle rechte en grondige kennis van het Geſchapendom moet met de welverſtane Openbaring overeenſtemmen en haar bevestigen; dewijl de oorſprong der Natuur en die der Openbaring één zelfde God is. En zoo doet ook de Geologie.

Aant. des Vert.

de perken van onze eigen slechts oogenblikkelijke ondervinding uit te strekken; en indien er eenige gebeurtenisſen van een vroeger leeftijd zijn, die zulk een byzonder en beslisſend kenmerk dragen, als ons in deze grootste en belangrijkste aller wetenſchappen tot eenig voldoende besluit kan helpen.

In een onderwerp zoo verr' boven en buiten ons en ons bereik, zouden wy 't niet in gedachte nemen om tegen het bewijs der zaken, tegen het historisch bewijs, eenige vooroordeelen of opgevatte begrippen te stellen. Wy zouden de nederigheid van den geest onzer filozofie bewaren. Wy zouden omzien naar zaken, gebeurtenisſen, verſchijnſels. Wy zouden onze ziel als een wit en onbeſchreven papier open leggen voor al wat, ondersteund door een onwederſprekelijk bewijs, voor ons kwam. Het is niet op grond van den aart van de zaken of gebeurtenisſen-zelven, dat wy over haar geloofbaarheid oordeelen zouden, maar op den aart van het getuigenis waarop zy rusten. Onze geheele aandacht zou op die geloofbaarheid gevest worden. Deze vaststaande, zouden wy ons geheele verstand overgeven aan 't geen het bevat. Wy zouden alle afkeer, allen weêrzin in onzen boezem uitroeien, en als eene kinderachtigheid verzaken, eenen Wijsgeer onwaardig, wiens beroep het is, de waarheid te volgen en tot haar door te breken door alle de onaangenaamheden en moedbenemende zwarigheden die haar omringen. Daar zijn mannen van blinkenden naam en achting in onze verlichte cirkels, die nooit hun aandacht aanwendden om dit in te zien, en die aan Christus Evangelie geene andere denkbeel-

den

den hechten dan van bygeloof en onverſtand. Hun verachting braveerende, zouden we ons in de beste zielsgeſteltenis gevoelen om de wijsgeerige koelheid en bedaardheid te werk te ſtellen. Wy zouden ons in het alvermogen der Waarheid verblijden, en in vooruitzicht de overwinning genieten, die zy over de verwaandheid der Wetenſchap en den hoogmoed der Letterkennis behalen moest. Het zou geene dweepzucht van een Geestdrijver zijn die ons onderſteunde, maar de inwendige werking van even het zelfde beginſel dat Galliléo onderſteunde, wanneer hy de uitkomst zijner waarnemingen aankleefde, en Newton, wanneer hy de zijne tegen den ſtorm des vooroordeels ſtelde, dien hy van den heerſchenden ſmaak en filozofie van zijn tijd, te wachten had.

Het is te begrijpen, dat gebrek van acht te geven op deze beginſels velen der meest geliefde en geachte ſchrijvers over de Deïstiſche ſtellingen, vervoerd heeft, om zich in een menigte van beredeneeringen in te laten, die geheel vreemd aan de zaak zijn; en langs dezen weg is de aandacht afgeleid van dat punt, waar de groote kracht van het bewijs in gelegen is. Een Ongeloovige, by voorbeeld, weêrſpreekt eene of andere der byzondere leerſtukken van het Christendom. Om die tegenſpraak weg te nemen, acht de Christen noodzaaklijk, de redelijkheid van dien leer te verdedigen, en aan te toonen hoe beſtaanbaar hy is met alle die opvattingen *à priori*, die wy uit de Natuurlijke Godsdienst afleiden. Dit alles rekenen wy overtollig. Het is eene onnoodige last op ons nemen. Genoeg is

het voor ons, de geloofwaardigheid der Christelijke Openbaring op grond van hare historische zekerheid gevestigd te hebben. Al wat er overschiet, is, ons verstand aan een getrouwe schriftverklaring te onderwerpen. — Doch, (vraagt men), hoe de tegenwerpingen weg te ruimen, die uit het licht der Natuurlijke Godsdienst getrokken worden? — Op juist den zelfden weg als wy een tegenwerping zouden wegruimen, die genomen werd uit eenig speculatif stelsel, om daarmeê de waarheid van eenige Natuurkundige waarheid, die door waarneming of getuigenis genoegzaam gestaafd was, tegen te spreken. Wy zouden dat stelsel ontkennen, en het onomstootelijk feit tegen al die vernuftige en fraaie onderstellingen vasthouden.

Wy beseffen wel, dat dit niet volstaat om een talrijke klasse van zeer welmeenende en oprechte Christenen te genoegen. Daar zijn er velen, die daar onder behooren, en, onafhanklijk van de beoefening der Christelijke Openbaring, tevens in het licht der Natuurlijke Godsdienst een zeer sterk betrouwen stellen; en van meening zijn, op grond van haar bewijzen, met volle zekerheid over den aart en eigenschap van het Godsbestuur te kunnen oordeelen (*) Voor de zoodanigen, is, boven en behalven de uiterlijke bewijzen waarop het Christendom

(*) Ongelukkig heeft de ondervinding geleerd dat het werk maken van die hersenschim van Natuurlijke Godsdienst (die, hoe veel men er meê op hebbe, toch niets dan een schepsel der verstandsverbeelding is) altijd en overal de minachting des Christendoms ten gevolge had. *Aanm. des Vert.*

dom steunt, nog iets meer noodig. Voor hun moet men den leer des Christendoms, met die vooraf onderstelde begrippen die het licht der Natuur hun gegeven heeft; over één doen stemmen; en daar wordt veelal vele moeite en gevolg- op gevolgtrekking besteed om deze overéénbrenging uit te werken. Het is, overzulks, een vrij wat bezwaarlijker arbeid, deze soort van lieden te overtuigen, alhoewel, in der daad deze moeilijkheid door een onzer rechtzinnigste en wijsgeerigste Godgeleerden, op de meesterlijkste en beslissendste wijze overwonnen is.

Voor eene andere klasse van Christenen, is deze poging om de leerstellingen des Christendoms met het licht der Natuurlijke Godsdienst over één te brengen, noodeloos. Hou hun het historisch bewijs van de waarheid des Christendoms voor; en alles wat de Natuurlijke Godsdienst hun geleerd mag hebben, zal als zoo vele droomgezichten, voor het licht van dit overwinnend bewijs, verdwijnen. Met hun is het bewijs van geenen zoo wijden omvang. Is het getuigenis der Apostelen en eerste Christenen genoeg, om de geloofwaardigheid der gebeurtenissen, in het Nieuwe Testament te boek gesteld, op te vestigen? Deze vraag rust, by uitsluiting van alle andere bedenkingen, op den aart en de eigenschap van dit getuigenis en de omstandigheden die daartoe behooren; en geene vooraf opgevatte begrippen van Godsdienst by hen, mogen zich in die nasporing mengen. Indien het historisch bewijs van het Christendom grondig bevonden wordt, en zoo, dat men zich daarop verlaten kan, begrijpen zy dat het onderzoek uit is; en dat er aan hunne zijde

 niets

niets overblijft dan zich aan alle de leerstukken die het met zich brengt, zonder eenige voorwaarde of voorbehouding te onderwerpen.

Schoon het niet onvoeglijk zou kunnen zijn, in den tegenwoordigen toestand van meeningen en begrippen, het eene met het andere te vereenigen, nogthands erkennen wy tot deze laatste klasse van Christenen te behooren. Wy beweeren de volstrekte ongenoegzaamheid en onbevoegdheid der Natuurlijke Godsdienst om over den inhoud van eenige Openbaring te beslissen; en zijn van begrip, dat het gezag van alle Openbaring eenig en alleen op haar uitwendig bewijs, en op zulke blijken van eerlijkheid in haar inhoud-zelve, berust, als men op eenig menschelijk geschrift zou kunnen toepassen. Wy vestigen dit gevoelen op geenen dweepzieken indruk van 's menschen onwetendheid, of het zondige 't geen er in ligt, dat een zwak en schuldig sterveling oordeelen zou over de beraadslagingen des hemels en de wetten van het Goddelijk bestuur. Wy staan af van zulk eene vermetelheid, niet alleen om dat zy een zondig vergrijp tegen God is, maar ook om dat wy haar onwijsgeerig achten en voor volkomen gelijkaartig houden met dien geest van stelselmakery *à priori*, die de wijsheid van Bacon uit alle scholen van Filozofie verbannen heeft.

Om die eerste klasse, die wy voorstelden, te voldoen, verwijzen wy tot dat bewijs, dat met zoo vele bekwaamheid en zoo gelukkig uitgewerkt is door Butler in zijne *Overeenstemming der Natuurlijke*

en

en Geopenbaarde Godsdienst (*). Het is zoo zeer het oogmerk des Schrijvers niet, eenig ſtellig bewijs op die overeenſtemming die er is tusſchen den kennelijken weg van het Godsbeſtuur in de Natuur, en de wegen by de Openbaring aan God toegeſchreven, te gronden; als wel, het bewijs te weêrleggen dat op het onderſtelde gebrek aan overéénſtemming tusſchen die twee, gegrond wordt. Voor die tot de tweede klasſe behoort is Butlers bewijs niet vereischt; maar wat iemand van de eerſte klasſe belangt, kan men zich niets voorſtellen, meer geſchikt om zijne zwarigheden weg te nemen. Hy gelooft in een God; en hy moet derhalve gelooven, dat het beſtaan en de eigenſchappen van God over een zijn te brengen met alles wat hy in de gebeurtenisſen en verſchijnſels rondom hem waarneemt. Hy twijfelt of de aanſpraken die het Nieuwe Testament maken kan van een hemelſche Openbaring te zijn, voor wichtig genoeg te houden zijn om het daarvoor aan te nemen; omdat hy begrijpt dat het aan 't Opperwezen een ontwerp en handelwijze toeſchrijft, Zijner onwaardig. Wy geven geen ſtellige oplosſing van deze zwarigheid. Wy erkennen, veel te weinig bekend te zijn met den aart en 't karakter van God, en in dit kleine hoekjen zijner ſchepping niet verr' genoeg uit te kunnen zien, om eenig oordeel uit te brengen over een beſtuur, dat werelden omvat, en zich in de eeuwigheid uitſtrekt. Wy meenen te kunnen volſtaan met een genoegzaam uitwendig bewijs te geven dat het Nieuwe Testament

(*) *Analogy of Natural and Revealed Religion.*

ment een waarachtige en echte boodschap uit den Hemel is; en dat er derhalve niets voor ons overig blijft, dan er ons naar te richten en aan te onderwerpen. Doch het bewijs van Bisschop Butler stelt ons in staat, meer dan dit te doen. Het stelt ons in staat, te zeggen, dat juist dat zelfde dat men tegen 't Christendom inwerpt, in de Natuur plaats heeft; en dat derhalve dezelfde God die de oorsprong der Natuur is, ook de oorsprong des Christendoms zijn kan. Wy zeggen niet dat er eenig stellig bewijs op deze overéénstemming te gronden zij. Maar voor zoo verr' als het tot afweering der tegenwerping strekt, is het overwinnend. Hy heeft geen recht om zijn Theïsmus vast te houden, die het Christendom om zulke zwarigheden verwerpt, als waar de Natuurlijke Godsdienst even zeer aan onderhevig is. Indien het Christendom ons leert, dat eens Vaders schuld, lijden en ondeugd op zijn nakomelingschap bracht; wy zien 't zelfde bewaarheid in een duizendtal voorbeelden rondom ons. Indien het ons leert, dat de onschuldige voor de schuldigen leed; geheel de geschiedenis en alle ondervinding hebben aan onze opmerking dit gemeenzaam gemaakt. Indien het ons leert, dat een gedeelte van 't menschelijk geslacht door den wil des Almachtigen onderscheiden en bestemd geworden is tot een hoogere kennis of hooger geluk; het voegt slechts ééne ongelijkheid meer by de menigte van ongelijkheden, die wy dagelijks in de giften der Natuur, der Fortuin, der Voorzienigheid opmerken. In 't kort, zonder in al de byzonderheden van dat bewijs te treden, dat Butler op zoo mee-

meesterlijk eene wijze en met zulk eene alles afdoende kracht uitgewerkt heeft, daar is niets tegen den God des Christendoms in te brengen, of men kan het, met het zelfde recht, tegen den God der Natuur aanvoeren. Is het eene Gode onwaardig, zoo is de andere 't even zoo; en indien gy in weêrwil dezer zwarigheden, de overtuiging nog behoudt dat er een God der Natuur is, zoo is 't niet billijk of redelijk, dat gy ze zwaarder doet wegen dan al dat stellig bewijs en getuigenis, dat bygebracht is geworden om te voldingen, dat die zelfde God ook de God des Christendoms is.

NEGENDE HOOFDDEEL.

Over de manier, van het Bewijs des Christendoms aan Ongodisten voor te stellen.

Indien men (als in het vorige Hoofdstuk getoond is) met het Christendom ook tevens verplicht is de Natuurlijke Godsdienst weg te werpen, zoo blijft er niets dan de Ongodistery overig. Even de zelfde byzonderheden in de bedeeling des Evangeliums, die den Ongeloovige dit, als Gode onwaardig, doen verwerpen, loopen uit op bewijs, dat de Natuur Zijner onwaardig is; en brengen ons op de jammerlijke gevolgtrekking te land, dat welke eene theorie er ook van eenen geheimzinnig ontstaan en bestaan der dingen gevormd moog kunnen worden, zy toch niet onder Beheering van een Oppermachtigen en verstandigen Geest staan. Ook beschouwen wy de Ongodistery niet als een hopeloozer soort van Ongeloof dan het Deïsmus, dan voor zoo ver-

re

re het een hardnekkiger gesteltenis van het hart bewijst om alle Godsdienstige overtuiging te wederstreven. Blootelijk als een onderwerp van het verstand aangemerkt, beschouwen wy de Geestgesteltenis van den Ongodist als in eenen staat van betere voorbereiding voor de werking der bewijzen van 't Christendom dan de geestgesteltenis van den Deïst. De eene is een *tabula rasa*, een effen vlak, een wit papier, waar 't bewijs een goeden indruk op doen kan, waar de vinger der Geschiedenis haar geloofbaar en wel gestaafd bericht op schrijven kan; de andere daartegen is met vooringenomen begrippen vervuld en overdekt, en wil geenen indruk, geen bericht van de Geschiedenis aannemen. Het zet zich in de zelfde onwijsgeerige stand en houding, als waarmeê een bevooroordeeld Cartesiaan zijne theorie der hemelen tegen Newtons bewijzen en metingen stelt (*). De theorie van den Deïst omtrent een onderwerp, waar de waarheid nog ontoeganklijker, en de stoutheid der inbeelding nog vermeteler is, stelt hem in den weer tegen het eenige en deugdelijke bewijs, waar men zich op beroepen kan. Het geen in zijn oorsprong het bewijs van waarneming is, en nu overgegaan is tot bewijs van getuigenis, biedt zich ons aan in een volgreeks van historische gedenkstukken, dichter op één volgende en vaster in één grijpende dan al de Oudheid opleveren kan. Het is in de rampzalige theorie, dat de groote hindernis bestaat die het aannemen van de Wonderwerken des Chris-

(*) Het eindeloos afgezaagde Engelsche liedtjen op nieuw!
Aant. des Vert.

Christendoms in den weg ſtaat, en den Deïst zich zoo onwijsgeerig doet toonen, dat hy de gezondſte wetten van bewijs en blijkbaarheid vertrapt, met een historiſche gebeurtenis aan een theorisch beginſel te onderwerpen. De Deïstiſche redeneering van Rousſeau, waardoor hy het getuigenis der eerſte Christenen krachteloos maakt, is een zoo volmaakte overtreding van den geest en de grondbeginſels aller ware Wetenſchap, als een categorie van Aristoteles wanneer zy gebruikt wordt om een proefneming in de chemie te weêrleggen. Doch hoe het daar ook meê zijn moge, het is klaar, dat Rousſeau de Evangeliegeſchiedenis gereeder aangenomen zou hebben, indien zijn geest niet vooringenomen geweest ware met zijn redeneerwijze; en de geestgeſteltenis van Ongodistery zou ter aanneming van die gebeurtenisſen, die den oórſprong en vestiging onzer Godsdienst inhouden, minder ongunſtig geweest zijn.

Dit geeft ons den weg aan de hand, langs welken het Christendom toegang moet krijgen in den geest van den Ongodist. In de verſchijnſelen om hem heen ziet hy niets, dat hem een voldoenden grond geeft om aan het beſtaan van een levend en verſtandig beginſel te gelooven dat aan alles wording en beweging gaf. Hy zegt niet, dat hy op een genoegzaam blijk, geloof weigeren zou aan dat beſtaan van God; maar hy zegt, dat er in de natuur geen zulke verſchijnſelen zijn die hem dat blijk geven. Hy ontkent niet, dat Gods beſtaan eene mogelijkheid is, eene waarheid kan zijn; maar beweert, dat het, daar hem niets voorkoomt dan

de

de bewustheid van het geen inwendig en de waarneming van het geen uitwendig gebeurt, flechts een bloote ftelling zonder bewijs blijft, en niet meer werking op zijn overtuiging kan doen, dan eenig ander *non ens* of fchepfel van verbeelding. Daar is een machtig verfchil tusfchen *geen bewijs*, en *bewijs van het tegendeel.* Wy zien in de gevolgtrekking van den Ongodist niets dat verder gaat dan de ontkentenis van bewijs voor Gods aanzijn. Het is dus ten eenen maal een *argument ab ignorantia*, en die zelfde onwetendheid die hem te rug houdt van ftellig te beweeren, *daar is een God*, weêrhoudt hem even zoo, van ftellig te beweeren, *daar is geen God* (*). Daar mag beweerd worden, dat in eenige verr'gelegen gewesten der fchepping, ftreken van ruimte zijn, die in plaats van, als de ftreken rondom ons, met zonnen en planeetgeftellen bezet te zijn, alleenlijk levende wezens befluiten, die, zonder als wy op de vaste oppervlakte eener wareld te fteunen, het vermogen eener vrije en vrijwillige beweging in de vrije ruimte bezitten. Wy kunnen niet zeggen dat dit onwaar is, maar wy kunnen zeggen, dat het niet bewezen is. Het draagt geen ftellig kenmerk van waarheid of valschheid mêe, en is derhalve op een voldoend en naar den aart der zake ingericht bewijs

(*) Zekerlijk kan hy, juist redeneerende, niet verder komen. Doch inderdaad gaat hy doorgaands verder en fpringt van het *niet blijken* tot het *niet zijn* over. Op het ontdekken van dezen fprong koomt het voor alles aan. En die van dezen fprong te rug koomt, is inderdaad, half voor de Godsdienst gewonnen. *Aant. des Vert.*

wijs aan te nemen. Doch zoo lang dat bewijs daar niet is, is de geest in een ſtaat van onzijdigheid tusſchen aannemen en verwerpen zonder tot het een meer dan het ander over te hellen; en zoo beſchouwen wy den Ongodist te zijn ten aanzien van de beweering dat er een God is.

In zulk eenen onzijdigen ſtaat dan, als waarin wy ons den geest des Atheïsts voorſtellen, ſtaat van noch voor-noch tegeningenomenheid, houden wy hem het historisch bewijs des Christendoms voor. Wy vergen hem niet, het beſtaan van God als waarſchijnelijk te houden. Wy vergen hem, de Wonderwerken van het Nieuwe Testament blootelijk als te boek geſtelde gebeurtenisſen te onderzoeken, en in dit onderzoek geene andere grondbeginſels aan te nemen, dan die gehouden worden ten aanzien van ieder punt van geſchreven Geſchiedenis voldoende en beſlisſend te zijn. Het alles wegvagend beginſel waarop Rousſeau, vervuld van zijne eigen onderſtellingen, het historisch bewijs voor de waarheid van 't Evangelie veroordeelt, kan op den vrijen en onbezetten geest van den Ongodist geenen invloed hebben. Hy is niet vooringenomen: want in zijne oogen zitten de verſchijnſels der natuur zoo los en onverbonden met dat verſtandelijk Wezen, waartoe men ze als tot hunnen oorſprong t' huis brengt, dat hy zich niet bevoegd rekent, om op grond dezer verſchijnſelen eenig karakter, eenige eigenſchappen, of eenige wijze van beſtuur aan zulk een Wezen toe te ſchrijven. Hy is derhalve in de bestmooglijke geſteltenis om zijn verſtand aan den geheelen indruk van 't historisch bewijs te onder-

wer-

werpen. Die zwarigheden die den Deïst belemmeren, om dat hy in den God des Nieuwen Testaments de zelfde trekken en de zelfde grondbeginsels niet erkennen kan, waarmeê men den God der Natuur omhangen heeft; zijn geene zwarigheden voor hun. Hy heeft geenen (ingebeelden) Natuur-God met dat wezendlijk alhoewel onzichtbaar vermogen te vergelijken, dat ten grond ligt aan alle die wonderwerken waarop de Geschiedenis haar stempel van de volkomenste echtheid gezet heeft. Schoon ook dat Vermogen dat daarin te vinden is, een willekeurig, een onrechtvaardig, of een boosaartig Wezen ware, dit alles mag een Deïst afschrikken, maar het zal geen op zich-zelv' staanden Ongodist beletten, van in een wettig besluit te berusten, waartoe de Evangelische Wonderwerken, in het eenvoudige licht van Historische voorvallen beschouwd hem zou mogen brengen. Hy kan met geen vroeger verkregen kennis omtrent dit punt voor den dag komen. Hy belijdt, geen kennis vooraf van een bestaanden God te hebben; en het gevoel van die volkomen onkunde die zijn Atheïsmus ten grond ligt, zou al wat stelsel of theorie is uit zijn geest wisschen, en hem alles lijdelijk doen ontfangen wat de waarneming tot zijn kennis brengt of wat een geloofwaardig getuigenis van de Geschiedenis der voorleden tijden hem overlevert.

Wat zal de Ongodist dan maken van de wonderwerken des Nieuwen Testaments? Dit vragen wy. — Trekt hy hunne waarheid in twijfel, zoo moet hy het op bloot historische gronden doen. Alle andere grond is voor hem afgesneden door het beginsel-

zelf

zelf waar van zijn Atheïsmus uitgaat; en wy derhalve, dringen, op grond van de kracht van dat getuigenis dat reeds onderzocht is, tot aanneming van deze mirakelen, als gebeurd. Indien er dan, in de gewone verschijnselen der Natuur niets zijn mocht om een God uit af te leiden, zouden deze buitengewone verschijnsels hem geen gevolgtrekking doen maken? Zou een stem van den hemel geen indruk op hem maken? Wy hebben het best bewijs dat de Geschiedenis kan opleveren; dat zulk een stem zich deed hooren: „ Deze is mijn geliefde Zoon, in „ wien ik mijn welbehagen heb." Wy hebben het bewijs van een zaak, een daad, een gebeurtenis, voor het bestaan van dat zelfde Wezen, van 't welk de stem uitging; en het bewijs van duizend zaken, daden, gebeurtenissen, voor een Vermogen de Natuur te boven gaande: dewijl dat Vermogen, op 't aandrijven van 't *willen*, de Wetten en loop der Natuur tegenstreefde; den wind suste; den blinden 't gezicht, den kranken gezondheid, en den dooden, op 't bloote uitspreken van een woord, het leven gaf. De zichtbare werker by alle deze wonderbaarlijke daden gaf niet alleen blijken en onderpanden van zijn macht; maar hy gaf tevens zulke blijken en onderpanden van zijne eerlijkheid, als ons verstand tot het aannemen van zijne verklaring daarvan verplichten, Wy behelpen ons met geen ander beginsel dan het geen de Ongodist erkennen zal. Hy kent zoo wel als wy, de natuurlijke kenmerken van waarachtigheid, die in den toon, de bewoording, de houding, de hoog-zedelijke uitdrukking van waardigheid en goedwilligheid liggen; en voor-

al,

ſt, in die vaste en onverwrikbare ſtandvastigheid, welke geen verachting, of armoede, of dood, van iets dat zy beweerde, kon aftrekken. Alle deze aanſpraken op ons geloof, waren in een onvoorbeeldige maat vereenigd en opgehoopt in Jezus van Nazareth; en als wy daar zijne onbetwijfelbare Wonderwerken mede verbinden, en verder de wijze hoe zijne eigene perſoonlijke verſchijning opgevolgd werd door een heir van getuigen, die, na een onheil dat de doodſlag van alle bedriegelijk onderneming had moeten zijn, zich in 't openbaar lieten zien, met dezelfde wonderdadige krachten, de zelfde bewijzen, en het zelfde getuigenis, toegerust; zoo koomt het onmogelijk voor, Zijn bericht van het onzichtbaar beginſel dat aan geheel deze wonderbare gebeurtenis oorſprong en beweging gaf, te wederſtaan. Welke Ongodistery ooit gegrond is geworden op de gewone verſchijnſelen om ons heen, hier is een nieuw verſchijnſel dat onze aandacht eischt: het getuigenis namelijk van een man, die, boven en behalven de bewijzen zijner onkreukbare braafheid, in grooter getal en van meer onderſcheiden aart dan ooit een ſterveling heeft kunnen toonen, een ſtem uit de wolken en de macht van Wonderwerken te doen, tot zijn getuigen en waarborgen had. Wy denken niet, dat het geen die man van zich-zelven bericht, met onverſchilligheid of met wantrouwen aangezien kan worden; en dit bericht is allervoldoenst: „ Ik ben van God uitgegaan en kwam van God." — „ Hy wien God gezonden heeft, ſpreekt de woor- „ den van God." — „ Ik zeg wat de Vader tot „ my heeft gezegd." — Elders had Hy gezegd, dat

dat God zijn Vader was. — Het bestaan van God wordt ons hier voorgelegd door een bewijs, dat ten eenenmaal van het natuurbewijs der Schoolen verschilt; en het mag derhalve aangenomen worden in weêrwil van de ongenoegzaamheid van dit. Uit de zelfde en onwederspreeklijke bron putten wy onze berichten van Gods Eigenschappen. „ God is „ Waarheid." — „ God is een Geest." Hy is Almachtig: want „ by God zijn alle dingen moge„ lijk." Hy is verstandelijk: want „ Hy kent wat „ ons noodig is." Hy ziet alle dingen, en bestuurt alle dingen: want „ de hairen van ons hoofd „ zijn alle geteld," en „ geen muschjen kan ter „ aarde vallen zonder Zijnen wil."

De bewijzen der Christlijke Godsdienst zijn geschikt voor allerlei soort van Ongeloof. Wy vergen den Atheïst niet, zich vooraf toe te rusten met eenig voorloopig begrip. Wy vergen hem, toe te treden zoo als Hy is; en, op grond van de kracht van zijn eigen geliefkoosd beginsel, het geschil als een bloot punt van verstandelijk inzien beschouwende, en van alle min handelbare trekking van hart en neiging afzonderende, achten wy zijn verstand by uitstek voorbereid om het Christendom veel zuiverer en meer Bijbelsch aan te nemen, dan van die genen verwacht kan worden, wier geest met hun vorige waanbegrippen van een Natuurstelsel van Godsdienst besmet en vooringenomen zijn.

TIEN-

TIENDE HOOFDDEEL.

Van het Oppermachtig gezag of 't Verbindende der Openbaring.

Indien het Nieuwe Testament een boodschap van God is, zoo moeten wy (dit is onze plicht) ons geheel en al, en zonder eenig beding of voorbehouding, overgeven, in 't aannemen van den gantschen plicht, en van al de narichten, die het ons voorlegt.

Daar is misschien niets, dat zoo door en door buiten het bereik van alle de menschelijke vatbaarheden is, als de waarheden der Godsdienst, en de wegen van dat Machtig en Onzichtbaar Wezen, dat daar het voorwerp van is; en niets echter (wy schroomen niet het te zeggen), niets is zoo zeer tot een voorwerp gemaakt van stoute en gewaagde redenstelsels. Wy doelen hier niet op Deïsten, die 't ge-

zag des Nieuwen Verbonds daarom verwerpen, om dat het daarby beschreven plan en de bedeeling des Almachtigen, van dat plan en die bedeeling verschilt, die zy goedgevonden hebben Hem toe te schrijven. Wy spreken van Christenen, die voorgeven en belijden het gezag van het Evangeliebericht aan te nemen, doch de zuiverheid van hunne belijdenis bezwalkt hebben, door niet, by uitsluiting, naar en op grond van dat gezag te werk te gaan, maar hun eigen denkbeelden, en hunne eigen droomen in dit bericht in te mengen; die, in plaats van by elk punt van bedenking en by elke zwarigheid toevlucht te nemen tot het grondbeginsel: „ Wat lees ik?" de kracht en 't gezag van dit beginsel gebroken hebben, met tot andere beginsels over te loopen, wier onwettigheid wy aannemen te bewijzen; die, boven en behalven het woord van God, tevens nog van de reden der zaak of van de banier der rechtzinnigheid spreken; en dus inderdaad, den Bijbel afwierpen van het hooge zitgestoelte, waar zijn plaats is, als de eenige vierschaar waar men zich op behoort te beroepen, of de uitspraak van af te wachten.

Doch het is niet alleen onder voorstanders of aanhangers van een Stelsel, dat wy deze onverschilligheid vinden, voor 't geen geschreven is. Zy ligt grootendeels in die slap- en laauwhartigheid opgesloten, die wy dagelijks zoo in woorden als daden, zoo in praktijk als theorie, in de wareld bespeuren, en die wy zoo dikwijls in gemeenzaam gesprek hooren uitdrukken. Waarvan daan toch die lijst van Grondregelen, die zoo toegeeflijk voorgesteld, maar

te-

tevens zoo roekloos gevolgd worden? „ Wy heb-
„ ben ieder zijn gebreken en zwakheden; maar wy
„ hebben een goed hart, en daar koomt het op aan.
„ De menfchen zijn niet in één vorm gegoten. God
„ zal ons over onze zwakheden zoo ftreng niet ter
„ verandwoording roepen; ten minfte, zóó denk ik
„ daar over. En God kan nooit zoo onbarmhartig,
„ of zoo onrechtvaardig zijn, dat Hy ons voor de
„ verdolingen van ons verftand aan zulk een geftren-
„ ge en ongenadige vierfchaar onderwerpen zou."
Maar, is het gemeenlijk geen verflapping van plichtgevoel, geen vrijgeestery als men 't noemt, (*licentiousnefs*, *libertinage*,) die zoo fpreekt? Het is op nieuw het befluit, 't geen zichtbaarlijk afgeleid wordt uit de perfoonlijke grondregels die de geen die er fchuldig aan is, zich gemaakt heeft. Het is op nieuw (*) het beginfel, dat het dwalen in den leer, of het opvolgen van de drift vrij zal zijn van veroordeeling, om dat het op een begrip of meening fteunt. Wat wy beklagen, is, dat men zich niet verftout om te zeggen: „ Zoo denk ik er over" of „ Dit is mijn meening," als of men begrijpt dat alle verandwoordelijkheid daarmeê weggenomen is, en dat de dwaling, het zij van bedrijf, het zij van meening waar men in valt, fchuldeloos en onftraffelijk is. De losheid en roekeloosheid waarmeê dit begrip opgevat wordt, koomt er niet by in aanmerking. Het is 't bloote *ik denk*, of *ik meen*, dat men tot grond

(*) In deze twee volzinnen heeft het Engelsch: *It is against* — Ik onderftel dat er gelezen moet worden: *It is again* — *Aanm. v. d. Vert.*

grond van zijn denken of meenen neemt; en onder de machtſpreuk van *mijn grondregel*, of *mijn wijze van denken*, acht ieder een recht te hebben op zijn eigen hand, en naar het zijn belangen best vlijt.

Dit alles mocht nu zeer fraai zijn, indien er geen Bijbel; en geen Openbaring in wezen was. Maar het is gants niet fraai, dat al deze losheid, en al deze verſcheidenheid van denken en meenen, zoo maar zijn gang gaat, dwars tegen eene echte en gezag hebbende mededeeling van God-zelv'. Ware er van den bronader aller waarheid geen boodſchap tot ons gekomen, zoo ware 't vrij natuurlijk, dat ieder zich aan zijne eigen gisſingen hield. Maar daar is eene boodſchap tot ons gekomen, die alle kenmerken van echtheid op 't voorhoofd draagt; en behoort nu, het zij ons geloof, het zij onze plicht, aan de grillige verſcheidenheid van ieders gevoel of inbeelding te ſtaan? — Mijn grondregel, en mijn gevoelen! — God heeft door zijn gezag dat alles pal gezet. Hy heeft geſproken; en wy hebben geen recht of vrijheid meer tot dat meenen, of gisſen, of begrijpen. De vraag is thands niet: „ Wat „ denkt gy?" In de dagen der Heidenſche oudheid was er geen andere vraag te doen; en de jammerlijke misleidingen en afgoderyen van dien tijd toonen ons, wat ſoort van andwoord het menſchenverſtand op die vraag geven kan, wanneer het aan zijn eigen leiding en zijn eigen gezag overgelaten is. Maar wy noemen ons Christenen, en belijden den Bybel als den regel van ons Geloof aan te nemen; en de eenige vraag, waar wy belang by hebben, is: „ Wat ſtaat er geſchreven? Wat leest gy?".

Doch

Doch daar is een weg om deze gevolgtrekking te ontduiken. Niemand die zich een Christen noemt, zal ooit, met zoo vele woorden het gezag van den Bijbel ontkennen. Wat ook voor de echte verklaring gehouden mag worden, daar moet men zich aan onderwerpen. Maar daar valt aan te merken, dat er, om tot die verklaring te komen, ruim en breed plaats is voor de onverdedigbare beginſels die wy hier bloot leggen. Het is de zaak van een Bybelsch oordeelkundige, den zin van alle ſchriftuurplaatſen getrouw voor te ſtellen, zoo als zy in 't oorſpronklijke ſtaan. Dit vereischt eenige naſporing; en onder dit naſporen laat men zich door neiging en vooringenomenheden van de ware beginſels afleiden. De zin en meening des ſchrijvers, die overgezet wordt, is enkel een punt van taalkennis, en moet uit geen anderen grond beſlist worden dan de Taalgeleerdheid-zelve Doch terwijl die in alle andere opſtellen, uit de Oudheid tot ons overgekomen, erkend en betracht wordt, is men in 't geval van den Bijbel, daar, op de aller in 't oog ſtekendſte wijze, van afgegaan. Zoo, dat men de meening des ſchrijvers, in plaats van enkel en geheel tot een punt van Taalkunde gemaakt te worden, tot een punt van Bovennatuurkunde, of wel van gevoel heeft gemaakt. In plaats van dat men dus redeneeren moest: „ Zoo moet het uit den aart der taal en de meening en beteekenis overgebracht worden"; heeft men dus geredeneerd: „ Zoo moet het naar overeenſtemming met het geloof, met de reden der zaak, met den aart van den Heiligen Geest en de wijsheid zijner bedeelingen, worden over-

gezet." En of deze redeneering met of zonder deze zelfde woorden, en uitdrukkelijk met den mond of heimelijk met het hart geschiedt, wy moeten altijd bejammeren, dat zy inderdaad op het verstand van menigen Christen eenen allerbeslissendsten invloed heeft. En op deze wijs maakt men de geloofsbelijdenis die in zijn hoofd ligt, in plaats van een getrouw uittreksel van het Nieuwe Testament te zijn, tot een soort van verdrag of overeenkomst, tusschen de gezaghebbende uitspraken des Bijbels, en de gissingen of voorstellingen van zijne eigen verbeelding.

Wat is de oorzaak, dat er onder Taal- en Oordeelkundigen zoo veel meer eenstemmigheid is over den zin van een oud Schrijver, dan er is over den zin van het Nieuwe Testament? Het is, dat het eene blootelijk een punt van Oordeelkunde is; het andere (daartegen) is verwikkeld geworden met de onzekere begrippen van eene stoute en vermetele Theologie. Konden wy deze begrippen slechts laten varen, en ons neêrzetten als leerlingen op hun schoolbank, en de Godgeleerdheid als een bloot vertolkingswerk beschouwen, zoo mocht men onder de Christenen de zelfde eenstemmigheid verwachten, als wy onder Letterkundige geleerden omtrent het stelsel van Epicurus of de wijsgeerte van Aristoteles ontmoeten. Maar hierin ligt het onderscheid. Wanneer wy by een oordeelkundig onderzoek van het Grieksch van Aristoteles opmaken en bewijzen, wat zijne meening, of wat zijne filozofie was; zoo brengt de uitkomst daarvan niets verbindends voor ons met zich, en onze geest behoudt zijne natuur-

lij-

lijke vrijheid van denken en gisfen. Maar als wy, by een oordeelkundig onderzoek van het Grieksch des Apostels Paulus, bewijzen, wat de Godsdienstleer van het Nieuwe Testament is, zoo zijn wy verbonden, ons aan dezen Godsdienstleer te onderwerpen; en wy moeten alle meening op en overgeven, zoo lief zy ons is. Het is t'eenenmale vergeefsch, over de geheimzinnigheid van het onderwerp te praten, als of dit de oorzaak van het gebrek aan eenftemmigheid onder de Christenen mocht zijn. Het mag geheimzinnig zijn, in vergelijking met andere onderwerpen. Het mag het zijn in vergelijking met onze vroegere begrippen. Het mag het zijn ten aanzien van de volftrekte onmogelijkheid om het met onze denkbeelden en eigendunklijke grondregels over een te brengen. Het mag het zijn ten aanzien van de moeilijkheid die er voor ons beftaat, in de wijze *hoe?* te begrijpen van 't geen ons geleerd wordt; terwijl wy ons behoorden te vreden te houden met het gezag en de waarachtigheid der Openbaring ons gedaan, *dat* het *is*. Maar indien wy alle vroegere begrippen konden afleggen; indien wy gevoelden, dat onze zaak is, in Gods uitfpraken te berusten, en dat wy niet opgeroepen zijn om eene vereeniging tusfchen den geopenbaarden Bijbelleer en een door ons onderfteld of uitgedacht beginfel, tot ftand te brengen; zoo zouden wy te vreden zijn met de taal van het Nieuwe Testament even zoo klaar en duidelijk, en van even zulk eene aan het onderwijs pasfende eenvoudigheid te vinden, als de taal van eenigen Wijze of Filozoof, die tot ons overgekomen is.

Konden wy het flechts tot een bloot punt van Taalkunde brengen, wy zouden niet verr' behoeven te zoeken naar een zuiver en eenftemmig Christendom in de wareld. Maar neen! Terwijl de zin en meening van een Filozoof uit zijn woorden genomen wordt, en deze woorden, ten opzichte van hun beteekenis en beduiding, naar de eigenaartige grondregels der Oordeelkunde getoetst worden; wordt de zin en meening der woorden door den Heiligen Geest ingegeven, niet naar de zelfde zuivere en gepaste grondregels opgemaakt. Ten einde den zin van den Heiligen Geest te kennen, moeften (zekerlijk) de mededeelingen van dien Geest en de uitdrukking van deze mededeelingen in taalgefchrift, geraadpleegd zijn geworden. Deze zijn de eenige gronden, waarop het onderzoek zou moeten gefchieden. Maar neen! In plaats van de bedoelingen en eigenfchappen des Almachtigen uit Zijnen eigen mond te leeren kennen, zetten wy ons om ze te beoordeelen, en maken by gisfing op, wat zy zouden moeten zijn, en ftellen dit boven Zijne openbaring van wat zy zijn. Wy doen Hem het zelfde onrecht, dat wy een bekende aandoen, over wiens handelwijze en oogmerken wy het wagen te oordeelen, zonder hem te willen hooren, of den brief waarin hy zich verklaart, in te zien. Geen wonder derhalve, dat er oneenigheid onder Christenen is, zoo lang als de vraag: „Wat meent gy?" tot grondbeginfel van hun geloofsbelijdenis is gemaakt, en zy zich, in plaats van aan 't veilig geleide der Oordeelkunde, aan de eindelooze waanzinnigheden van het menschlijk verftand toevertrouwd hebben. Laat dat

be-

beginsel van *Wat meent gy?* weggebannen, en dat van *Wat leest gy?* in de plaats gesteld worden. Laten wy onze les nemen, gelijk de Almachtige ze ons voorlegt; en in plaats van ons rechter over Zijn gedrag te stellen, met de veiliger en nederiger post van Tolk Zijner woorden te vreden zijn.

Ook is dit beginsel niet blootelijk toe te passen op de Geleerden. De groote hoop van Christenen heeft tot den Bijbel in zijne oorspronklijke talen, geen toegang: maar hy heeft toegang tot de gemeene Overzetting, en zy mogen zich door het overéénstemmend getuigenis der Geleerden van alle Gezindheden in hun land overtuigd houden, dat die overzetting goed is. Wy beperken dus het beginsel niet tot vertalers en taalbeoefenaars; wy dringen het aan ten opzichte van elk één. Wy vermanen een ieder, zijn' Godsdienstleer niet te vormen door een vrije denk- en beschouwingswijze, maar aan te nemen door een onderworpen en nederig lezen; de woorden te nemen, zoo zy daar staan, en zich te gedragen aan het eenvoudige Neêrduitsch (of wat taal het wezen mag) van de Schriften die voor hun open leggen. De plicht van een overzetter is een getrouwe voorstelling van het oorspronklijke te geven. Nu die getrouwe voorstelling gegeven is, is het onze zaak, die met vlijt en oplettendheid te doorlezen, dat wy er een goeden en getrouwen indruk van mogen behouden. Het is onze zaak, ons verstand van zijn vooropgevatte begrippen te ontdoen en te zuiveren. Wy moeten een vrij en onvooringenomen geest daarby meêbrengen; en geens-

 zins

zins den hoogmoed of hardnekkigheid van meeningen die men zich-zelven gevormd heeft, noch den trotschen geest van onafhanklijkheid van den gene, die met zijn verstand tot jaren van mondigheid meent gekomen te zijn. Wy moeten de leerzaamheid van een kind met ons brengen, indien wy het koninkrijk der Hemelen zoeken. Het moet geene gedeeltelijke maar volkomen onderwerping en gehoorzaamheid zijn, die niets uitzondert. Daar moet geen verstukkelen zijn van het geen geheel is, geen verduisteren van het geen licht is, geen verzachten van het geen stellig en gestreng is. Met den Bijbel is geen makelen, of byleggen, geen deeling van 't geschil. Hy kondigt zich aan als den Regelaar van ons geloof, en eischt een volkomen macht over 's menschen ziel en verstand. Hy wil met ons of onze natuurlijke beginsels in geen verdrag treden. Hy vordert onzen geheelen geest als zijn recht, en en het is op de hemelsche waarheid dat hy 't hoog gezag zijner bevelen grondt. „ Indien iemand toe of afdoet in de woorden van dit boek, die zal vervloekt zijn," is de stellige bedreiging waarmeê hy zich doet verstaan. Dit hecht, dit kluistert ons aan zijne bewoording. Daar is geen uitvlucht over. Wy moeten elke gedachte in gehoorzaamheid aan hem gevangen geven; en zoo naauw als eenig rechtpleiter zich aan zijn Geding-en Bewijsstukken houdt, en daarop staan blijft, zoo moeten wy ook by den regel en den leer staan blijven, die dit echt Godlijk gedenkschrift ons voorlegt.

Wy durven niet te min beweeren, dat by een aan-

aantal der genen die belijdenis doen van Christen te zijn die volkomen onderwerping van het verstand aan het Bijbelgezag niet te vinden is: maar dat (in tegendeel) het gezag van den Bijbel dikwijls beperkingen ondergaat, en in sommige gevallen door het gezag van andere grondbeginsels opgeschort en geschorscht wordt. Een dezer grondbeginselen is de Reden der zaak. Wy weten niet, of de eerste Christenen eenig besef van dit beginsel hadden, of daar ooit van gewaagden. Misschien wel, by het redentwisten of filozofeeren onder bekeerde Joden en Grieken; maar zekerlijk niet, by die genen, van wie Paulus zegt, dat er „ niet vele wijzen naar het vleesch, „ niet vele machtigen, niet vele aanzienlijken geroe„ pen waren". Zy keerden zich af van stomme beelden om den levenden en waren God te dienen. Daar was niets in hun vroeger Godenleer, waar zy eenige achting voor konden hebben: niets dat zy met de leerstellingen van het Nieuwe Testament in vergelijking konden brengen. In die dagen kwam de waarheid, gelijk zy in Jezus is, in den geest zijner Discipelen, ondersteund door hare nieuwheid, door hare verhevenheid, door de kracht en het versche van haar bewijzen; en boven al, door haar verregaande en openbare meerderheid boven de dwaasheden van 't verlagend Heidendom. Wy vinden niet, dat men alstoen in gedachten nam, om over de geheimenissen van dat verheven geloof, dat hen hunne vroeger Godsdienst had doen verlaten, te oordeelen. Veeleer blijkt ons, dat zy die geheimenissen gehoorzaam en lijdelijk ontfingen; dat zy als

leer-

leerlingen die alles te leeren hadden, hun onderwijs aannamen gelijk het hun gegeven wierd; dat het berichten van hun leeraars hun genoeg was; en de rustelooze ftrekking van den menfchelijken geest tot gisfingen en verbeeldingen een tijd lang, een ruim genot vond in de rijke en blinkende ontdekkingen, die als een ftroom van licht op de wareld neêrftorteden. Maar met ons is het anders gefteld. By ons hebben die ontdekkingen, zoo rijk en zoo blinkend zy zijn, nieuwheid en verschheid verloren. De zon der gerechtigheid, is als de zon in den ftarrenhemel, ons door het genot, tot een gemeenzaam voorwerp geworden. Binnen weinig menfchenleeftijden liet de menfchelijke geest heur geleide varen, en zwierf, zoo zeer als ooit, om nieuwe verbeeldingen op te doen, rond en in 't wilde. Het is waar, dat men een juifter en hooger vlucht nam dan in den Heidenfchen tijd. Maar het was alleenlijk om dat men in het licht der Openbaring wandelde. Men ontleende uit het Nieuwe Testament zonder het te erkennen, en nam er de fchoonheden en waarheden uit, om daar zijn eigen jammerlijke inbeeldingen en de opgeraapte ftelfels daaruit gefmeed, mede op te fchikken. By vervolg van tijd, vermenigvuldigde zich de misleiding en breidde zich uit. Daar werden fchoolen opgericht, en over de wegen en raadflagen der Godheid werd even ftoutmoedig een ftelfel gebouwd, als over Scheikunftige bereidfels, of over den hemelloop, en dergelijke. Univerfiteiten werden gefticht en begiftigd, en de Natuurlijke Godsdienst nam haar plaats in den kring der wetenfchappen. Folianten

wer-

werden er vol geschreven, en de geëerbiedigde groote lichten van een vroeger eeuw, goten hunne bewijzen *à priori* en *à posteriori* over de wareld uit. Smaak, en gevoel, en verbeeldingskracht, namen over hand toe, en elk raauw, onbekookt grondbeginsel 't geen de Poëzy (of wat daarvoor doorging) bevallig wist in te kleeden, of waarover de hand der *genie* het aanlokkelijke van aandoenlijkheid en beschaafdheid verspreiden mocht, werd tot een grondbeginsel van 't Godlijk bestuur verheven, en moest de beraadslagingen der Godheid regelen. De Bijbel, intusschen, voor wien alles had behooren te wijken en onder te doen, moest zelf wijken en achter staan. Gantsch vruchteloos was het, te zeggen, dat hy 't eenig echte bericht behelsde van eene werklijke zending of gezantschap van God aan de wareld. Gantsch vruchtloos was het zijne getuigenissen aan te voeren, zijne wonderwerken, en de onwedersprekelijke vervulling zijner voorzeggingen. Deze sterke aanspraken moesten ter zijde gesteld en opgeheven worden, tot wy bewezen en vastgesteld zouden hebben.... Wat? — De redelijkheid van zijn leerstellingen. Wy moesten den Godsdienstleer van Gods gezant voor de balie brengen van onze menschelijke en uit onze begrippen gevormde theologie! De Bijbel, in plaats van op grond van zijne uitwendige bewijzen aangenomen te worden als de regel van ons geloof, moest getoetst en geoordeeld worden aan den grond der zaak-zelve; en (ons oordeel gunstig uitvallende,) moest hy niet als een behulp voor onze onwetendheid bygebracht worden, maar als een gevolgtrekking, een *corollarium* van onze *demonstratien*. — Maar is dit

dit werklijk zoo gefchied? — Ja! door Clarke, en door eene gantfche legermacht van zijne navolgers en bewonderaars. Hun eerfte ftap in de ftudie der Godsdienst, is, hunnen geest met de grondbeginfels van Natuurlijke Godsdienst te voorzien. 't Christendom moet vervolgens, eer men naar zijne uitwendige bewijzen omzien of luifteren wil, onder het onderzoek van deze grondbeginfels gebracht worden. Alle de zwarigheden, die de reden der zaak, of de juistheid van den leer in zich-zelven raken, moeten regelmatig doorgegaan, behandeld, en ten vollen genoegen voor en tegen beredeneerd worden. Uit den hemel was een ftem gehoord, die van Jezus Christus fprak: „ Deze is mijn geliefde Zoon, hoort „ hem!" De Galileefche mannen zagen hem, uit de dood opgeftaan zijnde, ten hemel opvaren, waar hy thands is. De Galileefche mannen gaven hun getuigenis; en het is een getuigenis dat in vroeger eeuwen den harden toets der Vervolging, en in de onze, dien der Sofistery doorftond. En echter, in plaats van Jezus Christus te hooren, als leerlingen, matigt men zich aan, over hem als rechter te zitten. In plaats van den Godsdienstleer naar den Bijbel te vormen, toetst men den Bijbel aan den Godsdienstleer dien men zich gevormd heeft; en dit boek, met zijnen gantfchen fleep van bewijzen die 't meêbrengt, moet buiten ftaan, tot die fraaie Vierfchaar het vonnis gefproken heeft, 't geen dan afhangt van hem met hun eigen harfenfchimmige en wezenlooze ftelfels al of niet te kunnen over een brengen.

Wy veroordeelen het gebruik der Reden in 't ftuk van Godsdienstleer niet. Het behoort aan de Reden,

'k besluit by gevolgtrekking op te maken, zoo wanneer haar, gronden en bewijzen voorgelegd worden. Maar het behoort even zoo tot de Reden, geen gevolgen te trekken, en geen besluit op te maken, als er zulke bewijzen ontbreken. De Reden kan oordeelen over de uitwendige bewijzen van 't Christendom; om dat zy de waarde en onwaarde van menschengetuigenis onderscheiden kan. Zy kan ook de waarheid of valschheid van zulke in 't oog stralende onderpanden van waarheid bevatten, als het doen van een wonderwerk, of de vervulling eener voorzegging. Maar de Reden heeft geen bevoegdheid om over die inwendige bewijzen te oordeelen, die menig een vermetel Godgeleerde uit de oorzaak of 't waarom der zaak, of uit de overeenstemming van den leer met den ingebeelden aart en eigenschap der Godheid heeft trachten af te leiden. Een der nuttigste aanwendingen van de Reden is, hare perken wel te bepalen en zich daarin te houden; het veld van gissingen te verlaten; en zich-zelve binnen dien veiligen en zekeren slagboom in te sparren, die den uitersten omvang der menschelijke ervarenis omsluit. Hoe vernederend men het achten mag, het is dit, dat der filozofie van Bacon ten grond ligt. En aan dit-alleen, is de hedendaagsche Wetenschap al haar zekerheid en al haar triomfen verschuldigd. Waarom bloeit de Filozofie tegenwoordig? Om dat haar beoefenaars geleerd hebben, hunne eigen stelsels en gissingen daar te laten, en zich aan de blijkbaarheid te onderwerpen, hoe onaangenaam of onsmakelijk dat gene ook zijn mocht, wat er uit voortkwam. Niets meer behoeven wy, dan die zelfde les en dit

zelf-

zelfde beginsel in de studie der Godsdienstleer in te voeren. Ons werk, onze plicht, is niet te gissen, maar te leeren. Als wy eerst op zoodanige historische gronden, waarop 's menschen reden en ervarenis hem gerechtigt een besluit te vestigen, het Christendom bewezen hebben eene echte boodschap van God te zijn, zoo blijft er niets voor ons overig, dan ons geheel en volkomen aan den inhoud dier boodschap over te geven. Wy hebben 't recht, om over de geloofsbrieven die een Gezant des hemels meêbrengt, te oordeelen; maar wy hebben geen recht om te oordeelen over het bericht dat hy ons geeft. Wy hebben geen recht om dat bericht het zij af te wijzen, het zij te bekribbelen tot we het naar onze vooropgevatte begrippen verplooid zullen hebben. Het is wel waar, dat indien de waarheden die hy ons medebracht, in het veld der menschlijke waarneming lagen, onze vooraf verkregen kennis daarvan, door hem niet te wraken zou zijn. Kwam hy ons verhalen dat de lichamen van het planeetstelsel in volmaakte cirkels omloopen; wy zouden hem de waarnemingen en afmetingen der Starrekunde voorwerpen. Verhaalde hy ons dat de zon nooit in den Winter schijnt, en dat haar glans nooit in den Zomer door eenige wolk verdonkerd wordt; wy zouden de zekere ondervinding zoo van ons-zelven als van geheel de nabuurschap daartegen stellen. Meldde hy ons, dat wy volmaakte menschen zijn, uit hoofde dat wy vrij zijn van driften, en onzen naaste als ons-zelven liefhebben; wy zouden hem de geschiedenis van ons leven en de diepgezetelde bewustheid on-

zer-

onzer gebreken voorleggen. Op alle de onderwerpen kunnen wy hem vergelijken tegen de ſtrijdige waarneming. Maar wanneer hy ons waarheden brengt uit een oord, door geen menschlijk oog ooit bezocht; wanneer hy ons de gedachten van God meldt, en de raadſlagen van dat onzichtbare Wezen voorſtelt, wiens arm over alle warelden uitgeſtrekt is, en wiens uitzichten de eeuwigheid omvatten, is hy buiten alle bereik 't zij van oog of verrekijker, en wy moeten 't aan hem overlaten. Wy hebben niet meerder recht om over zijn bericht te oordeelen, dan over het bericht van eenig ander reiziger die uit eenigen verr' afgelegen en onbekenden hoek des Heelals op onzen planeet aankoomt, en ons meldt, welke warelden er in die verre ſtreken omwentelen, die buiten de grenzen van onze Starrenkunde liggen, en hoe de Godheid die met Hare wonderen vervult. Alle vooraf gemaakte opvattingen van ons, zijn van geen grooter waardy dan de dwaasheden van een kind; en zoo wy uit hoofde van deze opvattingen daar tegen wilden aandruiſchen of dat veranderen en verdraaien, wy zouden even onzinnig zijn als ooit Scholastiek met zijn Categorien, of als een Carteſiaan met zijn hemeldraaikolken (in de oogen der Hedendaagſche Newtonianen) is.

Gaan wy tot de eerſte Christenen uit de Heidenſche wareld te rug. Zy keerden zich van ſtomme afgoden tot de dienst van den levenden en waarachtigen God. Zy gingen eenvoudig en geheel, van een ſtaat, die zoo erg, indien zelfs niet erger was, als de allervolſlagenſte onwetendheid, tot het Chris-

 ten-

tendom des Nieuwen Testaments over. Hun vooraf opgevatte meeningen, in plaats van hun iets te baten, moesten zy ten eenenmaal afleggen; en daar bestond die middelbaan niet die zoo menig één onzer noodig acht, en die wy met den naam van Redelijken en Natuurlijken Godsdienstleer verheerlijken. In die dagen wist men van geene Natuurlijke of Reden-Godsdienst; en wy hebben ook de minste reden niet om te gelooven, dat men ooit in dien leer werd ingewijd eer men gerekend wierd het onderwijs van het Evangelie te mogen ontfangen. Men werd in eens van de ongerijmdheden des Heidendoms tot dat Christendom overgebracht, dat tot ons gekomen is in de Evangeliegeschiedenis en in de brieven, door de leeraars aan hunne bekeerlingen geschreven. Men zag de mirakelen; men berustte daar in, als voldoende blijken van een Godlijk aangeblazen leeraar, en uit dezes mond ontfing men geheel zijn Godsdienst. Het geloof kwam uit het gehoor, en het gehoor uit de woorden van een Godlijken boodschapper. Zoo ging het toen, en zoo behooren wy nog te werk te gaan. Wy zien de mirakelen niet, maar wy zien de wezendlijkheid dier mirakelen, door middel van dat klaar en onverdacht getuigenis dat ons overgeleverd is, en wy moeten ze aannemen als geloofsbrieven van Gezanten van God. Wy behooren geheel onze Godsdienst uit de gedenkschriften van dit Gezantschap te nemen; en, afstand doende van de Afgodery onzer eigen opvattingen, behooren wy toevlucht te nemen tot dat woord, dat gesproken werd tegens de genen die 't hoorden, en door middel van opschrijven tot ons overge-

gebracht. De vraag was by hen: Wat hoort gy? By ons is zy: Wat leest gy? Zy hadden hunne afgoden, en keerden zich daarvan af. Wy hebben onze geliefkoosde inbeeldingen; en ik beweere, dat het, by eene verbindende Openbaring van den hemel, eene even zoo in 't oog ſtralende Afgodery is, die aan te kleven, dan als zinnepoppen op doek geſchilderd of in hout of ſteen door de hand van een beeldhouwer gebeiteld waren.

In de Volksgodsdienſten der Oudheid zien wy naauwlijks den voetſtap van eenige gelijkenis met dien Academiſchen Godsleer (dat Theïsmus), thands in onze ſchoolen voortgeplant, en in de ſtelſels onzer moralisten figuur makende. De bekeering ging onder de eerſte Christenen zeer eenvoudig in 't werk. Zy beſtond in een volkomen verlaten van hun heidenleer, en eene algeheele onderwerping aan die nieuwe waarheden, die door de Openbaring van het Evangelie, en door deze alleen, tot hen kwamen. Het was de zuivere Godsdienstleer van Christus en zijne Apostelen. Die Godsdienstleer die pronkt en brageert op verzonnen bewijzen uit de hoogte van eens Profesſors leergeſtoelte, maakte daar geen gedeelte van uit. Zy luiſterden als alles te leeren hebbende: wy (daartegen) luiſteren als of wy daar zaten om te oordeelen, en om aan de boodſchap van God hare plaats aan te wijzen onder de beginſels die wy vooraf reeds vastgeſteld hebben, en waar aan zy ondergeſchikt moeten blijven; doch welke beginſels by de eerſte prediking des Christendoms onbekend waren. De Galaten, de Korinthers, de Theſſalonikers, en de Filippenzen wisten er in 't minſte

ſte niet van. En wil iemand ons wijs maken, dat of Paulus-zelf, of die genen die onder zijne onmiddelijke leiding en opzicht waren, hen tot geen volkomen Christenen maakte; of dat zy in de wijsheid die ons voor de eeuwigheid voorbereidt, by onze verlichting te kort ſchoten, om dat zy onze redenlijke of natuurlijke Godsdienstleer tot geen voordrempel hadden voor die kennis, die in zuivere en onmiddelijke Openbaring, van Gods Zoon kwam? Het Evangelie was hun genoeg, en behoort ons ook genoeg te zijn. Elk zoogenaamd natuurlijk of verzonnen grondbeginſel, 't geen dient om het oppergezag van het Evangelie te verkorten, of zoo veel als daar deel in te hebben, behoort oogenblikkelijk afgewezen te worden. Alle meening in de Godsdienst behoort tot deze eene vraag gebracht te worden: Wat leest gy? en men moet in den Bijbel berusten, als eenige regelmaat van ons geloof, waarin wy den gantſchen wil van God tot 's menſchen behoudenis vinden.

Maar is het thands geen verlichte eeuw, en heeft ſedert de dagen van 't Evangelie, de wijsheid van tweeduizend jaren zich niet op het tegenwoordig geſlacht ſaamgehoopt? Zijn de Wetenſchappen door geene ontdekkingen verrijkt geworden? En is de Godgeleerdheid niet eene der Wetenſchappen? Moeten de menſchen in dit verder gevorderd tijdvak van de verheven uitoefening hunner vermogens te rug gehouden worden? En zoo men in eene vroege en onbeſchaafde oudheid, by de kindschheid der kenniskrijging ſtamelde en ſtotterde, moeten wy daar-

daarom, als schoolkinderen, by de les die men ons voorgelegd heeft, staan blijven? — Het is waar, deze eeuw is verlicht; maar in wat veld heeft zy eene zoo vleiende onderscheiding verkregen? In dat van het proefondervindelijke. Het menschelijk verstand dankt alle zijne vorderingen aan 't beperken zijner inspanningen binnen de veilige en zekere boorden der waarneming, en aan het gestreng beteugelen van zijne overhelling tot inbeelding en meening. Treed deze boorden uit, en het menschelijk verstand heeft by zijn eigen onbelemmerde oefening geen duimbreed gewonnen. Al de filozofie die door den arbeid eener reeks van jaren gebouwd is, is de filozofie van feiten, tot algemeene wetten (*) gebracht, of onder eene algemeene beschrijving van waargenomen punten van gelijkenis vervat. Een stout en wonderbaarlijk gesticht erkennen wy; maar zoo dra wy ophouden waar te nemen en stelsels verzinnen, smijten wy het werktuig weg waar het meê gesticht was. Noem ons eene enkele ontdekking die het minste licht over byzonderheden van 't Godsbestuur heeft verspreid (†). Noem ons eene enkele waarheid in 't gant-

(*) Waarom niet liever gezegd: *tot algemeene verschijnsels gebracht?* Zoo is 't inderdaad, en zoo gaf Newton zijne waarneming van de zoogenaamde *aantrekking* ook op, schoon men er thands in plaats van een *algemeen verschijnsel*, een beginsel in de lichamen van schijnt te maken. Het geen ons hoe langer hoe meer naar de *qualitates occultae* der Scholastieken te rug voert. Zeker sluit het woord van *wet* dit juist niet in, maar het bevat toch een stelling die iets meer zegt, dan de waarneming insluit.

Aanteek. des Vert.

(†) En is dan geheel ons leven, indien wy slechts acht op ons-zelven geven, is geheel de oude en dagelijksche ge-

 schie-

'ṫ gantsche veld der proefondervindelijke Wetenschap, die ons tot het zedelijk bestuur des Almachtigen kan doen toenaderen, buiten Zijne eigen Openbaring alleen. De Starrekunde heeft milioenen van zonnen en zonnenstelsels in den ruimen omvang van haar beheersching begrepen; maar de wegen van God met den mensch staan op een zoo ondoorkomelijken afstand als ooit; zelfs is er geen schemer van licht over verspreid geworden. De ontdekkingen waar de hedendaagsche Wetenschappen op roemen zijn alle beperkt binnen dat veld, waar 's menschen zintuigen in om kunnen wandelen. Zoo dra wy buiten dat veld stappen, houden zy op, ontdekkingen te zijn, en worden enkele verzinsels der inbeelding. De ontdekkingen der hedendaagsche Wetenschap hebben, inderdaad, aan het Godsdienstgevoel een nieuwe kracht en nadruk gegeven. Zy strekken alle ter verheffing van de Godheid; maar zy brengen geen stipjen toe ter verklaring van Gods oogmerken. Zy maken Hem grooter; maar zy maken Hem niet minder onbegrijplijk. Hy is meer in geheime donkerheid gehuld dan ooit. Hy-zelf is 't niet wat wy zien, maar zijn werk; en ieder nieuw toevoegsel tot Zijne grootheid of onuitputlijkheid, door de filozofie ter onzer beschouwing bloot gelegd, drijft ons verstand op een verder afstand dan eerst, van den Geest en gedachte des verhevenen bouwheers.

schiedenis, iets anders dan eene aanéénschakeling van waarnemingen van dat Godsbestuur? Inderdaad stemmen die waarnemingen ook onveranderlijk overeen met de Goddelijke Openbaring des Bijbels. — Doch onze Schrijver schrijft voor eene eeuw die God en de Geestelijke wareld van onzen kring uitsluit. *Aanteek. des Vert.*

heers. In plaats van den God eener enkele wareld; zien wy Hem nu, in al de Majesteit zijner verheven eigenschappen, over een machtige reeks van ontelbare Wareldstelsels heerschen. Voor ons zwak gezicht is Hy met nog ontzachlijker geheimzinnigheid als omwonden; en ieder nieuwe toeflikkering die de Sterrekunde ons van het Heelal verschaft, verhoogt in de beschouwing van onzen geest, dien onoverstijgbaren scheidsmuur, die tusschen de raadslagen van den Opperheer, en die ras voorbijgaande Wezens bestaat, welke hun verdwijnend oogenblik in de nederigste zijner woningen uitpronken. Indien dit onzichtbaar Wezen dat geheimvolle stilzwijgen waarin het zich omwikkeld heeft, wilde verbreken, zoo gevoelen wy, dat een enkel woord van Zijn lippen eene wareld van donkere en dwaze verbeeldingen en hersenschimmige stelsels kon opwegen. Elke nieuwe aanwinst die 's menschen geest in het veld van ontdekking behaalt, verbindt ons vaster aan onzen Bijbel; en in de zelfde evenredigheid als de filozofie de wonderen van God voor ons vermeelvuldigt, schatten wy dat boek hooger, waarop het bewijs der Geschiedenis het kenteeken van zijne echtheid gedrukt heeft.

De Maanloop heeft de Sterrekundigen gedurende een lange reeks van jaren bezig gehouden; en dat zy nu in staat zijn om alle de onregelmatigheden van haar omzwaai te bepalen, mag voor één der uitstekendste triomfen der hedendaagsche Wijsgeerte gerekend worden. De oplossing van dit vraagpunt, hoe zeer wel het moeielijkste dat ooit door het menschlijk verstand ondernomen was, lag echter binnen de perken van 't veld der waarneming.

Het was bereikbaar voor afmeting; en op de zekere gronden van berekening, hebben mannen van wetenschap haar tot stand gebracht. Maar vergete men nooit, dat die zelfde grondregels van filozofie die hen zoo zeker en zoo zegerijk in het veld der waarneming geleidden, hen ook wederhielden van daar eenen stap buiten te doen; en dat, schoon niemand onzer met meer stoutheid en zelfbetrouwen te werk ging dan zy, waar bewijs en waarneming hen voorlichtte, niemand echter ooit behoedzamer was om nergens uitspraak over te doen waar bewijs en waarneming ontbrak. Onderstellen wy, dat een hunner, opgewekt door het behaald geluk van de berekening der standen van de Maan in haar omloop, overging, om over de bestanddeelen van haar bol een Schcikundig stelsel te verzinnen. Het eerste problema (als gezegd is) lag in het veld der waarneming; dit laatste (in tegendeel) is geheel en al buiten dien omvang; en daar is niemand, wiens geest van de zedigheid en gestrengheid der hedendaagsche wetenschap wel doordrongen is, die op zoodanig een theorie niet met de zelfde verachting neêr zou zien als of het een Dichterlijke droom, of een kinderspel ware. Wy hebben veel van de Maan gehoord, en van de vuurbergen, op haar oppervlakte brandende. Laten wy nu eens een onwederspreeklijk bewijs hebben dat by de uitbarsting van een dezer brandende bergen, een steen daaruit op onze aarde geworpen is; zoo zal 't Chemische samenstel van de Maan uit de ontbinding en oplossing van dien steen, meerder opheldering ontfangen dan van alle de verzinselen of stelselmakeryen in de wareld. Zoo iets naamlijk brengt de zaak eeniger mate onder het bereik der

waar-

waarneming, en het wordt een geschikt onderwerp om de ware filozofie op aan te wenden. Het oog kan het nu zien, en de hand betasten; en het bericht door der moeizamen arbeid van proefnemers opgeleverd, zal als een waarachtiger blijk en bewijs ontfangen worden, dan de theorie van eenigen filozoof, hoe vernuftig of schitterend ook.

Op het gevaar af, van voor verbeeldingziek door te gaan, voeren wy dit voorbeeld aan als een voegzame opheldering van het grondbeginsel, dat wy hier trachten vast te stellen. Wy doen alle hulde aan de hedendaagsche wetenschap, en betwisten de hooge vlucht harer aanspraken niet. Maar wy beweeren, dat hoe blinkend haar vaart is in die streken van Wijsbegeerte, waar zy de voorlichting der waarneming heeft om die vaart te geleiden, de filozofie echter van al wat buiten het veld der waarneming ligt, zoo duister en ontoeganklijk is als immer. Wy beweeren, dat van de beweging der Maan tot een ongegronde gissing over de Chemische hoedanigheden van haar bestandstoffe over te gaan, eene vermetelheid is, door de Wijsbegeerte misbillijkt. En wy moeten gevoelen, dat het eene nog veel meer in 't oog stekende overtreding van alle hare grondregelen zijn zou, van de helderste ontdekking die zy gedaan mocht hebben, over te gaan tot de wegen van dat onbegrijplijk Wezen, dat geen oog gezien heeft, en wiens verstand alles omvattend en de oneindigheid - zelve is. De glans en grootheid van het geen wy kennen, kan ons nooit recht geven om over het geen wy niet kennen te oordeelen; en daar is geen geweldiger of onverde-

digbarer overſtap te begrijpen, dan van de waarheden der Natuurkunde tot een gisſing naar de byzonderheden van Gods beſtuur, of de inrichting Zijner zedelijke beheering. Wy hooren veel van Openbaringen van den Hemel. Laat de eene of andere van dezen het blijk dragen van eene werklijke mededeeling van God-zelven; zoo moeten alle beredeneeringen van alle de Godgeleerden ophouden, en plaats maken voor den inhoud dezer mededeeling. In plaats van ſtelſels te verzinnen over de Natuur en Eigenſchappen van dat Goddelijk licht, dat Gods zetel omſtraalt, en zoo onmetelijk verr' boven onze vatbaarheden is, mogen en moeten wy onze oogen op die uitvloeiing daarvan vestigen, die werklijk tot ons gekomen is. In plaats van ons ſtelſels te vormen over de raadſlagen van het Goddelijk verſtand, mogen en moeten wy dat boek raadplegen, dat voor omtrent tweeduizend jaren onze wareld verlichtte, en de echtſte bewijzen draagt, dat het een gedeelte dezer raadſlagen bevat. Laten wy het eigenaartige gereedſchap, het geſchikte werktuig gebruiken om het onderzoek in het werk te ſtellen. Laten wy nooit begrijpen dat het een werk voor 't vernuft of de verbeeldingskracht zijn zou. Het is een werk van louter Taalkundige ontwikkeling, een zuiver punt van Taalkennis. De Verklarer die met de eene hand dit boek open ſlaat, en met de andere zijn ſtelſel vasthoudt, moet daar afblijven. Wy laten er geen ander gereedſchap by toe dan het Woordenboek der taal. De man dien wy vorderen, is de Schriftuurlijke oordeelkundige die voor den zin en beteekenis der woorden zijne Autheuren en

voor-

voorbeelden weet by te brengen; en wat ook de uitkomst zijn moge van zijn geduldig en diep taalonderzoek, wy berusten daar in. Van ieder verlicht leerling van Bacon verwachten wy de goedkeuring van deze wijze van behandeling, en de erkentenis, dat de zelfde manier van filozofeeren, waar aan de Wetenschap al hare verheffing en aanwas in dezen later tijd verschuldigd is, ons alle onze hoogvliegende inbeeldingen moet doen weg werpen, en elke gedachte in ons onder de gehoorzaamheid aan Christus, gevangen geven.

Edoch, daar blijft nog iets te verrichten. De Geest mag oordeel genoeg bezitten om in de aanschouwelijke juistheid van een beginsel te berusten, zonder zich echter kracht of zelfgevoel genoeg bewust te zijn om het te werk te leggen. Bacon wees den weg aan van het ware filozofeeren; en echter, in de praktijk ging hy er van af, en zijne eigen nasporingen in de Natuurkunde mogen onder de meest beslissende voorbeelden gerangschikt worden van dat roekeloos en ongegrond stelselsmeden, 't geen zijne grondbeginsels uit de Schoolen van Wijsbegeerte verbanden. Newton daartegen vervulde in eigen persoon het karakter des waren Wijsgeers. Hy zag niet alleen 't algemeene grondbeginsel, maar was er ook getrouw aan. Hy lei zich tevens toe op den lastigen arbeid van 't waarnemen en proeven doen, en doorstond het verdriet dat ieder gevoelen moet in zijne oude wijze en gewoonte van bevatting af te leggen. Wy vermanen onze Lezers, moed en Wijsbegeerte genoeg te hebben tot het doen van soortgelijke opoffering. Het is niet genoeg, den Bijbel te erkennen voor de eenige echte bron van na-

richt

richt betreffende de byzonderheden der Zedelijke regeling en verordening, door het Opperwezen tot bestuur der verstandelijke wezens dezen Bol bewonende, ingesteld. Daar wordt iets meer dan een bloot erkennen van die echtheid vereischt. Men moet haar gevoelen, en zich in daad en gehoorzaamheid, aan haar onderwerpen. Laten wy hen ter toets brengen! „ Voorwaar, ik zegge U (zegt „ onze Zaligmaker) ten zij iemand wedergeboren „ zal zijn, hy zal in het Koninkrijk Gods niet in- „ gaan. " — „ Door genade zijt gy behouden ge- „ worden, en dit, niet van u-*zelven*; (*maar*) het „ is een gift van God. " — „ Gerechtvaardigd om „ niet, door zijne Genade, door de verlossing die in „ Jezus Christus is, wien God gesteld heeft om eene „ verzoening te zijn door 't geloove in zijn bloed. " Wy behoeven geene aanhalingen te vermenigvuldigen; maar waar eenige weêrzin is tegen de blijkbare waarheden die wy hier den Lezer, in de taal des Bijbels voorstelden, daar heeft het verstand zich nog niet bekwaamd voor de filozofie die het onderwerp vordert. Het mag op den weg zijn, maar het is nog niet gekomen tot het geen de eindelijke uitkomst moet zijn. Het is nog een slaaf van het schoonschijnende, het aanlokkende, zijner oude verbeeldingen; en schoon ook het Grondbeginsel aannemende, dat elke vooringenomenheid, voor het hoog gezag eener dadelijke mededeeling van God wijk'n moet, het ontbeert standvastigheid en moed om dit beginsel in vervulling te brengen.

E I N D E.

NA-

NAREDE

VAN DEN

VERTALER.

Ieder tijd heeft zijne byzondere behoeften, en vordert eene verschillende wijze van daaraan te voldoen. Het is dus in het lichaamlijke, en even zoo in het verstandelijke. De zelfde ziekte vordert by een veranderd lichaamsgestel, veranderde leefwijze, veranderd vochtmengsel en vezelbestaan, andere geneesmiddelen; en de heilzame verkoelende leef- en geneesregel van Boerhave, die in de nog sterke, vaste, doorvoede, verhitte, en overspannen lichamen onzer Grootouderen alles vermocht, moet by het tegenwoordig verzwakte, verslapte, verweekte, en uitgeputte geslacht voor eene andere plaats maken, naar den tegenwoordigen toestand gepaster. Met het verdwijnen der Scholastieke wijsgeerte, gelijk men ze noemde, verloren ook de aangenomen bewijzen voor God en Godsdienst, toen overtuigend, hun kracht, en de omkeering der filozofie, bracht met veranderde grondbeginsels en inzichten, teffens verandering in de leiding van gedachten en in de gronden der berusting

ting van het verstand te weeg. Zelfs heeft er nooit eenige afwisseling van het eene wijsgeerig systema met het andere kunnen ontstaan, of zy had haren algemeenen invloed op de heerschende Godsdienstbegrippen, en moest desgelijks, eene andere leiding van betoog doen aannemen. En dit niet slechts om dat men, van zeer vroeg reeds, de zoogenaamde Filozofie met den Godsdienstleer had verbonden, als eene dienaresse en wachtster (zoo 't heeten moest,) of liever als een Huishoudster die de waarheden der Godsdienst in bewaring nam, naar eigen begrip uitdeelde of inhield en zoodanig om- en opschafte, als zy het geraden vond; doch die weldra de meestresse speelde, en zoo zy de Godsdienst al niet blootelijk tot haar behulp en ondersteuning gebruikte, ten minste met haar de heerschappy in het erf en gebied dat aan deze eeniglijk toekwam, verdeelde. Niet slechts, zeg ik, daarom, maar om dat elke wending van denkwijze, door elke nieuwe wijsgeerte (of die daar voor ging) te weeg gebracht, eene heerschende neiging van voorkeur, van vatbaarheid, van trefbaarheid voor een ander soort van bewijzen of een andere manier van die aan te wenden, veroorzaakte, buiten welke men de waarheid miskende of er zich tegen verstompte en verhardde. — Wat ons betreft; na de verscheidenerhande verwisselingen, welke de Filozofie, van zeer vroeg in het Christendom ingedrongen en waardoor het ten allen tijde zoo geschokt is geworden, ondergaan heeft, daar is er, behalven de nu lang vergetene Aristoteliaansche, geen van zoo langen duur geweest, als die wy de Engelsche noemen mogen. Van het oogenblik

blik af, dat de nieuwe inzichten, door Lord Verulam omtrent de beoefening der Natuurkunde voorgesteld, ingang vonden, en *Waarneming* en *Inductie* de plaatse van opgeraapte grondbeginsels van verbeelding en daaruit afgeleide gevolgen innamen, was het licht dat deze in het vak der Natuurkennis om zich spreidden, zoo kennelijk, dat men niet anders kon dan het toejuichen en de oudere duistere wanbegrippen voor de nieuwe ontdekkingen opgeven, die (als ware 't) een geheel nieuwe Natuur voor onze oogen ontsloten. Welhaast verdrong deze nieuwe proefondervindelijke leerwijze alle andere, en het was omtrent het midden der afgeloopene eeuw, dat ook het op zijne overburen zoo naijverig Frankrijk deze Engelsche *Physica* aannam. Doch deze groote omkeering in 't stuk der Natuurwetenschappen (dat is, in het onderzoek van sommige eigenschappen der lichamen) welke men nu Natuurlijke of Natuurfilozofie begon te noemen, bracht tevens door het by 't menschdom noodlottige misbruik van namen en zaken, de jammerlijkste gevolgen te weeg. Aan de eene zijde verbeeldde men zich de eigenschappen der lichamen te kennen, om dat men zekere uitwerksels daarvan had leeren waarnemen; en verhief louter verschijnsels tot wezendlijkheden, ja tot beginsels (*). Van onderstellingen, eerst te hulp genomen

(*) Zoo is 't met de zoogenaamde aantrekkingskracht, welke Newton - zelf te wijs was om hooger dan als een *algemeen phaenomenon* op te geven, of inderdaad in *aantrekking* te doen bestaan; daar het werklijk het *resultaat* van geheel eene andere en zeer eenvoudige en algemeene kracht is, die niets met het aantrekken gemeen heeft.

men om aan de verbeelding een denkbeeld van zekere verschijnsels te geven, maakte men onbedenklijke waarheden, verloor het eenig beginsel, dat onomstotelijk is, de eenheid, en verviel tot een fyziek Manicheïsmus (*). Te gelijker tijd verzwolg ook het denkbeeld van Fyzieke krachten en eigenschappen alle hooger en geestelijk, en dus, alle waarachtig begrip; en het drieste materialismus ontstond. In de derde plaats begon men welhaast de beginsels van Bacon (hoe zeer strijdig met zijn oogmerken en geheel zijne denkwijze) op 't menschelijk verstand en den menschelijken geest toe te passen; en 't gevolg was, aan de eene zijde, de Lockiaansche bedrieglijke Logica, die (God betere 't!) alomme schier koning kraait; en aan de andere, allerlei Deïstery, Ongodistery, en Godlochening! Te vergeefs stelde Leibnitz daar zijn verhevener en veel ontwikkelend stelsel van het geestelijk beginsel der lichamen tegen. Het was te weinig naar de vatbaarheid van het algemeen (en hoe kon het anders?) om verstaan of gesmaakt te worden, en hy-zelf stelde 't zich ook niet anders voor; maar en het grover Newtonianismus en Lockianismus, zoo als men 't bevatte, met alle de uitspruitsels van beide, was weldra de Afgod en speelpop der oppervlakkige en windrige Franschen, en het werd algemeen.

Inzonderheid kennen de Engelschen, in hoogere aan-

(*) Zoo is 't met de verklaring van den omloop der Planeeten uit twee tegenstrijdige krachten of richtingen; de rechtlijnige voortwerping, en de aantrekking naar een middenpunt.

aanſchouwing altijd ſtomper, naar mate zy vatbarer voor natuur- en werktuigkundige opmerkingen en oefeningen zijn, geene andere wijze van denken, van redeneeren, van beſluiten, dan die op deze leest geſchoeid is. Het was dus, en blijft voor de Engelſchen een behoefte, wanneer men hen overtuigen of overreden wil, ja wanneer men hen aanlokken wil om over eenige ſtof te denken, de by hen geliefkoosde Methode te volgen, en dit was zeer zichtbaar het doel van Doctor Chalmers in het ſtuk, waar wy hier een getrouwe vertaling van geven. Hy ſtelt zich de Engelſche wijze van denken, van filozofeeren voor, en volgt die, en ontziet daarby al hun aangenomen vooroordeelen zorgvuldig, of neemt ze zelfs aan. En men kan niet nalaten te erkennen, dat hy van deze wijze van voorſtellen en redekavelen een voortreffelijk en zelfs triomfant gebruik heeft weten te maken. Ook mag men gelooven, dat in eenen tijd, waarin ook in dit ons Vaderland de Engelſche Filozofie en Engelſche Logica zekerlijk zeer algemeen is, dit werkjen by ons van een groot en uitgebreid nut kan zijn. Waar toe Hy zijnen zegen geve, die ons in Zijn woord gebiedt, „ in den morgenſtond te zaaien, maar ook „ onze hand 's avonds niet af te trekken, als niet „ wetende wat opgaan zal mogen!"

Intusſchen gevoelt ieder (vertrouwt men), dat dit geheele betoog van Chalmers eigenlijk op een bloot Historisch bewijs van den opgang des Christendoms neêr komt. En wat kan een historisch, een bloot historisch bewijs ons meer, dan een historisch geloof, opleveren. Zekerlijk echter is het Ge-

loof eens Christens iets meer, iets geheel anders, dan te gelooven, dat de inhoud van de Evangelien in waarachtige gebeurtenisfen beftaat, en dat zy waarlijk door de Schrijvers op wier naam zy gaan, opgefteld, en onvervalscht tot ons over gekomen zijn. Dit mag het VERSTAND erkennen, en het moge een heerlijke zaak zijn en die wy eenen ieder toewenfchen; *met het* HART *gelooven* ter zaligheid is iets anders, en hiertoe is het dat wy onze medemenfchen moeten trachten op te leiden. Te bevroeden hoe weinig 't koude verftand zij, maar geheel hart, geheel gevoel voor Jezus te zijn, Hem te leven, Hem te fterven, en Geloof, Liefde, en Hoop, tot ééne aandoening, één gevoel, ééne wijze van zijn te vereenigen, en in deze gefteldheid van ziel Zijne glorievolle wederkomst ftaroogend te gemoet te zien, dit is Christen zijn.

Geheel iets anders is dus 't Evangelie voor den Christen, als den Onchristen. Voor den laatfte, of voor zulken die dezen naam- dragende, het Christendom in hunne onverfchilligheid helpen verwoeften, zijn de bewijzen van dit boekdeeltjen eigenlijk dienftig. Maar niemand fchatte het daarom gering! De hoeveelfte onder ons, Christenen, behoort niet tot deze kategorie; en wie onzer heeft in deze dagen van Zelfaanbidding en Afgodery des verftands, (waarin niemand licht zich-zelven geheel vrij zal kennen van de knieën fomwijlen voor dezen Baäl te buigen,) niet nu en dan noodig tot de historifche bewijzen van 't Evangelie te rug geroepen en daarby van tijd tot tijd weder op nieuw bepaald te worden, om niet door het alles befmettend Ongeloof, dat alles rondom ons verpest, bekropen en ongevoelig vergiftigd te worden?

Alleenlijk wenschte hy, die de vertaling van dit

Stuk-

Stukjen op zich nam, dat de Christen zich met deze soort van bewijzen voor de waarheid des Christendoms niet genoegde. — Daar zijn meer, daar zijn velerlei en onwederstanelijke bewijzen voor den Christen; en deze hopen wy dat niemand voor die soort van bewijzen die hy met den Onchristen gemeen kan hebben, zal achterstellen.

Ik spreek hier niet bloot van de overtuiging, die of de lezing-zelve der Evangelien of der Apostolische brieven, of het aanhooren van de verkondiging der Goddelijke genade onwillig in de harten te weeg brengt, noch ook van die onwederstaanlijke kracht, waarmee het getroffen hart in de overdenking van eenige schriftuurplaats gedwongen is uit te roepen: „ Het is God, die dus spreekt, 't is „ zijn Geest, die hier uitgaat!" — Dit alles moet thands dweepery en zwakheid van hoofd heeten, en hoe kan het anders by hen die nimmer het kenmerk van Waarheid aan hun hart beproefd hebben, en in het ontkennen van alle Geestelijke invloeden zich geheel tot verstand willen maken, zonder ooit na te gaan wat dan toch dit anders is dan een afhankelijkheid van die verbeelding, waardoor ons de denkbeelden niet dan in de vormen die zy er aan geeft vertegenwoordigd worden. Jammerlijke wijsheid inderdaad, die niet boven deze zinnelijke en schijnbare wareld kan uitgaan, en de hoogere en waarachtige ten eenenmaal van ons afsluit!

Doch, als gezegd is, hier spreek ik niet van. Maar ik doel op een duidelijk en overtuigend inzicht van den samenhang des Ouden Verbonds met het Nieuwe; zonder 't welke de ondervinding ons leert hoe weinig van het Evangelie de kunstrijke nieuwe verklarin-

gen en opvattingen, in het Evangelie overlaten. Het is toch in deze dagen zoo verr' gekomen, dat zy wien dit zeker het allerminst voegt, onbeschaamdelijk het verstand en fijn vernuft der Socinianen, en de uitmuntendheid in geleerdheid en kundigheid der Remonstranten, voor alles wat de Rechtzinnige Kerk uitmuntendst en eerbiedwaardigst bezeten heeft, roemen en verheffen; en het klein getal dat nog thands aan de onbepaalde en onvoorwaardelijke genade blijft vasthouden, met hun Godlijken meester en Hoofd aan de bespottingen en bespuwingen der opgeworpen Cajafassen en Heidenen blootstaan, die met hunne Grotiussen en Episcopiussen rijkelijk de schriften der latere Joden plonderen, om de duidelijkste profecyen te ontzenuwen. Het is zoo verr' gekomen, en voorlang was het dus, dat het een triumf wierd, een plaats, die, voor en na Christus lijden, altijd op Hem toegepast wierd, eenen anderen draai te geven. Doch hoe vernuftig en arglistig men zich hierin ook uitslove, de zichtbare en onmiskenbare voorspellingen van Jezus Christus, zijn en blijven onmiskenbaar in het Oude Testament, gelijk zy by de oude Rabbijnen zoo wel als geheel de Christenkerk erkend zijn geworden.

Het is echter van weinig vrucht, dezen samenhang aan te dringen, indien men niet van de Paradijsbelofte af, alle de Aartsvaderlijke gebeurtenissen door, in alles dien Verlosser herkent en weêrom vindt, die geen oogenblik uit het oog der Geloovigen, geen oogenblik uit het doel der Godspraken was; en waarvan, na Abrahams begunstiging met het onschatbare voorrecht, dat deze slangvertreder en redder des menschdoms uit zijne heupe ontspruiten

zou,

zou, ieder zijner afkomelingen steeds de diepste overtuiging en onverstoorbaarste verwachting had. Die ook overal ondersteld, overal voor- en afgeschaduwd wordt, en op wien alles zinspeelt en uitziet. Wiens daden, wiens wonderen, wiens lijden, wiens dood, opstanding, hemelvaart, en aanstaande wederkomst, zoo duidelijk voorspeld is, dat voor en na Zijne verschijning in 't vleesch, by Joden en Christenen, niets dan valsche en hardnekkige Stelselzucht dit ooit kon miskennen of lochenen.

Deze profecyen, in haar samenhang en eenvoudig, en niet met mystike of figuurlijke uitleggingen (welke by de verklaring der voorspellingen dikwijls niet veel anders zijn, dan God op een beleefde wijs te heeten liegen,) maar letterlijk en historisch voorgesteld, leveren inderdaad niet alleen een onoverwinbaar bewijs voor de waarachtigheid van het Evangelie op, maar ook voor den waren zin, dien men thands zoo gaarne wegredeneert om onzen Godlijken Verlosser tot een bloot Zedemeester of Filozoof, en van 't Christendom louter Deïsmus te maken. Op dezen ware het boven alles te wenschen, dat men in dezen tijd zich voornamelijk toeleidde. Want, inderdaad, (en het zij met volle ernst gezegd!) hy kent Jezus Christus niet als den waarachtigen Heiland, die in Hem de belofte des Vrouwenzaads, den beloofden Immanuël niet erkent.

Wenschelijk ware het, dat gelijk Episcopius en anderen van dien aanhang, uit wie heel de verderfelijke Neologie eigenlijk gesproten is, nu zoo lang by de later Joden te school gegaan zijn om des Verlossers Godheid en verzoenend Lijden, hun vroeg by een Chris-

telijk onderwijs ingeprent, af te leeren; men zich van den anderen kant by de ouder Rabijnen in deze aaloude en rechtzinnige gevoelens en de daar aan verknochte leerstukken versterkte; die tot zoo lang plaats behielden, tot de algemeene vijandelijke tegenstreving der Joden tegen Jezus Christus hunne latere leeraren bewoog, nieuwe uitvluchten en dus nieuwe uitleggingen te zoeken, om de duidelijke en in het oog loopende toepasfingen te ontduiken. De kracht welke dit aan de Profecyen geeft, dat zy t' allen tijde, en eer er reden van plooien was, zoo verstaan zyn, als Jezus en zijne Apostelen en geheel de oude Christenkerk haar toepasten, is onvergelijklijk. De duidelijke uitspraken daaromtrent van een Rabbi Juda *el Nasi* (de Vorst) of *Hakadosch* (de Heilige) bygenoemd, van Rabbi *Hillel*, wiens wijsheid boven anderen zoo hoog geroemd is; en later, van Rabbi Barachias (door Rabbi Moses *Hadarsin*, (de *Prediker*, of *Verklaarder*)), van Rabbi Iba, door Rabbi Simeon Ben Jahaï aangevoerd en anderen, in vroeger tijden; en ook hunne verandering der vroeger verklaringen, door henzelven erkend, doen inderdaad tot een redelijke overtuiging meer af, dan enkele getuigenisfen van den een of andereu Heiden, die van hooren zeggen sprak.

En niet minder mag ik hier voorby gaan, hoe veel nut over het geheel eene meerdere beoefening der Joodsche Schriften ter bevestiging van het Evangelie zou aanbrengen. Zou het inderdaad niet gepast geweest zijn, wanneer onze Schrijver in zijn Vijfde Hoofddeel het gewicht van 't erkennen en ontkennen van Jezus wonderwerken tegen elkander afweegt, opzettelijk aangemerkt en aangetoond te heb-

hebben, dat Jezus wonderwerken door de Joden niet in hunne schriften ontkend (van zijne Opstanding spreken wy hier niet, waar omtrent zy getrouw by het voorgeven hunner Oversten, Matth. XXVIII, 13—15 volharden), maar in tegendeel altijd erkend en toegestemd zijn en volmondig als waar geboekstaafd gevonden worden; doch dat zy ze niet aan zijn Godlijke kracht maar aan zijne Magische wetenschap toeschrijven, als hebbende hy in Egypten den naam *Jehovah* leeren uitspreken, door 't welk zy verzekeren dat alle mirakelen verricht kunnen worden. Zeker de eenvoudige ontkentenis ware gereeder, indien zy die doenlijk geacht hadden; maar hunne overtuiging van die wonderen was te groot, en is te volstandig van vader op kind by hen overgegaan, om zelfs aan een ontkennen daarvan te kunnen denken. Dat anderen de lastering van Matth. XII, 24 voortgezet hebben, kan niet verwonderen, doch houdt even zoo een bevestiging dier wonderen in. Verre derhalve van de niet geloovende Joden als Tegengetuigen tegen de Christenen, bevestigers van des Heilands wonderwerken, te doen voorkomen, doen zy zich als Medegetuigen daarvan op; doch by wien de indruk dien deze mirakelen op welmeenenden en onbevooroordeelden deden, door hunne vooringenomenheid wederstaan en verijdeld werd. En zal de volstandige overlevering van geheel een Volk, zoo vasthoudende aan zijne overleveringen, wanneer het dit getuigenis van zijne overlevering geeft, niet verdienen gehoord te worden?

In dit alles te treden zou met het bestek van dit korte Byvoegsel niet over een komen; en noch het ontwerp noch de aanleg en inrichting van Chal-

mers

mers Verha
wy hier sp
anders dan
zoo verr' ie
is die aan
velen en aan
mers geschri
veel ophelde
zulken voor
geest of van
Hoogduitsch
geschoten h

Maar, g
te vinden i
zou mogen
omtrent de
spreekwoor
de niet lic
vel bekoom
halve, maa
geen mensc
geopenbaar
in het midd
duizenderle
wat ter ke
Christendo
dat het Chri
nis gepaar
ftands is,
die alleen
ook alleen
den op oo

